

**Національна академія правових наук України
Науково-дослідний інститут інформатики і права**

**Національний технічний університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**

Факультет соціології і права

**Навчально-науковий центр інформаційного права
та правових питань інформаційних технологій**

**«ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ
ТА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА»**

**МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
29 листопада 2017 року**

Київ – 2017

УДК 34:004.738.5](063)

I-73

Теоретико-правові основи формування та розвитку інформаційного суспільства:
Матеріали науково-практичної конференції. 29 листопада 2017 р., м. Київ. / Упоряд. : В. М. Фурашев, С. Ю. Петряєв. – Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» Вид-во «Політехніка». 2017. – 225 с.

У збірнику матеріалів науково-практичної конференції опубліковано тези доповідей та виступів, в яких учасники торкалися питань філософії інформаційного суспільства, інформаційного права та інформаційної безпеки, трансформації інформаційного суспільства в суспільство знань; балансу прав і свобод людини та законних інтересів суспільства і держави в інформаційній сфері; пріоритетів розвитку правової науки та освіти в інформаційній сфері та проблем і напрямів розвитку національного законодавства в інформаційній сфері.

Матеріали можуть бути корисними для спеціалістів у сферах правотворення, правозастосування та правоохоронної, вчених, фахівців та експертів різних галузей права, науково-педагогічних працівників, аспірантів, докторантів, студентів вищих навчальних закладів, а також усіх, хто цікавиться реальними та потенційними суспільно-правовими тенденціями і проблемами наслідків сучасного науково-технічного прогресу, в першу чергу, з позицій осмислення трансформаційних процесів, що відбуваються у суспільстві, своєчасного та належного правового супроводження цих процесів, а також забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства та держави, забезпечення прав і свобод людини.

В обговоренні проблем становлення та розвитку інформаційного суспільства взяли провідні експерти і вчені наукових установ і навчальних закладів, представники зацікавлених державних органів та громадських організацій.

Інформаційну підтримку у проведенні заходу надали журнали «Інформація і право» та Вісник НТУУ «КПІ» «Політологія. Соціологія. Право»

Тези доповідей та виступів друкуються в авторській редакції. Відповідальність за достовірність поданих даних, автори несуть одноосібно.

ISBN 978-966-622-861-4

Матеріали подано у авторській редакції.

Упорядники: Фурашев В. М., Петряєв С. Ю.

Оформлення обкладинки:

Лабораторія технічної естетики та дизайну ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського
designlab.kpi.ua@gmail.com

Балашов Д. В. (balashov.dim@gmail.com)

Рекомендовано до друку:

Вченою радою Науково-дослідного інституту інформатики і права

Національної академії правових наук України.

Протокол № 8 від 14.12.2017 р.

Вченою радою факультету соціології і права

Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Протокол №5 від .12.12.2017 р.

ISBN 978-966-622-861-4

© Науково-дослідний інститут інформатики і права
НАПрН України, 2017

© Факультет соціології і права Національного
технічного університету України «Київський
політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
2017

© Колектив авторів

ЗМІСТ

Пилипчук В. Г., Становлення і розвиток інформаційного суспільства в Україні: особливості, проблеми, правове регулювання	7
Мельниченко А. А., Трансформація характеру взаємодії сфери освіти і ринку праці в умовах інформаційного суспільства	12
Баранов О. А., Розвиток теоретико-правових положень розвитку інформаційного суспільства.....	14
Фурашев В.М. Інформаційне право в інформаційному суспільстві	19
Новіков Б. В., Творчість у юридичному вимірі	23
Ожеван М. А., Утопії й реалії українського «нового індустріалізму».....	25
Золотар О. О., Цифрова диктатура в інформаційну епоху	31
Горлинський В. В., Ціннісно-смісловий вимір інформаційного суспільства.....	35
Крилова Ю. І., Розвиток інформаційного суспільства в Україні: правовий аспект.....	40
Доронін І. М., Проблеми трансформації функції держави в інформаційну епоху.....	43
Скиба А. Ю., Інформаційне суспільство в Україні: розвиток від зародження до сьогодення	48
Акімова О. А., Інформаційна компетентність як імператив ефективності управлінських рішень в публічному управлінні	50
Цирфа Г. О., Трансформація економіки в умовах інформаційного суспільства ...	52
Корж І. Ф., Комунікація – важлива функція держави та ознака сучасного демократичного суспільства.....	56
Мельник Б. Б., Роль експертного знання у формування інформаційного суспільства та суспільства знань	60
Свиридова І. О., Використання методу експертних оцінок при дослідженнях процесів з високим рівнем невизначеності.....	63

Забара І. М., Міжнародно-правові засади глобального інформаційного суспільства	65
Костенко І. В., Баланс прав і інтересів людини та держави в інформаційній сфері ..	69
Солончук І. В., Інформаційне суспільство: цивільне судочинство	72
Шаповалова О. А., Соціальна інженерія: виклики та загрози інформаційної доби	77
Колотило М. О., Соціальна міфотворчість як механізм функціонування інформаційного суспільства.....	79
Кодинець А. О., Правові засади реалізації положень угоди про асоціацію між Україною та ЄС в частині охорони інтелектуальної власності в умовах формування інформаційного суспільства	83
Шахбазян К. С., Сучасні проблеми міжнародно-правового регулювання охорони прав інтелектуальної власності в Інтернеті.....	88
Гордієнко С. Г., Загрози інноваційній діяльності та інтелектуальній власності – загрози існування державності.....	92
Яшарова М. М., Службові об'єкти інтелектуальної власності: проблемні питання правового регулювання.....	97
Ващенко Б. О., Проблеми захисту авторських прав порушених у мережі Інтернет ..	104
Бежвець А. М., Особливості є - декларування об'єктів інвестування	109
Ткачук Т. Ю., Теоретико-правове осмислення інформаційної безпеки держави у контексті розвитку інформаційного суспільства.....	111
Дзьобань О. П., Європейський вектор суспільного розвитку й інформаційна безпека України	114
Соснін О. В., Політико-правові проблеми організації інформаційно-комунікаційної безпеки держави	119
Повидиш В. В., Інформаційно-комунікаційна безпека: проблеми юридичного визначення	124

Дудіна О. О., Проблемні питання правового забезпечення інформаційної безпеки в сучасних умовах	129
Петряєв О.С Інформаційні білі плями як новий метод маскуванню ісламських терористів.....	133
Радзієвська О. Г., Проблемні питання законодавчого врегулювання захисту дитини від негативних інформаційних впливів в умовах інформаційного суспільства	135
Мироненко Ю. С., «Групи смерті»: кримінально - правовий аспект	140
Іванченко В. Ю. , Проблемні питання притягнення до юридичної відповідальності за здійснення інформаційно - психологічних впливів	143
Мнищенко М. О., Проблеми посилення впливу інформаційної сфери на життя суспільства та способи подолання їх з боку держави	146
Фарадж Д. Ю., Інформаційна війна та інформаційний тероризм	150
Яременко О. І., Кіберпростір як об'єкт правового регулювання.....	153
Каращук А.Я., Дискурсивні війни и міф	157
Капиця А. Р., Творчість: від прекрасного до прибуткового або як захистити свої ідеї в інформаційному суспільстві	161
Багінський А. В., Трансформація інформаційної стратегії Кремля.....	163
Полтавець С. В., Сучасний національний наратив в умовах інформаційної війни з РФ	167
Штихно Я. С., Проблеми розвитку інформаційного законодавства в незалежній Україні	170
Федорова І. І., Парадокси інформаційної культури: «фатальні стратегії» деформації особистості в просторі Інтернеткомунікацій.....	174

Петряев С. Ю., Информационно-технические и образовательные аспекты киберсоциализации.....	178
Красноступ Г. М., Культурна складова мовлення: перспективи правового регулювання	181
Маньгора Т. В., Інформаційна діяльність юриста як складова інформаційної культури	185
Чепульченко Т. О., Автономія закладу вищої освіти у сучасних умовах державотворення з урахуванням розвитку інформаційного суспільства	189
Маньгора В. В., Формування інформаційної компетентності майбутніх юристів у процесі фахової підготовки	192
Мисливий В. А., Штучний інтелект як суб'єкт дорожньо-транспортних деліктів.....	196
Чернишина Г. Г., Інформаційна технологія в інформаційному суспільстві: значення...	200
Горовий В. М., Проблеми змістового розвитку технологій інформаційного суспільства.....	202
Юдкова К. В., Забезпечення прав людини при використанні інформаційних технологій	207
Казьмирова І. В., Доступ до електронних інформаційних систем: законодавчі новації.....	210
Миськевич Т., Соціальні інститути в суспільстві знань: сучасна бібліотека як локальний центр неформальної освіти дорослих.....	213
Осьмак А. С., До питання класифікації громадських організацій в умовах цифровізації суспільства.....	216
Струнгар В. В., Кооперація бібліотек та користувачів у формуванні національного інформаційного простору	218
Єгорова В. С., Право на інформацію згідно з Конституцією України.....	223

*Пилипчук В.Г.,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України*

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ, ПРОБЛЕМИ, ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Зміни, що відбулися в результаті розвитку інформаційно-комунікаційних технологій за останні десятиліття виявилися настільки глибокими й масштабними, що торкнулися серцевини соціального буття і способу життя людей, суспільств, держав світу та усієї міжнародної спільноти. Ці соціальні зміни знайшли теоретичне висвітлення у низці нових концепцій суспільного розвитку, що з'явилися наприкінці ХХ століття і отримали розвиток на початку ХХІ століття. За результатами досліджень [1] можна констатувати наявність таких *концептуальних типів теорій інформаційного суспільства*:

– *технологічні* – провідне місце відводиться швидкому зростанню технологічних інновацій та викликаних ними суттєвими соціальними перетвореннями;

– *економічні* – в основі економічних теорій інформаційного суспільства лежить критерій зростання економічної цінності інформаційної діяльності;

– *пов'язані зі сферою зайнятості* – центральним елементом цих теорій виступає структура зайнятості населення в умовах інформаційного суспільства та моделі її змін;

– *просторові* – головним критерієм просторових (географічних) теорій інформаційного суспільства є стан і розгалуженість інформаційних мереж, які зв'язують різні міста, регіони, країни, континенти та, зрештою, весь світ;

– *культурні* – представники культурних (культурологічних) теорій інформаційного суспільства зосереджують науковий пошук на дослідженні процесів розвитку культури і змін, яких вона зазнає, під впливом поширення інформації та інформаційно-комунікаційних технологій;

– *політичні* – критерієм політичної концепції інформаційного суспільства є величезні інновації, які привнесла і привносить інформаційна революція у політичну сферу (е-демократія, е-парламент, е-урядування тощо);

– *духовні* – критерієм духовної концепції інформаційного суспільства можуть стати докорінні зміни, які відбулися й відбуваються у духовній сфері.

За нашими оцінками, **інформаційне суспільство** – це історична стадія розвитку людини, суспільства, держави та міжнародної спільноти, для якої характерні:

- 1) зростання ролі інформації, знань та інформаційно-комунікаційних технологій в усіх сферах життєдіяльності;
- 2) збільшення кількості людей, зайнятих виробництвом інформаційних ресурсів, технологій, продуктів і послуг, зростання їх ролі у валовому внутрішньому продукті;
- 3) поширення процесу інформатизації за всіма функціональними напрямками інформаційної діяльності;
- 4) формування національного і глобального інформаційного простору для задоволення потреб в інформаційних ресурсах, продуктах і послугах;
- 5) збереження, розвиток та поширення в інформаційних мережах національних культурних, духовних і моральних цінностей;
- б) забезпечення безпеки людини і громадянина, суспільства, держави та міжнародної спільноти в інформаційній сфері.

Сучасний стан розвитку суспільства, як видається, дозволяє розглядати інформаційне суспільство (*informationsociety, digitalsociety, electronicsociety*) як етап переходу до нового перспективного стану свого соціально-економічного й науково-технічного розвитку – до **суспільства знань** (*knowledgesociety*) – вищого ступеня розвитку інформаційного суспільства, збагаченого духовним та інтелектуальним потенціалом людства.

За таких умов **знання сприяють розвитку продуктивних сил, рухають економіку, морально вдосконалюють суспільство**. Саме знання стають джерелом багатства й успіху громадян, закладів, підприємств, установ та організацій, місцевих громад, регіонів і країни в цілому.

Нині в Україні та світі відбувається активне становлення різноманітних **функціональних напрямів інформаційної діяльності**. До основних із них, на наш погляд, слід віднести:

- електронне управління, електронне урядування, електронний парламент;
- надання електронних адміністративних послуг та доступу до публічної інформації;
- вироблення програмних продуктів, інформаційно-телекомунікаційних систем і мереж, єдиних державних реєстрів і баз даних;
- інформатизація і зв'язок;
- статистика, діловодство, архівна, музейна та бібліотечна справи;

- засоби масової інформації, Інтернет, інновації;
- інформаційна діяльність в галузі освіти і науки, культури і мистецтва;
- інформаційна діяльність в економічній, енергетичній, екологічній, соціальній, гуманітарній, медичній та інших сферах;
- забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства і держави.

За цих умов також актуалізується потреба розвитку інформаційного права та його виокремлення в окрему наукову спеціальність. У контексті зазначеного може бути надане таке визначення: **Інформаційне право** – галузь юридичної науки, що досліджує суспільні відносини та розв’язує правові проблеми у сфері обігу інформації, створення, формування, зберігання, поширення, використання, охорони і захисту інформаційних ресурсів, розробки і застосування інформаційних технологій та продуктів, забезпечення інформаційної безпеки, надання послуг і виконання робіт за напрямками діяльності людини, суспільства, держави та міжнародної спільноти в інформаційній сфері. Слід зауважити, що вказаний підхід 2014 року був підтриманий МОН України [2].

Історико-правовий аналіз та результати проведених в НДПП НАПрН України досліджень філософських, суспільно-правових, інформаційно-комунікаційних та інших питань розбудови інформаційного суспільства і його подальшої трансформації в суспільство знань, а також опрацювання теоретичних, концептуальних, методологічних положень і правових засад удосконалення національного інформаційного законодавства в умовах становлення інформаційного суспільства дають змогу дійти низки системних **висновків і пропозицій**, зокрема:

1) процеси інформатизації та створення інфраструктури інформаційного суспільства розпочалися в нашій державі у 90-ті роки ХХ століття, а впровадження нових інформаційних та інформаційно-комунікаційних технологій в економічну та інші сфери життєдіяльності людини, суспільства і держави – лише на початку ХХІ століття. Як наслідок, Україна нині на 30 – 40 років відстає у розвитку складових інформаційного суспільства від провідних країн світу (*США, Великої Британії, Франції, ФРН, КНР, Японії*). Такий стан справ, за нашими оцінками, слід оцінювати не лише як негатив, а як унікальну можливість вивчити позитивний і негативний досвід інших держав у цій сфері, скористатися цим досвідом та спрямувати його на розвиток українського суспільства і держави;

2) формування інформаційного суспільства, за аналогією зі становленням аграрного та індустріального суспільства, супроводжується виникненням принципово нових суспільних відносин. Водночас, динаміка цих змін кардинально відрізняється від попереднього історичного досвіду (*становлення аграрного суспільства на українських землях відбувалося з 3-5 тисячоліття до нашої ери, індустріального – протягом трьох століть, а інформаційного – протягом декількох десятиліть*);

3) в понятійно-категоріальному апараті інформаційного суспільства базисними є такі фундаментальні поняття як **«матерія»**, **«енергія»** та **«інформація»** [3]. Трансформація інформаційного суспільства в **суспільство знань**, за нашими оцінками, потребуватиме додаткового залучення таких фундаментальних понять, як **«свідомість»**, **«час»**, **«простір»**. Мова йде про необхідність: а) *свідомого опрацювання інформації людиною, з урахуванням її знань, здібностей, професійного та життєвого досвіду*; б) *врахування часового діапазону знань і досвіду – від минулого до сьогодення і майбутнього, у т.ч. прогнозування майбутніх процесів, потреб і трансформацій*; в) *просторового розгляду інформаційної сфери на рівні національного, регіонального чи глобального інформаційного простору, а також на інших рівнях (біосфери, гідросфери, атмосфери, стратосфери, психосфери, техносфери, ноосфери), від яких залежить саме існування людини та життя на Землі*;

4) стрімке впровадження в соціально-економічну сферу новітніх інформаційних технологій (*Інтернету речей, «хмарних» технологій, «Великих Даних», штучного інтелекту тощо*) згідно з досвідом провідних країн світу свідчить про реальні загрози захисту прав і безпеки людини в інформаційній сфері, а також про **виникнення проблеми врегулювання безпрецедентних можливостей сучасного Інтернет-середовища традиційними («доцифровими») юридичними нормами і практиками**, базованими на традиційному уявленні про межі й засоби забезпечення приватності життя людини [4];

5) проблеми захисту і правового забезпечення інформаційної безпеки в умовах інформаційного суспільства на найближчу історичну перспективу будуть залишатися вкрай актуальними, оскільки застосування інформаційних операцій та інформаційної зброї, у т.ч. кібернетичної, може призводити до спричинення реальної шкоди життю і здоров'ю людини, втрати території

країни без застосування військової сили, а також завдавати колосальних збитків суспільству і державі;

6) національна система державного управління в інформаційній сфері, насамперед, система захисту персональних даних, модель управління та взаємодії державних органів зі сферою ІТ, а також стан формування і реалізації державної інформаційної політики та політики інформаційної безпеки не відповідають сучасним потребам, тенденціям і перспективам розвитку інформаційного суспільства, стандартам країн – членів ЄС та вимагають реформування і подальшого розвитку. В основу зазначеного, як видається, мають бути покладені права і безпека людини, інформаційна безпека суспільства і держави, і те, що ІТ сфера є одним із пріоритетних напрямів інноваційного розвитку України;

7) національне інформаційне законодавство формується в Україні з середини 1990-х років, налічує понад 4 тисячі актів та має низку суттєвих вад і недоліків. Динамічні зміни в інформаційній сфері потребують розвитку прогностичної функції правової науки, перегляду принципів регулювання нових суспільних відносин, насамперед, захисту приватності та персональних даних людини відповідно до стандартів [5], визначених «Пакетом захисту даних» ЄС (2016р.). **У найближчій перспективі національне законодавство в інформаційній сфері** видається за доцільне **розвивати шляхом прийняття або оптимізації базових законів** та відповідних пакетів підзаконних актів **за основними напрямками інформаційної діяльності**, а надалі – шляхом кодифікації інформаційного законодавства.

В цілому, з огляду на досить високий рівень освіти населення та Рекомендації парламентських слухань на тему: «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні» [6], внаслідок трансформації інформаційного суспільства в суспільство знань **Україна може стати однією з країн світу, що процвітає та явити новий спосіб державного устрою й життя, випередивши інші держави, навіть не наздоганяючи їх.**

Література:

1. Пилипчук В.Г., Дзьобань О.П. Інформаційне суспільство: філософсько-правовий вимір: Монографія / Пилипчук В.Г., Дзьобань О.П. – Ужгород: ТОВ «ІВА», 2014.–284 с.

2. Наказ МОН України від 29.09.2014 № 1081 (додаток 11) «Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства щодо діяльності спеціалізованих вчених рад від 23 вересня 2014 року».

3. *Пилипчук В.Г.* Актуальні проблеми становлення і розвитку правової науки в інформаційній сфері / Пилипчук В.Г. // Інформація і право: науковий журнал. – К.: НДЦПІ НАПрН України, 2012. – № 1(4). – С. 15-22.

4. *Пилипчук В.Г., Брижко В.М.* Трансформація системи захисту персональних даних та приватності в контексті євроінтеграції України / В.Г. Пилипчук, В.М. Брижко // Вісник Національної академії правових наук України. – Харків: «Право». – № 3(90). – 2017. – С. 36-50.

5. *Пилипчук В.Г., Брижко В.М. та ін.* Становлення і розвиток правових основ та системи захисту персональних даних в Україні: монографія / В.Г. Пилипчук, В.М. Брижко, О.А. Баранов, К.С. Мельник; за ред. В.М. Брижко, В.Г. Пилипчука. – К.: ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2017. – С. 37-45.

6. Постанова Верховної Ради України від 3 липня 2014 року № 1565 – VII «Про затвердження Рекомендацій парламентських слухань на тему: «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні».

-----***-----

*Мельниченко А. А.,
декан факультету соціології і
права КПП ім. Ігоря Сікорського*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ХАРАКТЕРУ ВЗАЄМОДІЇ СФЕРИ ОСВІТИ І РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Державного фонду фундаментальних досліджень за конкурсним проектом Ф73/24456.

Незважаючи на значну кількість скептичних та критичних заперечень щодо можливості називати вітчизняне суспільство інформаційним, ми переконані, що саме таким воно і є. Звичайно, рівень інформаційної розвинутості України поряд зі світовими лідерами Японією, США, Канадою, Сінгапуром тощо виглядає нікчемним. Проте, навіть нашому суспільству характерна більшість ознак інформаційного суспільства, які проголошені його теоретиками. Йдеться про наростаючу інформатизацію, про зростання частки сфери послуг у системі суспільного виробництва, появу нових соціальних явищ на кшталт цифрового розриву, розширення можливостей людей щодо доступу до інформації, становлення нової галузі регулювання суспільних відносин – інформаційного права тощо. Невідворотно відбуваються й зміни у структурі ринку праці. Як колись пішла в небуття професія ліхтарника, так і ближчим часом зникатимуть інші професії

внаслідок інформатизації, автоматизації та роботизації. В мережі Інтернет вже повно публікацій про ймовірне зникнення протягом ближчих декількох десятків років професій бухгалтера, асистента юриста, авіадиспетчера, нотаріуса, перекладача, журналіста тощо. Найчастіше згадується про це у публікаціях технічного директора Google Рея Курцвейла. Те саме стверджує й Алек Росс, колишній радник экс-держсекретаря США Гіллари Клінтон. В своїй книзі «Індустрії майбутнього» [1], яка в 2017 році вийшла українською мовою, Алек Росс демонструє перспективи розвитку глобальних ринків, поширення робототехніки, програмування грошей, великих даних і т.п. Зокрема, автор прогнозує, що в майбутньому догляд за старими людьми відбуватиметься за допомогою роботів, а правничі послуги теж надаватимуть роботи. Таким чином, ми можемо стати ближчим часом свідками падіння конкурсів до університетів за спеціальностями, пов'язаними з іноземною філологією, юриспруденцією, документознавством тощо.

Очевидно, що з наростанням вказаних процесів повинні змінитися традиційні форми взаємодії ринку праці та освіти. Сьогодні ми вже спостерігаємо ситуації, коли окремі ВНЗ мають серйозні «недобори» абітурієнтів під час вступних кампаній. Багато хто з освітніх функціонерів намагаються виправдовувати це певними кон'юнктурними причинами, не усвідомлюючи характеру глобальних змін, пов'язаних з розвитком інформаційного суспільства. Тому важливим завданням представників сфери освіти є не просто прогнозування наборів компетентностей для фахівців у майбутньому, а формування у людини вміння навчатися, мислити діалектично. Трансформація інформаційного суспільства в суспільство знань імперативно вимагає від сучасних вітчизняних університетів перебудови своєї діяльності за моделлю трикутника знань «Освіта-Наука-Інновації». На наш погляд, в суспільстві знань як вищій формі розвитку інформаційного суспільства головною професією має стати фах «вчений-універсал». Більше того, ландшафт наукової діяльності теж зміниться. Адже ті можливості, які надають інформаційні технології, дозволять ближчим часом уникнути значної кількості псевдонаукових досліджень, позбутися практики присудження наукових ступенів плагіаторам, фальсифікатором. Домінантною цариною суспільного відтворення в умовах суспільства знань, має стати розвиток креатосфери, тобто системи науково-інноваційної діяльності. Відтак, головним гаслом щодо адекватного розвитку сфери

освіти в інформаційному суспільстві можуть стати слова дослідників з Масачусетського технологічного інституту Еріка Бріньолфссона та Ендрю Макафі: «Треба працювати над покращенням навичок створення ідей, розпізнавання тенденцій великого масштабу і складного спілкування...» [2]. В такому випадку, зміни структури ринку праці матимуть другорядне значення щодо розвитку людського капіталу через систему освіти.

Література:

1. Росс Алек. Індустрії майбутнього / пер. з англ. Наталія Кошманенко. – К.: Наш формат, 2017. – 320 с.
2. Бріньолфссон Е., Макафі Е. Друга епоха машин. Робота, прогрес та процвітання в часи надзвичайних технологій. – Київ: «К.FUND». – 2016. – 236 с.

-----***-----

Баранов О. А.,

*д.ю.н, с.н.с., керівник Центру
теоретико-правових проблем
інформаційної сфери НДІ
інформатики и права НАПрН
України*

РОЗВИТОК ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИХ ПОЛОЖЕНЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Протягом останніх століть у суспільстві спостерігається постійне збільшення кількості подій, фактів та даних, які потрібно враховувати при прийнятті будь-якого рішення як на професійному, так і на особистому рівні, а динаміка та зміст змін, які відбуваються у всіх сферах життєдіяльності суспільства та навколишньому середовищі, особливо в минулі десятиріччя, обумовлюють необхідність прийняття високоякісних, практично оптимальних рішень майже в режимі реального часу. Когнітивні можливості людей виявилися вкрай обмеженими щодо прийняття високоякісних рішень в умовах необхідності врахування великих обсягів інформації (даних), великої кількості суб'єктів та об'єктів, які дотичні до процесу прийняття рішень, та обмеженості в часі. Тому людство в якості вирішення цієї проблеми обрало шлях використання комп'ютерних технологій. Суспільство, в якому комп'ютерні технології широко застосовуються, практично в усіх сферах людської діяльності, отримало назву інформаційного суспільства.

З часом багато дослідників змісту та закономірностей інформаційного суспільства оголошувати його мало не панацеєю для лікування всіх недоліків, властивих сучасному стану розвитку соціуму. Незважаючи на відсутність стрункості й суворой наукової обґрунтованості, розповсюдження деяких соціальних теорій «інформаційного суспільства» призвело до певної екзальтації в сприйнятті пропагованих цінностей. Наприклад, деякі з них стверджували, що інформаційне суспільство – це суспільство нового соціального укладу або суспільство в якому докорінно можуть змінитись соціальні відносини, або це нова історична фаза розвитку цивілізації чи це новий суспільний лад, або це нова епоха розвитку людства чи це нова демократія. Не претендуючи на загальність висновку, зауважимо, що для правових наук використання багатьох подібних термінів «інформаційне суспільство» викликає істотні ускладнення і численні дискусії.

З врахуванням результатів аналізу досвіду розвитку інформаційного суспільства як в Україні, так і в інших країнах світу можна підтвердити справедливість висновків американського соціолога Френка Уебстера про те, що «інформаційне суспільство» не є суспільством нового типу, воно швидше демонструє результати впливу широкого впровадження інформаційних комп'ютерних технологій на соціальні процеси, які практично не міняють свого корінного змісту. На думку Л. Карвалікса сьогодні не можна виділити жодне з визначень терміну «інформаційне суспільство», яке б могло задовольнити всіх і поширювалося би на всі підсистеми соціуму, але цілком можливо дати таке визначення, яке б відповідало інтересам певного дослідження.

На наш погляд невизначеність з дефініцією терміну «інформаційне суспільство» обумовлено стрімкою динамікою проникнення інформаційних комп'ютерних технологій в усі сфери життєдіяльності людини, суспільства і держави, що призводить до появи найрізноманітніших нових явищ в соціальній, економічній, культурній, державній, виробничій та інших сферах. Наприклад, до появи та широкого поширення термінів «електронний уряд», «електронний парламент», «електронна торгівля», «електронний бізнес», «електронний суд» і, навіть, «електронна держава». Тобто термінів, які часто адекватно не відображають сукупної, системної сутності змісту процесів, що відбуваються.

Одне можна сьогодні стверджувати досить впевнено – використання інформаційних комп'ютерних технологій в найрізноманітніших сферах діяльності людини, суспільства і держави суттєво підвищує її ефективність і

часто привносить нову якість, що визначає нагальну необхідність враховувати ці обставини як при реалізації суспільних відносин та їх вивченні, так і при прогнозуванні їх розвитку, зокрема, і в частині їх правового регулювання.

З урахуванням зазначеного в інтересах юридичної науки пропонуємо наступне визначення терміну: інформаційне суспільство - це суспільство, в якому вся сукупність суспільних відносин з метою підвищення ефективності людської діяльності в різних сферах (політиці, економіці, державному управлінні, військовій справі, освіті, культурі, розвагах, особистого життя тощо) реалізується на основі максимального використання інформаційних комп'ютерних технологій.

На ефективність суспільних процесів також впливають :

- досконалість інформаційного права та законодавства;
- стан інформаційної безпеки;
- зміст та стан інформаційних прав і свобод людини;
- зміст та стан інформаційних інтересів суспільства та держави;
- стан інформаційної сфери та інформаційної інфраструктури;
- інституційна спроможність держави та громадянського суспільства;
- зміст та стан правової науки та освіти.

З огляду на надане визначення дефініції терміну «інформаційне суспільство» місія інформаційного права має полягати у створенні таких правових умов здійснення обороту інформації та підтримки цього обороту які будуть сприяти ефективній діяльності людини, суспільства та держави.

З врахуванням виняткового значення наявності стану інформаційної безпеки для окремої людини, суспільства та держави в умовах широкого використання інформаційних комп'ютерних технологій пропонується в якості місії інформаційної безпеки вважати створення умов, зокрема і правових, для мінімізації нанесення шкоди (зниження ефективності) людської діяльності в будь-яких сферах із-за реалізації інформаційних загроз обороту інформації та підтримки цього обороту.

В останні десятиріччя поширюється думка про те, що на заміну інформаційному суспільству йде суспільство знань. І у відповідності до цього народжуються певні теорії та проводяться багаточисельні дискусії різних наукових спрямувань щодо цього феномену «суспільство знань». Не

заперечуючи наявність певної користі від таких наукових дискусій відносно суспільства знань, в той же час, зауважимо практичну відсутність такої для юридичної науки. Більш того, на наш погляд ствердження про те, що суспільство знань це наступний етап розвитку соціуму після інформаційного суспільства, не має під собою обґрунтованої наукової бази.

Дійсно, можна стверджувати, що в останні десятиріччя постійно зростає значення можливості отримання, обробки та використання великих обсягів інформації в будь-якої діяльності людини, що і обумовило широке впровадження інформаційних комп'ютерних технологій. Аналогічно, можна припустити, що значення знань у сучасному й майбутньому суспільстві також буде зростати, що власне и приводить до перетворення інформаційного суспільства у суспільство знань. Відповідно до одного з основних законів діалектичного розвитку, а саме закону діалектики «заперечення заперечення», поява якое нового явища у соціумі автоматично означає «заперечення» попереднього явища. Таким чином, визнання того, що знання становляться рушійною силою розвитку соціуму означає, що інформація перестає бути такою силою. Все виглядає цілком логічним, але до з'ясування діалектичного зв'язку між інформацією та знанням.

Якщо ми будемо вважати, що знання це інформація, яка усвідомлена індивідумом завдяки її когнітивній обробці, та, після чого, успішно застосована у практичній діяльності, то діалектичне співвідношення між інформацією та знанням уявляється співвідношенням між загальним та конкретним. Будь-яка інформація стає знанням лише коли вона використана у конкретній практичній діяльності людини після її відповідного когнітивного оброблення. Отже, можна стверджувати, що будь-яке знання є похідним від інформації та не може бути отримано без попередньої наявності певної інформації.

Таким чином, визнання того, що знання становляться рушійною силою розвитку соціуму зовсім не означає, що інформація стає менш значимою силою, навпаки її значення відповідно зростає, тобто ніякої трансформації інформаційного суспільства у суспільство знань не відбувається.

Проблема визначення балансу прав і свобод людини з законними інтересами держави в інформаційній сфері завжди визивала не аби який інтерес серед науковців, зокрема, серед науковців-юристів.

Зробимо припущення, що в суспільному житті правове регулювання реалізації будь-якої свободи, будь-якого права або задоволення будь-якого інтересу окремим індивідумом не потребує визначення випадків їх

обмеження. Доведемо хибність такого припущення. Беззаперечно, що реалізація будь-якої свободи, будь-якого права або задоволення будь-якого інтересу окремим індивідумом може здійснюватися без обмежень лише у тому випадку, коли ні при яких обставинах така реалізація не зачіпає права, свободи або інтерес інших індивідумів. Але якщо при будь-яких суспільних діях індивідума не зачіпаються права, свободи або інтерес інших, то в цьому випадку суспільні відносини не потребують будь-якого регулювання, зокрема, і правового.

Отже, правового регулювання потребують лише ті суспільні відносини, при здійсненні яких реалізація будь-якої свободи, будь-якого права або задоволення будь-якого інтересу одним індивідумом може призвести до порушення прав, свобод або інтересу іншого індивідуму.

З огляду на вище зазначене, можна сформулювати два альтернативних підходи для синтезу правових норм:

1. Норми права містять лише опис правомірної поведінки суб'єкта суспільних відносин;

2. Норми права містять опис випадків неправомірної поведінки суб'єкта суспільних відносин або іншими словами опис обмежень реалізації будь-якої свободи, будь-якого права або задоволення будь-якого інтересу окремим індивідумом.

Відомими є наступні правові принципи: "дозволено все, що не заборонено законом", який стосується громадян, та "дозволено все у встановлених Конституцією межах, відповідно до законів України", який стосується органів законодавчої, виконавчої та судової влади.

Таким чином, пропонуємо з метою забезпечення балансу прав і свобод людини та законних інтересів держави в інформаційній сфері синтезувати правові норми наступним чином:

ті, що регулюють участь в суспільних відносинах фізичних або юридичних осіб шляхом визначення та встановлення виключного переліку обмежень їх інформаційних прав, свобод та інтересів;

ті, що регулюють участь в суспільних відносинах органів законодавчої, виконавчої та судової влади шляхом визначення та встановлення виключного переліку інформаційних інтересів держави та загального обов'язку щодо задоволення прав, свобод та інтереси людини і суспільства.

Очікується, що застосування такого підходу значно спростить інформаційне законодавство та мінімізує випадки колізій або білих плям у ньому.

-----***-----

Фурашев В. М.,
к.т.н., с.н.с., директор Центру
інформаційного права та правових
питань інформаційних технологій
КПІ ім. Ігоря Сікорського

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Коли розглядується питання інформаційного права в інформаційному суспільстві, то, як підказує логіка, спочатку необхідно розглянути питання розуміння сутності, філософії понять “інформаційне право” та “інформаційне суспільство”. Без встановлення “єдиної мови” подальші “міркування” будуть наштовхуватися лише на непорозуміння щодо предмету цих “міркувань”.

На наш погляд, не вдаючись у навіть поверхове наукове дослідження, аналіз щодо визнаного або пропонуємо, визначення дефініції “інформаційне право”, наберемося сміливості визначити що **інформаційне право** є однією з провідних галузей національного права України, яка регулює суспільні відносини за участю фізичних і юридичних осіб та держави у сфері поводження з інформацією на всьому її життєвому циклу. **Інформаційне право**, як будь-яка інша галузь **права**, характеризується предметом і методом правового регулювання.

На жаль, незважаючи на постійно зростаючу роль інформації на сучасному етапі розвитку світового суспільства, бурхливий темп науково-технічного прогресу, саме в інформаційній сфері, на національному рівні питання визнання **інформаційного права** як окремої, самостійної галузі права не розглядається, а всі пропозиції у цьому напрямку, постійно ігноруються.

Щодо іншого поняття – “інформаційне суспільство” можна висловити наступне.

На законодавчому рівні¹ під поняттям “інформаційне суспільство” розуміється *“орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і на-*

¹ Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки від 09.01.2007 р. № 537- V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – ст.102.

копичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя”.

Начебто все зрозуміле, але давайте згадаємо про ще одне законодавче визначення деяких понять – **“інформатизація** - сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки; **засоби інформатизації** - електронні обчислювальні машини, програмне, математичне, лінгвістичне та інше забезпечення, інформаційні системи або їх окремі елементи, інформаційні мережі і мережі зв'язку, що використовуються для реалізації інформаційних технологій; **інформаційна технологія**-цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування”².

Коли замислитися над сутністю, природою цих наведених понять та ще з урахуванням тих реальних результатів науково-технічного прогресу, якій ми спостерігаємо вже зараз, то одразу виникає думка, що поняття “інформаційне суспільство” за своєю сутністю є одним з етапів еволюційного розвитку техногенної цивілізації – від індустріального суспільства до кіберцивілізації³, якій характеризується суцільною інформатизацією у сукупності з розробкою та впровадженням, у максимально можливі сфери забезпечення життєдіяльності людини та суспільства, ефективного та раціонального функціонування державного апарату, різнобічних засобів механізації, автоматизації та роботизації. Також необхідно підкреслити ще одну характерну ознаку інформаційного суспільства – створення інформаційних та інформаційно-комунікаційних засад перетворення людини у суверену особистість яка не прив'яза-

² Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.98 р. № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27 – 28. – Ст.181.

³ Кіберцивілізація – це ...? / В.М. Фурашев // Правове регулювання інформаційних відносин та сфери інтелектуальної власності в умовах кіберцивілізації : Матеріали науково-практичної конференції / 26 березня 2015 р. м. Київ // Упорядн.: В.М. Фурашев, В.М. Поперечнюк. – К.: НДІП НАПрН України, НТУУ «КПІ», 2015. – С. 14-16.

на до тієї чи іншої конкретної соціальної структури, а може вільно будувати свої відносини з іншими людьми, вливаючись у різні соціальні спільності, а часто у різні культурні традиції.

На підставі наведеного висловити наступне:

1. У зв'язку зі постійно зростаючою роллю інформації у забезпеченні життєдіяльності людини, суспільства і держави та, навіть їх, без перебільшення, їх існування, зростає роль та значення правового регулювання суспільних відносин у сфері поводження з інформацією на усіх етапах її життєвого циклу – створення, збереження, обробки, поширення, охорони та захисту, знищення. Розробка, впровадження та постійне вдосконалення інформаційних та інформаційно-комунікаційних технологій здійснюють суттєвий вплив на трансформаційні процеси сталих правовідносин в сфері поводження з інформацією.

Таким чином, **сама сучасність вимагає офіційного визнання інформаційного права однією з галузей національного права, причому, провідної.**

2. В умовах стрімкого науково-технічного прогресу, особливо в інформаційній сфері, спрямованості на максимально можливе впровадження засобів механізації та автомеханізацією, майбутню роботизацію всього, що можливо роботизувати, тобто засобів та механізмів, які або базуються на використанні інформації, або задіяні у всьому її життєвому циклі, цілком природно, настільки ж стрімко змінюються і суспільні відносини у інформаційній сфері.

У наступний час суспільних відносини в сфері поводження з інформацією регулюються понад 4-ма тисячами нормативно-правових актів і кількість цих актів при цьому зростає.

Виникає питання: сучасна нормативно-правова база регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері відповідає вимогам сучасності, цілям та завданням розвитку інформаційного суспільства в Україні?

Відповідь: ні.

Вже давно (з 1992 р.) зрозуміло, що нормативно-правова база регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері потребує суттєвого упорядкування, починаючи з наведення ладу у термінологічному апараті. Крім того необхідне чітке розмежування питань встановлення та регулювання суспільних відносин саме поводження з інформацією на всіх стадіях життєвого циклу з пиннями встановлення та регулювання суспільних

відносин у частині техніко-технологічної інфраструктури забезпечення всіх стадій життєвого циклу інформації з метою встановлення чіткої та зрозумілої системи правового регулювання.

Поки ще, це питання вирішується “традиційним” шляхом – “поговорили, прийняли рішення на самому “верху” з визначенням головних виконавців, зробили вид виконання цього рішення, відзвітувалися та й, до чергового раз, забули. Ця практика продовжується вже майже чверть віку, а життя на місці не стоїть. Але не все так погано – скільки докторських та кандидатських дисертацій написано та захищене, скільки монографій, підручників, посібників, наукових та аналітичних доповідей, наукових статей та ін. наукових робіт написано, оприлюднене, опубліковане, скільки проведено на цю тематику наукових конференцій та “круглих” столів різни рівнів. Безліч, а кінцевого практичного результату не проглядається.

Вихід є один – цільове державне замовлення Національної академії правових наук України від Верховної Ради України на вирішення цього питання на основі чітко поставленого завдання.

3. Наведення ладу в існуючій нормативно-правовій базі регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері повинно відбуватися одночасно з осучасненням підходів до встановлення правовідносин, впровадженням прогностичних правовідносин та встановленням принципів і методів цього процесу. Це потрібно для того, щоби не стримувати процеси впровадження результатів науково-технічного прогресу у реальне життя, не відставати від цього прогресу на цю тематику.

Вважаємо за край необхідне підготовку та випуск офіційного тлумачного словника юридичних термінів з інформаційного права, включаючи сфери забезпечення інформаційної безпеки та кібербезпеки. При цьому враховуємо, кібербезпека є, з одного боку невід’ємною складовою інформаційної безпеки (*у частині поводження з інформацією*), а з іншого – самостійною сферою правових відносин (*у нематеріальній складовій*) та окремою сферою забезпечення національної безпеки. Також враховуємо, що інформаційна безпека є, з одного боку є невід’ємною складовою інформаційного права (*у частині поводження з інформацією*), а з іншого – самостійною сферою правових відносин (*у інфраструктурній частині, крім інфраструктурної, техніко-технологічної, матеріальної частині забезпечення кібербезпеки*) та окремою сферою забезпечення національної безпеки.

4. Реалії та тенденції подальшого розвитку науково-технічного прогресу в інформаційній сфері вимагають невідкладного розгляду питань перегляду акцентів системи підготовки спеціалістів у сфері права. Вже зараз бачимо, що ці акценти зміщуються у бік інформаційного права, права інтелектуальної власності та кримінального права.

-----***-----

Новіков Б. В.,
д.ф.н., професор, завідувач
кафедри філософії ФСП КПІ
ім. Ігоря Сікорського

ТВОРЧИСТЬ У ЮРИДИЧНОМУ ВИМІРІ

Творчість є найбільш розвиненою формою розвитку, є способом існування дійсного гуманізму, суцього у формі практичної всезагальності. Так – в ідеалі. Так – в дійсності. Дещо інакше – в реалі. Нагадаємо: розвиток як спосіб існування субстанції, суть: рух, діяльність, творчість.

Рух – спосіб існування доживої (неживої), живої, тваринної матерії. **Діяльність** – спосіб існування матерії соціальної на етапі протоісторії та передісторії. **Творчість** – спосіб існування соціальної матерії (культури) у формі дійсної історії.

Така ритміка розвитку субстанції: дожива, жива, тваринна; соціальна (протоісторія, передісторія); суспільна (дійсна історія). Все. І, відповідно – ритміка розвитку самого розвитку: рух; діяльність; творчість. Все.

Справедливим є висновок (він може видатись ледь що не шокуючим для людини з нормальною філософською підготовкою): як це так? «Все». Звідки впав автор подібного твердження: з лежанки, а чи то з дуба?!

Ми не будемо вдаватись до найменших спроб аргументації, а чи то вибачень. Для першої тема даних тез не зовсім підходяща, для других у нас немає щонайменших причин, а чи то підстав. Лише принагідно завважимо: важко дискутувати з опонентами, здивування і обурення котрих тих же походження і природи, що і одного славнозвісного шукшинського літературного персонажа, що він був вкрай здивований неможливістю знищувати бактерії, що він їх спостерігав під мікроскопом, гостро заточеною дротиною...

Скажемо лише, що це висновок з того ж ряду, чому свідомість є останньою в еволюційному ряду форм відображення; чому останньою є суспільна форма розвитку матерії тощо.

Відтинок людської (реальної) історії, що його узвичаєно називати «передісторія», знаходиться «між» протоісторією та історією дійсною. Це відтинок, що він (ідея та концепція молодого науковця Г.Б. Новікова) може бути охарактеризований як «державність» в генезі «протодержавність – державність – постдержавність».

Держава – то є субстантивний орган, інституція такого організму, що ним є суспільство. Але органом вельми складним та багатofункціональним, що, своєю чергою, покликає до життя свої власні органи, включно і даний (орган, інститут). Його назагал називають «право». Система права (правова свідомість, правове законодавство, правопорядок, правозастосування, правничі органи та інституції, професійний апарат (органи) права тощо).

В даному випадку нас цікавить хоча й вельми принциповий (як на нас, то – найважливіший), але лише один з безлічі аспектів правничої (юридичної) діяльності, в якій мірі вона:

а) сприяє, стимулює наростання та збереження творчого потенціалу в суспільстві та благотворно впливає на його (потенціалу) актуалізацію. Більше того, принципово виходить з того що творчість – то є найбільший і найцінніший капітал суспільства. Капітал кожного, багатьох і всіх. Особистості, колективу, суспільства в цілому.

б) є «нейтральним», займає позицію невтручання у стан справ з творчістю у всіх його, – права, – компетенціях щодо неї;

в) своїм невтручанням (або, якраз, втручанням) відіграє негативну, деструктивну роль у відношенні до творчості.

Дивлячись на реальний стан справ, змушені констатувати: діючий корпус права (законодавство, правосвідомість, правозастосування тощо) є скоріше таким, що діє в режимі «б». Себто, режимі байдужості. І то – в дуже кращому разі. Маючи, в першу чергу, на увазі законодавство та правозастосування в частині охорони та захисту інтелектуальної власності, охорони та захисту авторських прав, всю систему патентознавчої справи і т.п., і т.д.

Такого системного незапотребування, розтринькування, змарнування, потоптування в цій царині, ближчим чином – в частині творчості наукової, технічної, науково-технічної, художньої, педагогічної, соціально-культурної

тощо годі й пригадати. А саме цей дефіцит творчості, а то й повна її відсутність у всіх без винятку формах, видах, проявах – одне з основних (а, як на нас – основне) з джерел, причин та умов всіх суспільних, колективних та індивідуальних патологій, аномалій, девіацій. Всіх, без винятку найменшого.

З огляду на те, що система права в суспільстві регулює та унормовує практично всі сфери його життєбуття: економічну, політичну, соціальну, культурну, можна зробити висновок: творчість у юридичному вимірі не може обмежуватись, а тим більш – зводиться до якихось частковостей (захистити науковця, митця з його авторськими правами, винахідника, націоналізатора). Це – паліатив. Навіть гірше: жалюгідне в своїй марності «латання дірок», особливо з огляду на те, якого масштабу та в якій кількості вони суцї, ці дірки та діри.

Мова про те, що вся система права має розвиватись: формуватись, перманентно у всіх своїх складниках вдосконалюватись, бути підпорядкованою, виходити з того, що його, – права, – основою, доміантною метою, завданням, – надзавданням, – є формування (потенціювання і актуалізація) нормальних людей: творців. Кожного, багатьох, всіх. Лише це є умовою того, що, – в перспективі, – може (і повинен) утвердитись в формі практичної всезагальності лад дійсного гуманізму. Способом буття якого є творчість.

-----***-----

Ожеван М. А.,
д.ф.н., професор, головний науковий
співробітник Національного інституту
стратегічних Досліджень при
Президентіві України

УТОПІ Й РЕАЛІЇ УКРАЇНСЬКОГО «НОВОГО ІНДУСТРІАЛІЗМУ»

«Високотехнологічний розвиток» - термін, який застосовується для передових технічних рішень та застосування останніх наукових відкриттів на практиці, в економіці зокрема.

«Новим» або «останнім» із суто прагматичної точки зору тут зазвичай вважають те, що не використовувалось впродовж останніх п'яти років. Щодо терміну «технологія», то тут теж достатньо непорозумінь, оскільки

вітчизняне розуміння цього терміну, пов'язане з повним або частковим ототожненням «технологій» з «технікою», не співпадаючи, зокрема, з вживаним в США та інших країнах західного світу.

Україні, попри чималий її потенціал інноваційності, бракує амбітних **проектів майбутнього** («форсайту»), спроможних реалізуватися уже в осяжній перспективі, що породжує у соціумі клімат безнадії й розчарування. Низький рівень **інтелектуалізації праці та засобів виробництва** обумовлює надзвичайно низький рівень **продуктивності праці**, що спричиняється, у свою чергу, до вкрай низьких рівнів заробітних плат, соціальних виплат та доходів населення в цілому. Як наслідок, маємо втечу з України робочої сили (об'єктом докладання її зусиль є передусім сусідні країни - Росія й Польща).

У рейтингу **інноваційних економік світу** агенції Bloomberg Україна посіла у 2017 році 42-е місце, погіршивши свою позицію у порівнянні з попереднім 2016 роком на один пункт. Причому цей показник був би набагато гіршим, якби Україна не зберегла поки що гарні позиції в освітній галузі [1].

Відчутним є брак конструктивної співпраці в трикутнику *«держава – підприємництво – наука»*. Ключовими передумовами інноваційного успіху є інвестиційний капітал, здорова конкурентна боротьба, добросовісна державна регуляція. Натомість маємо хронічний брак інвестицій, втечу з України всіх капіталів, починаючи з фінансового й закінчуючи інтелектуальним, підміну добросовісної державної регуляції сумнозвісними «маскі-шоу».

В умовах затяжної російської «гібридної» агресії Україна мусить, щоб виграти або, принаймні, не програти цю війну, мусить спиратися на високі технології, бо, на відміну від РФ, Україна не може розраховувати на експлуатацію «невичерпних» надр».

Тим часом доводиться констатувати, що в Україні процеси «нового індустріалізму» є набагато складнішими, аніж в Об'єднаній Європі, бо тут вони означають передусім болючий процес деіндустріалізації, тобто відмирання старої промисловості, успадкованої від СРСР, - Індустрії 2.0.

І водночас, щоб не перетворитися в аграрний додаток до Об'єднаної Європи, Україна повинна наполегливо йти шляхом неоіндустріалізації, реіндустріалізації, народжувати Індустріальну Економіку 4.0. (Industry 4.0.), засновану на принципово інших, у порівнянні зі звичними, новітніх

конвергентних технологіях. По суті, йдеться про народження принципово іншого соціуму – конвергентного.

Тим часом, перетворилося уже на трюїзм висловлювання про те, що Україна повинна якомога швидше покінчити з сировинним характером своєї економіки (на цю економіку в 2016 році припадало 56 % експорту) й виробляти якомога більше продукції з високим коефіцієнтом доданої вартості. Тим часом високотехнологічні галузі формують нині лише 6% ВВП України та 5,5% експорту. Наукоємність ВВП (витрати на виконання наукових досліджень як частка від ВВП) становить в Україні лише 0,77%. [2].

1. Огляд світових стратегій досягнення «Промисловості 4.0»

Кожна країна, яка вийшла на шлях високотехнологічного розвитку, мала свої плани й програми подібних перетворень. Наприклад, для КНР свого часу це була «Програма 863» (перші дві цифри тут означають рік 1986, а остання – 3 місяць (березень). Урядова програма Уряду Китаю, була призначена стимулювати розвиток високотехнологічного сектору економіки, незалежитись від західних компаній, подолати розрив між військовими й цивільними технологіями. Поштовхом для створення цього проекту став лист чотирьох військових інженерів (Ван Ганьчан, Ван Даян, Ян Цзяччі та Чень Фаньюнь), скерований тогочасному китайському лідеру Ден Сяо Піну, у якому стверджувалася потреба у конверсії завансованих військових технологій у цивільний сектор економіки.

Чимало країн світу вже розпочали свій шлях до адаптації та засвоєння здобутків Четвертої промислової революції. У різних країнах світу існують Платформи, подібні до німецької Industrie 4.0, хоча у більшості випадків вживаються терміни, похідні від терміну «цифровий» (Digital).

У США виразний акцент ставиться на «ініціативі промислового Інтернету речей» (Industrial IoT - IIoT), яка об'єднала десятки відомих брендів в однойменному консорціумі, який згодом злився з платформою Industry 4.0.

Європейські країни намагаються залучати інвесторів у свої технопарки в рамках європейської ініціативи «Підприємство майбутнього» («Factory of the Future»).

Франція, зокрема, запустила на державному рівні програму «Промисловість майбутнього» (The Industry of the Future), що включає 34 ініціативи, які поширюються на різні сфери економіки країни.

У німецькій стратегії Industrie 4.0. виразні акценти ставляться на:

- Інтернетові речей;
- конвергенції Інтернету речей та операційних технологій (IoT&OT);
- пришвидшеній розробці різноманітних «додатків» (аплікацій);
- моделюванні цифрових «близнюків»;
- кібер-фізичних системах;
- просунутих роботах та коботах (robots&cobots);
- адитивних виробництвах;
- автономних виробництвах;
- послідовному інжинірингу у всьому ланцюжку вартості;
- ретельному зборі даних і забезпеченні їх горизонтальної та вертикальної інтеграції;
- «хмарах» та аналізові «великих даних»;
- віртуальній / розширеній реальностях;
- графічних обчисленнях в умовах максимального «зрушення інтелекту» (виходу на стан штучного інтелекту).

Потужні ініціативи у напрямі Industry 4.0. мають Індія та Китай.

Туреччина вже четвертий рік поспіль розвиває логістично-транспортну тематику Supply chain.

Низка країн Африки в рамках Всесвітнього економічного форуму практикують ініціативу «Африка як хаб Четвертої промислової революції». Автори ініціативи мають на увазі, що, попри низький платоспроможний попит, країни континенту зможуть більшість економічно-соціальних проблем вирішувати набагато швидше завдяки новітнім технологіям. Наприклад, проблеми вакцинації зможуть вирішуватися завдяки використанню дронів, а мобільний зв'язок допоможе в передачі даних про хворих. Але головне – Африка має найбільший людський потенціал зростання, бо в 2050 році буде наймолодшим континентом світу.

У сучасній Польщі існує аналог західних планів високоіндустріального розвитку – «Стратегія для відповідального розвитку до 2020 року (з перспективою до 2030 року)» [3], ухвалена 14.02.2017, відома ще як «План Маравецького» (Тадеуш Моравецький, станом на 2017 рік, в уряді Польщі посідав посаду міністра розвитку). Згідно з цією польською Стратегією західний сусід України повинен в перспективі 2030 року стати країною з потужним «ахайтеком», яка «диктуватиме тренди інноваційного розвитку».

Особливою увагою в польському документі користуються перспективи польської **реіндустріалізації**, для чого планується запустити з 2020 року програму «Промисловість 4.0.». Тут поляки виразно копіюють німців, де від 2015 року є чинною аналогічна програма - Industrie 4.0. Виразний акцент ставиться на інфраструктурі й компетенціях.

У польській стратегії особлива увага надається «флагманським проектам», які стосуються переважно транспорту, - швидкісних поїздів, міських електромобілів та електроавтобусів.

2. Українські ініціативи в сфері «нового індустріалізму»: поміж утопізмом та реаліями

В Україні рух до «Промисловості 4.0.» розпочався зі значним запізненням, тільки у 2016 році. Його ініціювали Асоціація промислової автоматизації (АППАУ) разом з Асоціацією інноваційного розвитку (АІРУ), які проголосили Рух «Промисловість 4.0. в Україні».

06.04.2017 Урядом України було схвалено Стратегію розвитку високотехнологічних індустрій для України до 2025 року, що передбачила:

- створення Офісу розвитку інновацій для підтримки інноваційних проектів – High Tech Office;
- розвиток експортно-орієнтованої інноваційної екосистеми;
- розроблення та впровадження Цифрового порядку денного для України – розвиток цифрової інфраструктури та суспільства (*Digital Agenda*);
- створення Програми заохочення та залучення світових високотехнологічних лідерів до розвитку виробництва, проведення наукових досліджень та створення робочих місць в Україні;
- створення Програми популяризації застосування високих технологій, науки і техніки громадянами, насамперед серед молоді.

High-Tech Office – Офіс високих технологій – створено в Україні за взірцем Ізраїлю та Канади, де існують аналогічні інституції – Офіс головного вченого та *Communitech*. Засновниками цього кластера стали Київстар, Vodafone та ЕРАМ. Готовність приєднатися до кластера висловили такі глобальні інформаційні ТНК, як Microsoft, Oracle, Intel, Hewlett-Packard, Cisco.

Пошвавлення в Україні руху в напрямі "Промисловості 4.0" засвідчує і той факт, що ця тема домінувала на Київському міжнародному економічному форумі 05–06.10.2017, який відбувся під гаслом «Україна й світ у новій

економічній реальності» і плідно прислужився формуванню стратегії високотехнологічного економічного розвитку України, створенню дорожньої карти конвертації ідей у реальні дії.

Торгово-промислова палата України розробила свій Проект «Цифровий порядок денний» – 2020. Концептуальні засади (версія 1.0). Першочергові сфери, ініціативи, проекти «цифровізації» України до 2020 року».

Порівняно недавно у Києві відкрився **прототип української Кремнієвої долини** – інноваційний парк *UNIT.City*, в який уже станом на середину 2017 р. уже було інвестовано біля 200 млн. дол. США. В хай-тек-містечку на той час працювало до 15 тис. висококваліфікованих фахівців. Ключовими елементами його екосистеми стали Центр розвитку технологічних компаній та інноваційна фабрика програмування *UNIT Factory*, яка у 2017 р. збільшила набір студентів до 800.

Разом з тим, спільної, погодженої всіма стейкхолдерами стратегії високотехнологічного розвитку в Україні, станом на кінець 2017 року, не існувало, передусім – із-за недостатнього фінансування вже запланованих ініціатив. Багато інноваторів та інших учасників високотехнологічного руху плутаються в термінології, тенденціях і навіть сутності цифрової трансформації та "Промисловості 4.0.". Рівень залучення експертів все ще є слабким – їх критично не вистачає за всіма напрямками руху. Особливо слабкий рівень залучення директорів ІТ-АСУ з промислових підприємств.

Український Уряд у відповідь на запит суспільства й бізнесу, які вимагають ефективного приватно-публічного партнерства, створив **Раду інноваційних технологій**, яка надаватиме рекомендації уряду щодо українських хай-тек кластерів і екосистеми, переробної промисловості та виробництв з високою доданою вартістю. У проект Бюджету-2018 закладено фінансування **Фонду підтримки інновацій** – 50 млн. грн.

Стратегічний розвиток інноваційної діяльності для підтримання конкурентоздатності України передбачено за 7 напрямками, серед яких – енергетика та агропромисловість, авіа-, судно- та ракетобудування, нанотехніка та робототехніка, медицина та фармацевтика, охорона навколишнього середовища. Передбачено, зокрема, створити «замкнену екосистему підтримки інвестицій та інновацій, яка дозволить активно розвивати інновації та технології в Україні для зростання економіки та добробуту громадян» [7].

Підсумовуючи, слід зазначити, що ухвалені в Україні впродовж 2016-2017 рр. чисельні «Стратегії інноваційного розвитку» є, з одного боку, надто нереалістичними (утопічними), щоб можна було повірити у перспективи їх виконання у відведені терміни, а, з іншого, - надто «приземленими», щоб можна було повірити у їхній потенціал національної мобілізації.

Література:

1. Ukraine ranks 42nd in 2017 Bloomberg Innovation Index // UNIAN. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://economics.unian.info/1729882-ukraine-ranks-42nd-in-2017-bloomberg-innovation-index.html>
2. Проект Стратегія розвитку високотехнологічних галузей до 2025 р. Проект // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Департамент розвитку інновацій та інтелектуальної власності. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/>
3. Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://rpo.lubuskie.pl/documents/10184/171511/Strategia_na_rzecz_Odpowiedzialnego_Rozwoju/a713a1da-b09c-47d4-9709-5b54280491f6
4. Индустрия 4.0 в Украине. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://industry4-0-ukraine.com.ua>
5. Київський міжнародний економічний форум (КМЕФ). [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://forumkyiv.org/ru>.
6. Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний» – 2020). Проект. Концептуальні засади (версія 1.0). Першочергові сфери, ініціативи, проекти «цифровізації» України до 2020 року. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>
7. У проекті Бюджету-2018 уряд заклав 50 млн грн на фінансування підтримки інновацій // УКРІНФОРМ. [Електронний ресурс]. - <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2344437-kubiv-u-budzeti2018-vperse-zakladeni-grosi-na-rozvitok-innovacij-50-miljoniv.html>

-----***-----

Золотар О.О.,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
НДІ інформатики і права НАПрН
України

ЦИФРОВА ДИКТАТУРА В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ

Японський теоретик інформаційного суспільства Й. Масуда в праці «Комп'ютопія» писав про сувору альтернативу, що стоїть перед людством –

вибором між „двома різко контрастуючими моделями майбутнього”: між „Комп’ютопією”, тобто справді демократичним, правовим інформаційним суспільством, та „автоматизованою державою”. Професор шукав пояснення в історії виникнення технологій, адже впродовж перших років комп’ютери (а потім і мережі) використовувалися, в першу чергу, військовими, безпековим та іншими урядовими структурами. Водночас, така ситуація, на його думку, загрожувала “зазіханням на індивідуальну самотність та кризою підконтрольності...” [1, с. 39]

І найстрашніші прогнози футуролога мають шанс реалізуватись в сучасному Китаї. 14 червня 2014 року Державна рада Китаю опублікувала документ під назвою “Проект плану зі створення системи соціального кредиту довіри, 2014–2020 рр.”)[2], з метою формування рейтингу благонадійності жителів КНР.

Передумови для формування систем соціального контролю були закладені в 2007 році, коли були опубліковані “Деякі зауваження канцелярії Держсекретаря КНР про створення системи соціального кредитування” [2]. Тоді в проекті за основу було взято систему скорингу – оцінки платоспроможності, яка є поширеною світовою практикою. Мета, яка декларувалась в цьому документі – “використання міжнародного досвіду, вдосконалення системи сканування щодо кредитування, оподаткування, виконання контрактів, якості продукції”.

Але в документі 2014 року було змінено не лише суб’єктний склад – з компаній на громадян Китаю і всіх мешканців, а й підходи та цілі реалізації програми. Система “соціального кредиту довіри” передбачає відстежування і оцінку поведінки людей. Та формування в режимі реального часу рейтингу довіри, який буде прив’язаний до внутрішнього паспорту і буде знаходитись у вільному доступі в централізованій базі даних в Інтернеті.

В тестовому режимі систему було впроваджено приблизно в тридцяти містах Китаю, зокрема в місті Жунчен в провінції Шаньдун. Всім жителям міста надано вихідний рейтинг 1000 балів. Далі в залежності від їх поведінки рейтинг або зростає, або падає. Розрізнена інформація про життя і діяльність громадянина надходить з муніципальних, комерційних, правоохоронних, судових органів в єдиний інформаційний центр, де обробляється за допомогою технології big data. В цілому рейтинг формується на основі аналізу 160 тисяч різних параметрів з 142 установ. Передбачено преміювання

за доноси - громадянину, що повідомив куди слід про «не добродесні» дії свого сусіда, додається як мінімум п'ять балів.[4]

Над впровадженням цієї системи працювали китайські корпорації, зокрема, компанія China Rapid Finance - партнера Tencent, котра розробила месенджер WeChat з базою в понад 850 млн. користувачів.[4] Активно сприяє системі торговельний інтернет-гігант Alibaba, яким в Китаї користуються більш ніж половина інтернет-користувачів. Рейтингова система Alibaba, яка називається Sesame Credit, вже другий рік нараховує користувачам бали виходячи з їх споживчої поведінки.

Sesame ранжує клієнтів за шкалою від 350 до 950 балів. Починаючи з 600 балів користувач має право на кредит без застави на \$ 800 для покупок онлайн, з 650 - може орендувати машину теж без застави, з 700 - експрес-оформлення дозволу на поїздки в Сінгапур, та інші переваги[5]. Дані цієї корпорації зараз стали прототипом формування майбутнього Соціального рейтингу. Дочірня компанія через систему AliPay, а також каршеринговий сервіс Didi Chuxing (аналог Uber в Китаї) та і сервіс для знайомств Baihe вже включились в співпрацю.

При формуванні рейтингу акцент робиться на 5 складових – кредитній історії, виконавчій дисципліні, персональних даних, поведінці й відносинах. Якщо перші два були властиві і вже згадуваним системам скорингу, то три останніх вважаються правопорушеннями у демократичних країнах. Адже крім кредитної історії в традиційному розумінні Sesame враховує, чим людина займається в Мережі, на підставі дослідження персональних даних користувача: «Якщо хтось, наприклад, по 10 годин на день грає у відеоігри, то він нероба, а якщо людина часто купує підгузки, то, швидше за все, це батько, а значить, в цілому має почуття відповідальності»[6]. Активних гравців Alibaba враховує завдяки чемпіонатам з Dota 1, Counter-Strike, StarCraft 2, Hearthstone[5].

Аналізу підлягають і стосунки людини, адже якщо хтось із знайомих (друзів у соцмережах) напише в Інтернеті коментар, що негативно висвітлює діяльність Компартії чи уряду, то погіршиться не тільки рейтинг автора, а і його оточення.

В 2016 році Державна рада Китаю оновила документ під назвою “Механізми попередження та покарання людей, схильних до порушень”[7], яким було передбачено санкції для власників низьких рейтингів: заборона на роботу в держустановах; відмова в соцзабезпеченні; особливо ретельний

огляд на митниці; заборона на заняття керівних посад в харчовій і фармацевтичній промисловості; відмова в авіаквитках і спальному місці в нічних поїздах; відмова в місцях в люксових готелях і ресторанах; заборона на навчання дітей в дорогих приватних школах.

Система передбачає також рейтинги юридичних осіб на основі відповідності їх діяльності екологічним, юридичним нормам, умов і безпеки праці, фінансової звітності. Якщо ніяких претензій немає - компанії присвоюється високий рейтинг і користується пільговим режимом оподаткування, хорошими умовами кредитування, спрощеними адміністративними процедурами тощо. Підприємства з низьким рейтингом, відповідно, мають дорогі кредити, підвищені ставки податків, заборону на емісію цінних паперів, заборону на інвестування в компанії, акції яких продаються на біржі, а також необхідність отримувати державний дозвіл на інвестування навіть в ті галузі, доступ до яких в принципі не є обмеженим.

Не залишились поза увагою при формуванні системи соціального кредиту і владні діячі. Наприклад, партійна школа при Комітеті Комуністичної Партії Китаю провінції Сичуань підписала з Університетом електроніки й технологій КНР угоду про створення першої в країні системи рейтингів і оцінки надійності для чиновників низового рівня. Система під назвою «Розумна червона хмара» за допомогою технологій штучного інтелекту і big data буде аналізувати дані про кожного чиновника, наприклад, відвідуваність партійних зборів, освіту, сімейний стан, зіставляти дані про доходи чиновника і членів його сім'ї з даними щодо придбаної нерухомості й предметах розкоші, а на підставі цих даних, а також інформації про активність чиновника в соцмережах буде оцінюватися ступінь його політичної благонадійності. Відзначається, що таким чином можна буде набагато ефективніше передбачати поведінку чиновника, оцінювати його моральне обличчя і виявляти потенційних корупціонерів[7].

«Цифрова диктатура» - термін, яким з «легкої руки» американських журналістів прозвали проект системи соціального кредитування Китаю, має певні логічні аргументи для вжитку. Пригадаємо шість базових характеристик тоталітаризму, сформульованих К.Фрідріхом у роботі "Природа тоталітаризму" (1954): офіційна ідеологія, яка претендує на охоплення всіх аспектів людського існування й орієнтується на досягнення одвічних цілей, наприклад, на створення досконалого суспільства; масова партія, яка зливається з державною бюрократичною організацією; монополія

партії над ефективними засобами комунікації; концентрація в руках партії і держави всіх засобів збройного насильства; централізований контроль і керівництво економікою; система терористичної поліцейської влади [8, с. 278].

Література:

1. Масуда Й. Комп'ютопія ; [пер. з англ. В. Ляха] / Філософська і соціологічна думка. – 1993. – № 6. – С. 36-50.
2. China's plan to organize its society relies on 'big data' to rate everyone.–Режим доступу : https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/chinas-plan-to-organize-its-whole-society-around-big-data-a-rating-for-everyone/2016/10/20/1cd0dd9c-9516-11e6-ae9d-0030ac1899cd_story.html?utm_term=.1d087434bf35
3. China's New Tool for Social Control: A Credit Rating for Everything . – Режим доступу : www.wsj.com/articles/chinas-new-tool-for-social-control-a-credit-rating-for-everything-1480351590
4. Цифровая диктатура : как в Китае вводят систему социального рейтинга . – Режим доступу : <http://www.rbc.ru/business/11/12/2016/584953bb9a79477c8a7c08a7>
5. Використання великих даних + штучний інтелект “для розрахунку ідеологічного статусу членів партії”. – Режим доступу : http://digitalpaper.stdaily.com/http_www.kjrb.com/kjrb/html/2017-06/30/content_372603.htm?div=-1
6. Цитата за Юрій М.Ф. Політологія : підручник. – К., Дакор, 2006. – 416 с

-----***-----

Горлинський В. В.,
*к.ф.н., доцент, доцент спеціальної
кафедри. Інститут спеціального
зв'язку та захисту інформації КІІ ім.
Ігоря Сікорського*

ЦІННІСНО-СМИСЛОВИЙ ВИМІР ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Необхідність впровадження пріоритетів інформаційного суспільства у життя українського соціуму зумовлено революційними змінами не тільки в інформаційній сфері, але і в суспільному житті. Стан інформаційної сфери, являє собою загальну передумову, або для прориву українського суспільства на більш високу – інформаційний ступінь розвитку, або, через інформаційну поразку – до повільного дрейфу держави в фарватері інтересів інших політичних суб'єктів. Питання, що пов'язані з утвердженням принципів

інформаційного суспільства, їхнього впливу на людину і суспільство, були поставлені в працях А. Тофлера, М. Кастельса, А. Некласи, Ж. Баландьє, Ж. Дериди, Ю. Габермаса та інших представників філософії постмодерну. Одним з впливовіших міжнародно-правових актів, що окреслюють основні принципи і шляхи розвитку інформаційного суспільства є «Хартія глобального інформаційного суспільства», прийнята в Окінаві (2000), що розглядається світовою спільнотою як конституція інформаційного суспільства. Питанням вироблення основних завдань у побудові відкритого для всіх інформаційного суспільства присвячено низку форумів Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства.

Бурхливі зміни у соціальній реальності вимагають не тільки розробки індикаторів впровадження інформаційних технологій, за якими визначається інформаційний статус держави, але і переосмислення ціннісних і правових засад інформаційного суспільства. «Увесь світ, від найрозвиненіших центрів західної цивілізації до найглухіших закутків планети, живе в просторі інформаційного суспільства і вимагає нової філософії життя», зазначає академік М. Попович [1, с. 6]. Інформація та інформаційні технології стають суттєвими чинниками впливу на безпеку всіх, без виключення, сфер життєдіяльності суспільства. Темпи технологічного прогресу, на думку П. Пільцера, залежать від того, наскільки широко доступні для членів суспільства знання і наскільки люди можуть ділитися ними, тобто від рівня розвитку технологій опрацювання інформації [2, с. 416]. Згідно з таким підходом інформаційне суспільство визначають як «суспільство знання». У такому суспільстві знання утворюють вісь, навколо якої організуються нові технології, економічне зростання, соціальна стратифікація, світ наповнюється інформаційними інноваціями [3, с. 3-4].

Але, поряд з позитивним впливом інформатизації на суспільне життя, науковці звертають увагу на виклики, пов'язані з інформатизацією і глобалізацією суспільного життя [4, с.16-18]. Глобальний інформаційний простір, порушуючи національні кордони, стає головною ареною боротьби за владу, ресурси, сфери впливу на суспільство, культуру і масову свідомість. Перед українським суспільством постає низка проблем: контрольованості інформаційних потоків; забезпечення інформаційного суверенітету України і захисту національного інформаційного простору від інформаційно-технологічної експансії з боку інших держав і транснаціональних кампаній; попередження інформаційно-технологічних інтервенцій на національному

інформаційному ринку; захисту національних інформаційних ресурсів в інформаційно-технологічних системах від кіберзлочинів. Правове поле для розв'язання зазначених проблем частково окреслюється Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 15 жовтня 2017 року. Але вирішення означених проблем тільки правовими засобами неможливо, тому, що цей шлях, у певній мірі, обмежує свободи й права людини, знецінюючи сенс людського життя. Отже, потрібна дія внутрішніх, власно людських світоглядних регуляторів життя в інформаційному просторі.

Дослідники визначають також низку гуманітарних проблем, що виникають в наслідок інформатизації життєвого простору. До них відносять медіаекологічний дисбаланс, що виникає у користувачів мережами внаслідок неосяжності обсягу інформації; зниження фізичної і психологічної активності людей; розмивання автентичних, соціокультурних міжособистих зв'язків; психологічну мережну залежність. Поєднання високих гуманітарних технологій з інформаційними та нанотехнологіями, створює перспективу перетворення штучного інтелекту у провідну антропологічну загрозу. Внаслідок чого людина втрачає свій антропний, істотно людський вимір. Постає питання до смислу інформаційного суспільства: чи інформаційні перетворення для людини, або людина має бути біологічним додатком до кіберсистеми?

Іншим викликом інформаційного суспільства і наслідком глобалізації постає *утворення мережевої організації соціуму*. Поширення глобальних мереж сприяє утворенню нового світового порядку, якій не збігається з інституціоналізованою структурою, що закріплює лише офіційні, визнані відносини [5, с. 55]. Мережеве суспільство характеризується: перерозподілом владних повноважень з національного на глобальний рівень; появою нових, неформальних суб'єктів впливу на політичні процеси; трансмонополізацією еліт; формуванням основ глобального управління; деформалізацією влади, зниженням ролі національних органів влади, розширенням зони неформальних процедур прийняття рішень глобального рівня; розвитком транснаціональних мереж співробітництва і мережевої культури в цілому [6, с. 230]. Глобалізація мереж утворює новий тип влади – нетократію, перетворює і розмиває соціальну реальність, надає їй віртуального характеру, викликає формуванні мережної залежності, мережне відчуження людини; сприяє формуванню нових, мережних джерел соціальних загроз –

кіберзлочинності, інформаційного тероризму, кібербулінгу. Масові комунікації і реклама використовуються для тиску на свідомість і маніпулювання людьми. Реалії інформаційного просування українського соціуму, на думку експертів, свідчать про обернення сенсу «окінавського гасла», про відкрите справедливе суспільство, на свою протилежність: повну і приховану залежність людини від глобальної кіберсистеми як управлінського підґрунтя формування нового світопорядку.

Таким чином, залежність життєстійкості українського суспільства від сучасних інформаційних процесів потребує розв'язання проблеми регулювання інформаційних відносин за двома основними напрямками. По-перше, це захист інформаційних основ сталого функціонування і розвитку держави і суспільства, що вирішується в полі відповідальності державних структур національної безпеки через удосконалення правової бази. По-друге, – регулювання інформаційних відносин в громадянському суспільстві через зміни у суспільній свідомості, активізацію діяльності неурядових і громадських організацій на підставі розвитку і впровадження цінностей інформаційного суспільства, формування інформаційної культури засобами освіти, просвіти і самоосвіти. Але, безумовно, змістовна частина і першого і другого напрямів залежить від провідних цінностей, що панують у суспільстві, як регулятивних основ суспільної та індивідуальної свідомості.

Потреба у формуванні інформаційних відносин, як основи інформаційного суспільства, вимагає виявлення системоутворювальних цінностей і базових принципів, як аксіологічної передумови поведінки в інформаційному просторі та визначення її правових засад. Ціннісний підхід передбачає розглядати цінності інформаційного суспільства як підсистему суспільних значущостей, орієнтирів та цілей, що обумовлені інформаційними потребами і визначають інтереси людини, суспільства і держави. Ядро інформаційних відносин складають цінності інформаційного суспільства. Цінностями інформаційного суспільства «Хартія глобального інформаційного суспільства», прийнята в Окінаві, проголошує можливість вільного обміну інформацією і знаннями, толерантність і повагу до особливостей інших людей. Провідною цінністю інформаційного суспільства проголошується вільний рух інформації, але такої, що не порушує інтересів громадян і суспільства.

Можна виділити декілька груп інструментальних цінностей інформаційної сфери суспільства, що розглядаються як засоби досягнення

термінальних, або фундаментальних цінностей. До інструментальних цінностей першої групи доцільно віднести властивості, що визначають позитивну значущість інформації – її істинність, достовірність, актуальність, своєчасність, точність, достатність, репрезентативність, обґрунтованість, доступність, стійкість, повноту. Серед ціннісних пріоритетів другої групи доцільно відокремити, по-перше, захищеність інформаційного ресурсу, інформаційно-телекомунікаційних систем, інфраструктури та інформаційних послуг, інформаційних прав і свобод, інформаційного ринку та в цілому інформаційного простору, по-друге, інформаційну безпеку людини, суспільства, держави та міжнародній спільноті, правову захищеність інформації від маніпулювання, перекручення, обмеження та використання із злочинним наміром. Як окремі групи інструментальних цінностей, варто розглядати освітні, професійні та інформаційно-технологічні ресурси інформаційної сфери.

Урахування можливих негативних наслідків використання нових інформаційних технологій дозволяє визначити професійні й етичні цінностей цієї сфери. Це комп'ютерна грамотність, інформаційна компетентність і постійний пошук нових знань, готовність до їх засвоєння і застосування, комунікабельність, мобільність, толерантність, інформаційна активність, варіативність мислення, передбачення наслідків діяльності, етичність використання інформації, самоконтроль, морально-психологічна усталеність. Найважливішою умовою виключення негативних наслідків застосування новітніх інформаційних технологій є моральна складова особистості, її ціннісні орієнтації, що базуються на загальнолюдських гуманістичних цінностях, поряд з ефективною системою соціального контролю. Але системо-утворювальною цінністю інформаційного суспільства має бути, перш за все, людина, її інтереси, гармонійне, гідне людське життя.

Додержання визначених цінностей утворює передумови становлення культури інформаційного суспільства. Це поняття можна визначити як рівень розвитку інформаційної сфери суспільства в сукупності спеціальних знань, інформаційних відносин, цінностей і норм інформаційної діяльності, що зумовлюють усталене просування суспільства в інтересах людини. Утворення і функціонування механізму соціокультурної регуляції процесів в такому суспільстві викладено у монографії [7, 227-351].

Акцентування уваги наукових колективів на необхідності розроблення концептуальних основ інформаційного суспільства в Україні, актуалізація

ціннісної проблематики наукових досліджень в цієї сфері, буде сприяти подальшому ефективному розв'язанню проблем формування інформаційних відносин, розбудові інформаційного суспільства в Україні.

Література:

1. Попович М. Бути людиною / Мирослав Попович. – К.: Вид. дім «Києво-Могілянська академія», 2011. – 223 с.
2. Пильцер П. Безграничное богатство / П. Пильцер // Новая постиндустриальная волна на Западе. – М.: Прогресс, 1999. – 520 с.
3. Тофлер Е. Третья хвиля / Е. Тофлер [пер. с англ.]. – К.: Вид. дім “Всесвіт”, 2000. – 480 с.
4. Згуровський М. З. Розвиток інформаційного суспільства в Україні: правове регулювання у сфері інформаційних відносин / М. З. Згуровський, М. К. Родіонов, І. Б. Жилияєв. – К.: НТУУ «КПІ», 2006. – 542 с.
5. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество, культура / Мануэль Кастельс [пер. с англ.]. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
6. Некласса А. И. Управляемый хаос. Движение к нестационарной системе мировых связей / А. И. Некласса // Безопасность Евразии. – 2009. – № 1 (35). – С. 231.
7. Горлинський В. В. Філософія безпеки і сталого людського розвитку: ціннісний вимір : монографія / В. В. Горлинський. – К. : Вид. ПАРАПАН, 2011. – 387 с.

-----***-----

Крилова Ю. І.,
*провідний фахівець наукового
організаційного сектора НДІ
інформатики і права НАПрН України*

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття в Україні та світі відбулася інформаційна революція, однією з ключових особливостей якої є стрімкий розвиток інформаційних технологій та зростання значимості інформації в суспільних відносинах. Ці процеси визначають і умови становлення інформаційного суспільства, сутність якого була визначена 1993 року Комісією Європейського Союзу: «Інформаційне суспільство – це суспільство, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій і технологій зв'язку» [1; 6].

Важливо зазначити, що основу теорії інформаційного суспільства заклали Д. Белл, Т. Стоуньєр, А. Турен, У. Дайзард, Е. Тоффлер. Саме в їхніх фундаментальних працях 1970-х – 1980-х років було окреслено основні риси цього суспільства ("третя хвиля" за Е. Тоффлером) [2]. Водночас, українські вчені С. Лебедев і В. Глушков ще на початку 1950р. сформували всесвітньо відому школу кібернетики й обчислювальної техніки, які започаткували наукові напрями (штучний інтелект, багатопроцесорні електронні обчислювальні машини, теорія самоорганізації, системний аналіз тощо), завдяки яким світова кібернетика піднялася на новий якісний рівень [3].

Нині інформаційні відносини в Україні регулюються низкою законів та інших нормативно-правових актів, а саме: Конституцією України, законами України "Про інформацію", "Про науково-технічну інформацію", "Про телебачення і радіомовлення", "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні", "Про бібліотеки і бібліотечну справу", "Про національний архівний фонд і архівні установи", "Про інформаційні агентства", "Про зв'язок", "Про національну програму інформатизації", "Про телекомунікації", "Про захист інформації в інформаційно телекомунікаційних системах", "Про захист персональних даних", "Про авторське право і суміжні права", "Про державну таємницю", "Про електронні документи та електронний документообіг", "Про електронну комерцію" та інші.

Створення інформаційного суспільства в Україні вперше було офіційно зафіксовано у Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу, ухваленої 1998р. Процес розвитку інформаційного суспільства України, на наш погляд, відбувся у два етапи. *Перший* (1998-2006рр.): прийнято Закон України «Про Національну програму інформатизації», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис» та низки актів Уряду, які створили нормативно-правові механізми для побудови телекомунікаційних систем і також, інформатизації стратегічних напрямків розвитку суспільства і держави.

Слід зауважити, що 1998 р. до ст. 9 Закону України «Про Національну програму інформатизації» Кабінет Міністрів України щорічно подає на розгляд Верховної Ради України доповідь про стан інформатизації в Україні, завдання Національної програми інформатизації на наступні три роки та програму завдань з інформатизації на наступний рік.

Другий етап розпочався з 2007 р., коли були прийняті Закони України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015рр.» «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про захист персональних даних» та інші. У законі «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015рр.» визначено завдання, цілі та напрямки розвитку інформаційного суспільства в Україні, основоположні засади національної політики у цій сфері. Цим законом також визначено, що для розвитку інформаційного суспільства в Україні суттєве значення має політика міжнародної співпраці України та її участь у розвитку глобального інформаційного суспільства [4].

Згодом у 2013 р. відповідно до Розпорядження Кабінет Міністрів України №386 «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» було розроблено Стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні, яка залишилася не реалізованою. Метою Стратегії була розроблення та прийняття Інформаційного кодексу, Закону України «Про електронну комерцію», внесення змін до Національної програми інформатизації та інших нормативно-правових актів, розроблення базових норм, правил і регламентів створення, впровадження, модернізації та експлуатації інформаційних ресурсів, інформаційно-аналітичних, інформаційно-телекомунікаційних систем та засобів інформатизації органів державної влади, а також визначення порядку здійснення контролю за дотриманням таких правил, норм та регламентів [4].

Станом на 2016р. Україна займала середні позиції у світовому рейтингу розвитку інформаційного суспільства, який можна визнати позитивним [5].

Нині Національна політика розвитку інформаційного суспільства в Україні має ґрунтуватися на таких базових засадах: пріоритетність науково-технічного та інноваційного розвитку держави, формування необхідних законодавчих та сприятливих економічних умов, всебічного розвитку загальнодоступної інформаційної інфраструктури, сприяння збільшенню електронних послуг, покращення кадрового потенціалу, посилення мотивації щодо використання інформаційно-телекомунікаційних технологій, гарантування інформаційної безпеки [5].

Отже, Україна рухається в напрямку розбудови інформаційного суспільства, подальшого поширення використання інформаційних технологій в життєдіяльності суспільства та займає, вище за середнє місце у світових рейтингах.

Література:

1. Європа і всесвітнє інформаційне суспільство. Рекомендації Європейської Ради: звіт групи М. Бангемана від 05.12.93 р. Комісії Європейського Союзу. – Режим доступу : [//www.europa.eu.int/comm](http://www.europa.eu.int/comm)
2. Тоффлер Э. Третья волна: Пер. с англ. – М.: ООО "Изд-во АСТ", 1999.
3. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки». – Відомості Верховної Ради (ВВР), 2007, № 12, ст.102.
4. Д. В. Дубов Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. – К. : НІСД. – 2010. – 64 с.
5. Політанський В.С. Інформаційне суспільство в Україні: від зародження до сьогодні // Серія. Право №42
6. Пилипчук В.Г., Проблеми становлення і розвитку інформаційного законодавства в контексті євроінтеграції України // Брижко В.М. Інформація і право. – 2011. – № 1(1).– С. 11 – 19.

-----***-----

Доронін І. М.,

к.ю.н., доцент зав. наукової

лабораторії НДПП НАПрН України

ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ

Проблематика онтології розвитку та постійних змін у функціонуванні держави як соціального інституту залишається у фокусі уваги науковців різних галузей останні 30 років. Як правило, зазначені проблеми досліджуються у контексті розуміння суті держави, відповідно її розвитку та змін, трансформацій державного механізму з огляду на існуючі й потенційні виклики та загрози сучасного світу. Також вивчаються особливості змін окремих соціальних інститутів під впливом факторів інформатизації, глобалізації та інших соціальних явищ глобального характеру.

Водночас характер останніх наукових праць у цій сфері змінюється в напрямку посилення комплексності у дослідженнях із залученням методологічного інструментарію соціологічної науки. У контексті можливо виділити роботи М. ван Кревельда [1], Ф. Фукуяма [2], У. Бека [3], Дж. Бхагваті [4].

Але кожний із зазначених підходів має і свої особливості. Зокрема, точка зору М. ван Кревельда полягає у своєрідному розумінні суті держави

як однієї із форм, що історично приймає організація уряду [1, р. 415]. Тому за концепцією вченого держава, як форма урядування або уряду, виникає не раніше кінця Середньовіччя і оформлюється лише за належного рівня організації державного управління та неодмінністю бюрократичного характеру державних органів та установ. За таких умов світовий порядок, починаючи з другої половини ХХ сторіччя, відзначається розмиванням функцій держави та розмиванням держави як такої. Її функції у такому разі переходитимуть до інших соціальних утворень, характерних для процесів, що дістали спільну назву «глобалізації». Слід зазначити, що такі утворення детально не аналізуються, оскільки це буде предметом подальших розробок. На нашу думку, насамперед мова йде про міждержавні об'єднання, транснаціональні корпорації, а також глобальні соціальні утворення різного походження.

Діаметрально протилежні погляди на державу Ф.Фукуями, який приділив окремі свої роботи питанням дослідження так званої «сильної» держави, яка характеризується зміцненнями інститутів та ступенів реалізації функцій держави [2, с. 12, 18-19].

Концептуальні положення, що висловлені У. Беком, зосереджені в іншій сфері, оскільки цей німецький дослідник концентрувався в основному на проблематиці влади та соціальних проблемах сучасного світу. У такому разі існуюча глобальність світу створило глобальне суспільство, що впливаючи на політику, здійснює також вплив на владу, яку має держава [3, 28-30].

І нарешті вчені, що досліджували глобалізацію як процес, окремо зосереджувались на питання урядування в часи глобалізації [4, р. 222-227]. При цьому процес урядування зазвичай не ототожнюється з процесом державного управління в традиційному розумінні вітчизняних науковців, а проблематика урядування перебуває скоріше у сфері соціології, аніж науки державного управління або менеджменту. Право розуміється як лише один із регуляторів.

Стосовно питання комплексності підходу, який зумовлює особливості розгляду окремих явищ, що досліджуються, слід зазначити наступне.

У центрі уваги науковців знаходяться проблеми окремого явища, тобто сама держава (державний механізм, державні органи, державні інститути) розглядається в цілому, а окремі функції держави, так само як і державного механізму, досліджуються значно менше.

Вплив на такий стан речей відбувається не в останню чергу і через дискусійний характер предмету наукового розгляду. З одного боку, більшість науковців розуміють, що існує складне явище, яке зумовлює вплив на державу, як соціальний інститут, а отже – і на її функції.

Окрім цього, дискусійним є саме розуміння суті функцій держави, оскільки підходи до дослідження держави у правовій науці тих країн, які не відчували домінування марксистсько-ленінської ідеології, дещо інші аніж на пострадянському просторі. Насамперед, мова іде про розуміння функцій держави як основних напрямів її діяльності, що є традиційним для вітчизняної правової науки [5, с. 136; 6, с. 118].

Але традиційно існували та існують інші погляди. Зокрема, Г.Єллінек, використовуючи термін «функції держави» розуміє їх як відповідні напрями розподілу функцій державної влади – «законодавства, виконання (управління) та відправлення правосуддя» [7, с. 576]. Так само розумів функції держави і Г. Кельзен [8, с. 318]. Практично, аналогічним чином розуміють функції держави і сучасні західні юристи. Не слід також залишати поза увагою і своєрідні підходи, які застосовані на впливі політичної ідеології, що є домінантною в окремих країнах.

Якщо аналізувати те складне явище, що зумовлює постійний вплив на державу, то насамперед мова йде про такі поняття як «глобалізація», «інформатизація», «інформаційна епоха» (information age) та «цифрова епоха» (digital age). Усі зазначені терміни є продуктом соціологічної науки різного періоду і слугували поштовхом до подальших активних наукових розвідок. Як правило, під «інформаційною епохою» розуміють певний відрізок розвитку людства, що характеризується розповсюдженням персональних засобів обчислювальної техніки, комунікаційної техніки та відповідних технологій обробки і розповсюдження інформації загального користування. Історично пропонується вважати під інформаційною епохою так званий постіндустріальний період (починаючи з першої третини ХХ сторіччя). Звичайно, що зміна функцій держави не залишалась поза увагою науковців, але напрямок їх досліджень характеризувався власним сприйняттям держави, що ґрунтувався не певній концепції. Таким чином послідовники концепції «сильної держави» у розумінні Ф.Фукуями розглядали зміни держав та їх інститутів як ослаблення або розпад держави. Інші наукові концепції диктували відповідні власні наукові підходи.

Визначення «цифрової епохи» може розглядатися як синонім поняттю «інформаційної епохи». Але може розумітись і як нове поняття, що визначає період розвитку людства в постінформаційну епоху. У такому разі «цифрова епоха» характеризується розповсюдженням соціальних комунікацій, що побудовані на глобальних комп'ютерних мережах (на відміну від традиційних об'єднань людей та подібних соціальних інститутів), скасування паперу та інших подібних технологій зберігання інформації як інформаційної основи, максимальне пришвидшення обміну інформації, а також пов'язані явища – штучний інтелект, пряма комунікація між технічними пристроями з обмеженим втручанням людини, стрибкоподібний (емерджентний) розвиток технологій у різних сферах, який зумовлюється інформаційними технологіями (біологія, хімія, фізика та ін.). За таких умов фактори, на які звертав увагу М. ван Кревельд у своїх працях проявляються найбільш значимо.

Поняття функцій і номенклатура функцій є предметом постійної уваги науковців у сфері теорії держави і права. Не вдаючись до серйозної дискусії з цього приводу можливо визначити наступні проблеми, що на жаль дещо обмежено висвітлюються у наукових працях.

По-перше, слід визнати, що дійсно відсутній єдиний критерій для окреслення номенклатури функцій. Це зумовлено тим, що традиційне уявлення науковців про функції держави будується на концепції радянського державознавства стосовно відповідності кожній функції держави конкретному напрямку діяльності апарату держави. За таких умов номенклатура функцій значно розширяється і фактично можливо виокремити будь-яку функцію, що і робиться коли предметом дослідження обирається «функція держави», яка фактично є основним напрямом діяльності певного державного органу (контрольно-регулююча, культурно-виховна, фіскальна, правоохоронна у значенні боротьби зі злочинністю, природоохоронна, регуляторна).

По-друге, марксистсько-ленінська концепція держави і права розділяла держави у залежності від типу на капіталістичні і соціалістичні. Тому і номенклатура їх функцій була діаметрально різною – вважалось, що капіталістична держава є елементом пригноблення тому ця суть проявляється і у відповідних функціях. Намагання відмовитись від такого підходу і побудувати загальну теорію спільних функцій держави і зумовили значне

розширення номенклатури функцій і змішування критеріїв для таких класифікацій.

Окрім цього, слід зазначити, що проблема трансформацій функцій держави на рівні теорії практично не досліджується. На цей час, констатуємо певні соціальні зміни у суспільстві і перехід до нових етапів розвитку («інформаційна епоха», «цифрова епоха»), що зумовлені різними «революціями», правова наука ще не визначила і не дала пояснення закономірностям такого розвитку та відповідно – характеру змін. Водночас, праці з політології і соціології мало уваги приділяють проблематиці правотворчої та правозастосовної формам реалізації функцій держави та відповідних трансформацій під впливом зазначених вище факторів.

За таких умов перспективними є сучасні, побудовані на іншій аніж марксистсько-ленінській парадигмі, ґрунтовні, комплексні та міждисциплінарні дослідження суті функцій держави на різних етапах розвитку людства, проблеми сприйняття функцій держави суспільством та трансформації таких функцій, вивчення механізмів саморегуляції, саморозвитку та урядування інших соціальних інститутів в інформаційну епоху.

Література:

1. van Creveld M. The Rise and Decline of the State /Martin van Creveld// - Cambridge, Cambridge University Press, 1999. – 439 p.
2. Фукуяма Ф. Сильное государство. Управление и мировой порядок в XXI веке/ Ф.Фукуяма. – М.: АСТ, 2006. – 220 с.
3. Бек У. Что такое глобализация? /Ульрих Бек/ - М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
4. Bhagwati J. In Defense Of Globalization/ Jagdish Bhagwati// - New York, Oxford University Press, 2004. – 326 p.
5. Сурилов А.В. Теория государства и права. – К.: Вища школа, 1989.- 439 с.
6. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права: Підручник – К.:Кондор, 2005. – 314 с.
7. Еллинек Г. Общее учение о государстве /Г.Еллинек – СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. – 752 с.
8. Кельзен Г. Чисте правознавство /Ганс Кельзен – К.,Юніверс, 2004. – 496 с.

-----***-----

*Скиба А. Ю.,
студентка 6 курсу ФСП КПІ ім. Ігоря
Сікорського
Науковий керівник: Фурашев В. М., к.т.н,
с.н.с., доцент ФСП КПІ ім Ігоря
Сікорського*

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО В УКРАЇНІ: РОЗВИТОК ВІД ЗАРОДЖЕННЯ ДО СЬОГОДЕННЯ

Інформація в сучасному світі вже є засобом і цілком повноцінної життєдіяльності та набуває чітких рис реальної влади, яка тісно вплетена в усі сфери функціонування суспільства та всі інші види влади. Людство, таким чином, постійно просувається до нової ери свого розвитку – ери, де найвищими цінностями виступають інформація та знання.

В енциклопедичному словнику з державного управління зазначено, що інформаційне суспільство – це концепція постіндустріального суспільства, нова історична фаза розвитку цивілізації, у якій основними продуктами виробництва є інформація та знання. Його основними ознаками є: підвищення ролі інформації і знань у житті суспільства; зростання частки інформаційних комунікацій; створення глобального інформаційного простору, що забезпечує ефективну, інформаційну взаємодію людей та їх доступ до світових інформаційних ресурсів [1].

Світ вступає в нову еру величезних можливостей, еру інформаційного суспільства і розширення сфери людського спілкування. У цьому суспільстві, що зароджується, інформацію і знання можна створювати, обмінюватися ними, спільно їх використовувати і передавати по всіх мережах світу. Незабаром усі люди зможуть разом побудувати нове інформаційне суспільство, засноване на використанні знань, на базі глобальної солідарності та взаєморозуміння між народами і країнами. Ці заходи відкриють шлях до подальшого розвитку суспільства, дійсно заснованого на знаннях.

Починаючи з середини 90-х рр. ХХ ст. проблема побудови інформаційного суспільства стає у багатьох розвинених країнах світу одним із пріоритетних напрямів державної політики.

Свідченням цього є досвід побудови інформаційного суспільства Європейського Союзу. Як зазначається в документах Європейської спільноти: «Інформаційне суспільство стане в майбутньому важливою

рушійною силою економічних, соціальних і технологічних змін та впливатиме на функціонування суспільства загалом і на відносини між окремими особами, групами і країнами на транскордонному рівні, через глобалізацію доступних для суспільства мереж і служб. Європейське співтовариство з 1994 р. розглядає завдання побудови інформаційного суспільства як найбільш пріоритетне» [2].

Верховна Рада України 09 січня 2007 р. ухвалила Закон України «Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні». Цим законом затверджено основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 рр. Отже, починаючи з січня 2007 р. наша держава заявила про підтримку розвитку інформаційного суспільства й офіційно взяла курс на розвиток національної складової в світовому глобальному суспільстві. Одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток нації інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвиткові та підвищити цим якість життя [4].

За час незалежності в Україні сформовано певні правові засади щодо побудови інформаційного суспільства: прийнято низку нормативно-правових актів, які, зокрема, регулюють суспільні відносини щодо створення інформаційних електронних ресурсів, захисту прав інтелектуальної власності на ці ресурси, впровадження електронного документообігу, захисту інформації.

Та, на жаль, рівень формування інформаційного суспільства в Україні порівняно зі світовими тенденціями є недостатнім, що стверджується у документі і саме через те, що інформаційна представленість України в Інтернет-просторі є низькою, а присутність україномовних інформаційних ресурсів – надзвичайно мала.

Основними напрямками розвитку інформаційного суспільства в Україні законодавчо визначено: забезпечення участі громадськості в побудові інформаційного суспільства, забезпечення конституційних прав людини, суспільства та держави в інформаційній сфері та правове забезпечення розвитку інформаційного суспільства.

Для підвищення ефективності розвитку інформаційного суспільства поставлене завдання щодо створення цілісної системи законодавства, гармонізованої з нормами міжнародного права з питань розвитку інформаційного суспільства, розробка та ухвалення Інформаційного кодексу України, до якого мають увійти розділи, що стосуються електронної торгівлі, правової охорони прав на зміст комп'ютерних програм, удосконалення захисту прав інтелектуальної власності, зокрема авторського права при розміщенні та використанні творів у мережі Інтернет, а також розділи про охорону баз даних, дистанційне навчання, комерційну таємницю, надання органами державної влади та місцевого самоврядування юридичним та фізичним особам інформаційних послуг із використанням мережі Інтернет.

Література:

1. Електронний ресурс [https://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційне_суспільство]
2. Конституційні акти Європейського Союзу: Частина 1 / Упорядник Г. Друзенко, за загальною редакцією Т. Качки. : Видавництво «Юстиніан», 2005. 512 с.
3. Декларація принципів «Построение информационного общества глобальная задача в новом тысячелетии». ООН;
Декларація, Міжнародний документ № 995_с57 від 12.12.2003 // Офіційний web-сайт Верховної Ради України // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
4. Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні: Закон України від 9 січня 2007 р. № 537-V // Відомості Верховної Ради України від 23.03.2007. Ст. 102.

-----***-----

Акімова О. А.,
*к.ф.н., доцент кафедри теорії та
практики управління КПІ ім. Ігоря
Сікорського*

**ІНФОРМАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ІМПЕРАТИВ
ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В СИСТЕМІ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ**

Бурхливе зростання кількості інформації, характерне для сучасного етапу розвитку суспільства, відкриває нові можливості, а також виявляє та загострює проблеми у сфері управління. А в сфері управління складними соціально-економічними системами ця тенденція, напевно, має найхаракте-

рніше вираження. Так, осмислення можливостей обробки великих масивів неструктурованої інформації, в тому числі, «великих даних» сьогодні дало поштовх для появи новітніх рішень у сфері управління безпекою, публічного управління, торгівлі, громадського контролю, медіа тощо. Разом з тим, масиви неструктурованої, суперечливої, часом, недостовірної інформації, які формують інформаційне середовище будь-якого об'єкта управління вимагають вироблення більш досконалих методик її обробки.

Поява терміну «інформаційна грамотність» у середині 70-х рр. минулого сторіччя не є випадковою. Саме тоді, у період бурхливого зростання використання комп'ютерів (так званої, третьої хвилі обчислювальних машин) були здійснені перші спроби наукової рефлексії даного кола проблем. Подібні розвідки проводились не лише у сфері соціального. Наприклад, у 1965 американський дослідник Гордон Мур узагальнив емпіричне спостереження тенденції збільшення потужностей обчислювальних пристроїв, яке отримало назву «Закон Мура» [1]. Інші подібні дослідження, зокрема лонгітюдне дослідження обсягів щоденно «спожитої» людиною інформації Мартіна Хільберта [2], підтвердили означену тенденцію та акцентували необхідність формування у сучасної людини системи знань та навичок роботи з великими обсягами інформації.

Не дарма у вступному слові до відкриття Європейської конференції з інформаційної грамотності у вересні 2017 року (м. Сен-Мало, Франція), яка пройшла вже вп'яте, було підкреслено, що здатність визначати потребу у інформації, віднаходити її, ефективно використовувати та презентувати – є критичним вмінням для будь-якого фахівця, який працює «зі знанням» [3, 35]. Не менш важливим, а, швидше, навіть більш важливим є формування інформаційних компетенцій у працівників сфери публічного управління для більш глибокого розуміння соціально-економічних систем, управління якими вони здійснюють, ухвалення ефективних рішень та їх реалізації.

Разом з тим, усвідомлюючи складність систем-об'єктів управлінської діяльності в сфері публічного управління, варто наголосити й на обмеженнях поняття «інформаційна компетентність», яке не охоплює багато інших аспектів роботи управлінця з інформацією. До того ж, таких, які, часом, і виявляються межею між ефективним та талановитим управлінцем. Зокрема, мова йде про такі вміння як вміння вчасно ухвалити те або інше рішення, розуміння соціального, морально-етичного контексту рішення, вміння вірно донести управлінське рішення до виконавців, а особливо, - вміння ухвалити

складне рішення. Інформаційна компетентність є обов'язковою, але недостатньою у випадку надлишковості вибору, вибору з-поміж альтернатив з неочевидною різницею, або, навпаки, дуже відмінних альтернатив, альтернатив, різниця поміж якими може проявити себе лише у довгостроковій перспективі та в багатьох інших ситуаціях вибору.

Література:

1. Moore G.E. Cramming more components onto integrated circuits / G.E. Moore. // Proceedings of the IEEE. – Vol.86. – 1998. – P. 82–85.
2. Hilbert M. How much information is there in the “information society”? / Martin Hilbert // Significance. – 2012. – №9. – P. 8–12.
3. Cheuk B. Who Cares about Information Literacy in the Workplace? / B. Cheuk // The Fifth European Conference on Information Literacy. – September 18th -21st, 2017, Saint-Malo, France: Abstracts. – 313

-----***-----

*Цирфа Г. О.,
к.і.н. доцент кафедри
господарського та
адміністративного права ФСП
КПІ ім. Ігоря Сікорського*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Науково-технічний прогрес в інформаційній сфері надає нові можливості для трансформації інформаційного суспільства. Інформаційні та комунікаційні технології роблять вирішальний внесок у становлення сучасної системи народного господарства. Технологічна революція радикально змінює свідомість людини через появу понять набагато складніших ніж колишнє поняття. Трансформація економіки щороку все більше і більше впливає на дослідження і розробку нових технологій.

Говорячи про процес змін у суспільстві, яке ми називаємо «інформаційним суспільством», а також говорячи про нові базові технології, які дозволяють цьому процесу постійно розвиватися, ми повинні говорити і про те, - як ці зміни потім впливають на економічну структуру і сам процес в цій структурі. Одне з найважливіших змін це, безсумнівно, - швидкий розвиток у сфері нових фундаментальних технологій.

Ми бачимо, що економічні, політичні, технологічні, соціальні, культурні, екологічні та демографічні перетворення стають все більш

важливими для суспільства. В процесі соціально-економічного розвитку інформаційне суспільство веде до швидкого зростання виробництва і продуктивності в промисловій і сільськогосподарській сферах. Такі перетворення відбуваються через вплив людського фактора на продуктивність і призводять до багатьох структурних змін. Майже щодня ми спостерігаємо тенденцію змін як у себе в країні, так і в цілому світі.

Одним із головних гравців у цій радикальній трансформації є Європейський союз. А одним із ключових стовпів стратегії ЄС є Лісабонський договір [1], який заклав основи європейської Конституції для інновацій, економічного зростання і прогресу. Це – стик міжнародного та внутрішнього права, який сприяє трансформаційним процесам. Європа постійно відходить від традиційних виробничих систем і переходить до систем, які прийняли передовий технологічний підхід.

Трансформаційні процеси у сучасний період відбуваються у всіх сферах життя суспільства, вони мають всеохоплюючий характер і орієнтовані на тривалий період.

Роки плідної співпраці України та ЄС змінили внутрішню і зовнішню політику України, що виявилось у зміщенні акцентів як у теоретичному, так і практичному аспектах у всіх сферах економіки держави.

Ключовим сучасним моментом для України є прийняття Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом яка набула чинності в повному обсязі першого вересня 2017 року [2]. Угода про асоціацію між Україною та ЄС заклала нову філософію відносин між Україною та ЄС – перехід від принципів партнерства та співробітництва на якісно новий рівень – до політичної асоціації та економічної інтеграції. Угода про асоціацію є стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні з метою подальшого наближення до стандартів ЄС, а значить, і до радикальних трансформаційних процесів.

Європейські стандарти дають можливість Україні визначити стратегії, які забезпечать прорив в області нових базових технологій і втілять в життя плани дій.

Інформація є найважливішим ресурсним ресурсом як для суспільства, так і для організації, підприємства, людини. Відомо, що правовою основою розроблення та реалізації Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні є Конституція України та Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», інші

нормативно-правові акти, відповідно до яких держава створює умови для розбудови інформаційного суспільства в Україні.

Урядом України ініційовані законодавчі, фінансові та інституційні реформи, які мають подолати всі перекося як у бізнесі, так і в інших сферах суспільних відносин. Зокрема, в Указі Президента України про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020"[3] вказано мету, якою є впровадження європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі.

Але, слід зазначити, що ці реформи (ініційовані нашою країною) відбудуться лише при застосуванні нових технологій і це можливо тільки в тому випадку, якщо в країні є «бачення» науки і техніки.

Науково-технічна політика та науково-технічна інфраструктура на національному рівні повинні забезпечувати доступ до науково-технічних інформаційних ресурсів, свідомого вибору науки і технологій та інтеграції ресурсів.

У свою чергу, галузі, які надають перевагу новітнім технологіям і новітній інформації, отримують додаткову цінність завдяки маніпулюванню інформацією, (індустрія знань і інформаційна індустрія) вони звісно що є провідними. Така поведінка дозволяє їм підвищувати продуктивність праці людини та рівень економічного розвитку,

Якщо взяти таку сферу господарських відносин, як «Енергопостачання», то тут якраз відбуваються зміни. Чинне законодавство регулює відносини, пов'язані з виробництвом, передачею, розподілом, постачанням і використанням енергії, забезпеченням енергетичної безпеки України тощо, тобто, все те, до чого суспільство у цій сфері звикло. Натомість, на зміну звичних понять у цій сфері, у 2015 році до законодавчих актів вносяться норми щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії. Завдяки цим змінам суб'єктам господарювання дозволяється будівництво міні-малих ГЕС, використання енергії сонця. В Україні вже є виробники новітніх екопристроїв (сонячних установок). Безумовно, що цьому сприяла інформація. Адже головним виробничим ресурсом є інформація. Саме інформація дозволяє і в цьому випадку аналізувати і впроваджувати більш чисту силу - сонячну енергію.

У сфері цифрових технологій слід відмітити створення децентралізованої системи блокчейн (blockchain technology). Ця система поступово входить у повсякденне життя. Так, **08.06.2017 року Державне**

підприємство Міністерства юстиції України “СЕТАМ” (система електронних торгів арештованим майном), Державне агентство з питань електронного урядування України та компанія BitFury Group підписали меморандум про співпрацю у впровадженні інноваційної децентралізованої технології BlockChain. І 7 вересня 2017 року “СЕТАМ” провела перші у світі електронні торги з використанням найсучаснішої технології збереження й захисту даних BlockChain та змінила назву OpenMarket (ОупенМакет)[2].

Так само нещодавно на технологію BlockChain перейшов Земельний кадастр України. Упровадження цієї технології дозволить забезпечити надійну синхронізацію даних, що унеможливить їх підміну в результаті зовнішнього втручання, а також дасть можливість здійснювати суспільний контроль за системою[3]. Система блокчейн - новий винахід Інтернету.

Отже, розвиток інформаційного суспільства дає можливість привнести різні зручності суспільству і зробити життя людей комфортним.

Література:

1. Див.: Лісабонська угода. - Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, від 30.11.2015 підстава [v2980321-15](#). - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011
3. Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020" . - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
4. «Сетам» перейшла на технологію збереження даних «blockchain» та змінила назву на «openmarket», - Мін'юст. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/setam-pereyshla-na-tehnologiyu-zberejennya-danih-blockchain-ta-zminila-nazvu-na-openmarket---minyust>
5. Див.: Державний земельний кадастр перейшов на технологію . - [Електронний ресурс]. – Режим доступу Blockchain <http://minagro.gov.ua/en/node/24722>

-----***-----

*Корж І. Ф.,
д.ю.н., с.н.с., зав. науковою
лабораторією НДІ інформатики і
права НАПрН України*

КОМУНІКАЦІЯ – ВАЖЛИВА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ ТА ОЗНАКА СУЧАСНОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

В будь-якому державному утворенні або в державі, на етапі свого становлення та розвитку, влада здійснює ряд управлінських функцій, мета якого – належне, ефективно управління різними процесами як в середині держави, так і у зовнішніх зносинах. Проблема функцій держави – одна з найважливіших у теорії і практиці державного будівництва і права. Адже діяльність держави широка і багатогранна. Початок третього тисячоліття характеризується важливими змінами в політичному, економічному, соціально-культурному та екологічному житті, що проявляється у своєрідності та неповторності розвитку кожної держави, у тому числі і їх функцій. Усе більше стає очевидною необхідність удосконалення форм, методів, засобів реалізації державою своїх завдань, цілей, функцій [1].

В нинішніх умовах важливого значення для подальшого розвитку суспільства, самої держави і безпосередньо людини, набуває така функція як комунікативна, тобто, встановлення і підтримання ефективного зворотного зв'язку між органами публічної влади з одного боку, та суспільством, людиною і громадянином – з іншого.

Комунікація – явище універсальне, її зміст і форми потрапляють у поле зору багатьох наук соціально-гуманітарного, природничо-наукового і технічних циклів. За останні три десятиліття відбулась справжня революція в людському спілкуванні, створилося інформаційне середовище, що перетворилось в самостійну галузь життя зі своїми інститутами, нормами, зв'язками тощо. Сьогодні ця сфера, яка є засобом підвищення ефективності державного управління, якісно видозмінює форми організації влади. Інформація стала реальною чи не «найпершою» владою, тому проблематика політичної комунікації виходить на перший план не лише реального політичного життя суспільства, але й політико-комунікативної теорії [2].

Автором визначення категорії «комунікація» (лат. *communis* – спілкуюсь із кимось; зв'язок, повідомлення; роблю загальним, поєдную), яке має багато різних значень, є провідний американський теоретик-медійник Д.

Мак-Квейл. Він зазначає, що «існують теоретичні розбіжності щодо того, чи слід вважати комунікацією передавання чи висловлення повідомлення само собою, без доказів рецепції, впливу або досягнення мети. Найважливіші аспекти стосуються двох питань: ступеня реакції або зворотного зв'язку (односторонній на протипагу інтерактивному процесові); і того, наскільки комунікаційний зв'язок (а саме його слід вважати однією із важливих ознак комунікативної функції) є також соціальним зв'язком [3, с. 487].

Як зазначає О. І. Наливайко, «через певні джерела – закони, постанови, укази – суб'єкти отримують інформацію про соціальні можливості тієї чи іншої поведінки; тому саме про таку обмежену і дозовану інформацію йдеться, що допомагає їм реалізовувати власні права й досягати поставлених цілей у межах чинного правопорядку. Тому цю функцію іменують комунікативною» [4, с. 17]. Таким чином, комунікація – це процес двостороннього обміну ідеями та інформацією, який веде до взаємного розуміння. Якщо не досягається взаєморозуміння, то комунікація не відбулася.

Сучасна політико-правова система має дуже складну внутрішню будову, що, окрім публічної влади, включає в себе різноманітні політичні організації, принципи, норми, механізми комунікацій, які забезпечують прямий і зворотній зв'язок соціальних груп і членів суспільства з політичною владою. Тому комунікація, як передавання повідомлень, свідомий, адресний і доцільний вплив на погляди та цінності опонента, будується переважно на раціональній основі.

На сьогоднішній день комунікаційні процеси набули настільки великої ваги у суспільстві, що їм приділяє увагу окрема наука «Комунікологія», яка є однією з перспективніших галузей сучасного наукового знання. З цього приводу відомий американський економіст, соціальний психолог, соціолог, професор Мічиганського університету, один з президентів Американського соціологічного товариства (1918 р.), автор теорії «дзеркальної самості», один із основоположників теорії малих груп (напряму експериментального аналізу, у рамках мікросоціології та соціальної психології) Чарльз Гортон Кулі (1864-1920 рр.) зазначав, що комунікація як механізм, за допомогою якого забезпечується існування та розвиток людських відносин, включає в себе всі розумові символи, засоби їх передачі в просторі та збереження в часі [5, с.10].

Основними способами комунікації нині є комунікація за допомогою ЗМІ, зокрема, друкарських (преса, книги, афіші, плакати) і електронних

(радіо, телебачення, Інтернет, мобільний зв'язок тощо); комунікація за допомогою організацій (зокрема, політичних партій, які повинні слугувати сполучною ланкою між публічною владою і суспільством); комунікація через неформальні контакти. У комунікації як процесу можна виділити наступні її функції:

- інформаційна, тобто передача інформації аудиторії, інформування про якісь події;
- переконуюча функція, призначення якої полягає у впливу на інших;
- соціалізуюча, яка пов'язана із соціальним вихованням членів суспільства, формуванням або зміною інтенсивності та спрямованості соціальних настанов, цінностей і ціннісних орієнтацій аудиторії, з якою здійснюється комунікація. Зокрема, соціалізуюча функція може розглядатися як така, що реалізує стратегічний PR, на якому ґрунтується вся суспільна сфера. У свою чергу, організаційно-поведінкова функція пов'язана з ініціюванням або припиненням певних дій масової аудиторії. З нею можна поєднати тактичний PR (політична, виборча або рекламна кампанія);
- формування громадської думки та ін.

У контексті комунікації важливого значення набуває ефективний зворотній зв'язок, який визначає ступінь розуміння або нерозуміння інформації, що міститься в інформації, отриманої від комунікатора. Зворотній зв'язок може набувати різних форм, не лише слова, направленою комунікатору, а й кивка головою, усмішки, потискання руки або заперечливого жесту рукою, певного виразу очей, інтонації голосу, зміни положення тіла тощо. Однак, як недолік, має місце недооцінка значимості зворотного зв'язку і перетворення комунікації в односторонній напрям надсилання інформації, коли «зверху–вниз» відправляються численні накази, розпорядження, вимоги, тобто односторонньої інформації.

В нинішніх умовах демократичних перетворень, євроінтеграційних процесів України, засоби комунікації радикально перетворюють середовище, в якому живе та спілкується сучасна людина. Всеохоплююча мережа спілкування створює глобальну єдність людей, ліквідує простір та час у звичайному розумінні, через що світ сприймається як одне ціле. Відбувається так звана глобалізація мас: міжнаціональні промислові та банківські корпорації, розвиток міжнародної торгівлі, рух капіталу й робочої сили

«уніфікують» життя та споживання. Нові засоби зв'язку (Інтернет) не тільки забезпечують спілкування людей у будь-яких найвіддалених і важкодоступних місцях нашої планети, але сягають навіть у космос та торкаються особистого життя кожного з нас. Нав'язувані телебаченням та ілюстрованими журналами зразки поведінки, зовнішності, «престижного» способу життя знеособлюють людей, позбавляють їх індивідуальності.

Такі тенденції розвитку сучасних масових комунікацій стали причиною небаченого зростання їхнього політичного впливу на суспільство, на формування суспільної думки. Нині зростання кваліфікації учасників комунікації потребує від менеджменту використання більш складних та тонких методів керування. Виявляється, що нині вже недостатньо керувати поведінкою людей, щоб сприяти події в потрібному напрямку. На думку теоретиків комунікації, необхідно керувати першопричинами поведінки, тобто тим, що люди думають та відчують, формувати громадську думку та потрібні масові настрої. Відтак особливого значення набуває знання основ теорії комунікацій, яка дає рекомендації, що треба зробити, аби просунути індивідуума зі стадії формування латентного (неявного) ставлення до активного стану. Саме тому український теоретик і практик комунікацій Г. Почепцов і радить використовувати такі наукові підходи до цього об'єкта.

З огляду на зазначене, в сучасних умовах важливого значення набувають комунікативні навички людей, навички ефективного спілкування, до яких необхідно віднести легкість встановлення контакту, підтримка розмови, навички синтонного спілкування (ефективне, доброзичливе, легке з активним використанням синтонів), уміння домовлятися і наполягати на своїх законних правах. Саме це сьогодні й стає метою всієї системи публічної влади та управління, насамперед у контексті проведення в Україні конституційної, адміністративної, муніципальної та інших реформ. Курс на формування так званої сервісної держави, що має швидко та якісно надавати громадянам і організаціям публічні послуги, потребує налагодження взаємодії публічно-владних структур із громадянами та організаціями, тобто комунікації, взаємний обмін інформацією, що сьогодні має нерівноправний, далеко не партнерський і зовсім нерівний характер, як того вимагають принципи розвитку демократичної, соціально-правової держави та громадянського суспільства [6, с.266].

Висновок: комунікативна функція держави нині виявляється в діях усіх гілок державної влади та місцевого самоврядування, реалізується в таких

напрямах, як створення інформації; супровід інформації, що має державне значення; транспарентність діяльності органів публічної влади; збирання, оброблення, охорона і захист інформації, необхідної для реалізації всіх функцій держави тощо. Комунікативна функція держави – це один із кардинальних напрямів і видів діяльності держави щодо інформаційного забезпечення її діяльності в цілому, її органів, установ, посадових осіб та інформаційного обслуговування громадян. І можна цілковито погодитися із твердженням О. Лоцихіна, що згадане вище зумовлено об'єктивними процесами інформатизації державно-правових процесів, політичних та соціально-економічних відносин. І функція безпосередньо виражає і предметно конкретизує сутність сучасної держави – надання публічних послуг громадянам та суспільству в цілому.

Література:

1. О. Лоцихін. Комунікативна функція у системі функцій сучасної держави. – Режим доступу : http://www.yourfuture.org.ua/ua/pb/2013/pp110/Loschi_hin.pdf.
2. О. Л. Чернобай. Комунікативна функція права: інформаційно-орієнтаційний вимір. – Режим доступу : http://journal.lvduvs.edu.ua/visnyku/nvsy/01_2013/13choliiov.pdf.
3. Мак-Квейл Д. Теорія масової комунікації / перекл. з англ. О. Возьна, Г. Сташків / Деніс Мак-Квейл. – Львів: Літопис, 2010. – 538 с.
4. Наливайко О.І. Функції права: поняття, класифікація генезис / О.І. Наливайко // Часопис Київського університету права. – 2004. – № 3. – С. 13-18.
5. С. Г. Денисюк. Комунікологія : Навчальний посібник. – Вінниця : ВНТУ, 2015. – 102 с.
6. О. Лоцихін. Комунікативна функція у системі функцій сучасної держави. – Режим доступу : http://www.yourfuture.org.ua/ua/pb/2013/pp110/Loschi_hin.pdf.

-----***-----

*Мельник Б. Б.,
аспірантка ФСП
Науковий керівник:
Мельниченко А. А., к.ф.н., доцент
ФСП КІІ ім. Ігоря Сікорського*

**РОЛЬ ЕКСПЕРТНОГО ЗНАННЯ У ФОРМУВАННІ
ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ**

Стійкі тенденції розвитку та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери життя суспільства, глобалізація

інформаційного простору, поява та постійне вдосконалення систем акумулювання інтелектуального капіталу є безумовним підтвердженням становлення інформаційного суспільства як нового етапу суспільного розвитку. Проте сьогодні деякі вчені віддають перевагу використанню поняття «суспільство знань», адже вважають інформаційне суспільство не якісно новою епохою в розвитку людства, а скоріше перехідним етапом від індустріального суспільства до суспільства знань. Підтвердженням цього можна вважати позицію Генерального директора ЮНЕСКО з питань комунікації та інформації А. В. Хана, висловлену ще у 2003 році. За його словами, концепція «суспільства знань» краще відображає складність та динамізм змін, що відбуваються. Інформаційне суспільство є функціональним блоком суспільства знань. Концепція «інформаційного суспільства» пов'язана з ідеєю «технологічних інновацій», тоді як «суспільство знань» охоплює соціальні, культурні, економічні, політичні та економіко-правові аспекти перетворень, а також більш плюралістичний, пов'язаний з розвитком, погляд на майбутнє [4, 23-24]. Актуальним та доцільним на сьогодні є використання як поняття «інформаційне суспільство», так і поняття «суспільство знань», адже за своєю сутністю та основними характеристиками вони доповнюють, проте не можуть замінити один одного.

Інформаційне суспільство та суспільство знань, що зараз знаходяться на стадіях свого становлення, впливають на зміну суспільних потреб, видів діяльності, підходів до наукової діяльності та переважаючої форми знань.

Головними сферами діяльності в суспільстві знань має стати виробництво знань, розподіл знань, обмін знаннями та споживання знань. В такому випадку основними «китами» суспільства знань є: сфера науки, яка покликана продукувати і примножувати знання; сфера освіти, яка передбачає трансляцію накопичених знань, тим самим формуючи якісний людський капітал; інноваційна сфера, покликана на основі впровадження отриманих знань підвищувати якість та безпеку життя людини [3, 14-17].

Беручи до уваги властивість знань створювати більш цілісне уявлення про об'єкт пізнання, впливати на формування альтернативних варіантів вирішення будь-яких проблем, розширювати розуміння подій та явищ, формувати досвід практичного вирішення проблемної ситуації, доцільно буде наголосити, що в умовах розвитку та становлення інформаційного суспільства та суспільства знань саме знання як практична інформація, що

має реальне значення в управлінні, у вирішенні важливих соціальних, політичних, економічних та інших проблем, в прийнятті та реалізації рішень на всіх управлінських рівнях, стають важливим фактором якісних суспільних змін. Таким чином, управління знаннями передбачає не так керівництво інформаційними потоками і їх розподіл, скільки формалізацію практичного досвіду і його перетворення в експертні знання, які виступають новим інтелектуальним продуктом, придатним для вдосконалення систем управління та виробництва, що розвиває інноваційний потенціал, який користується підвищеним попитом [2, 371].

Роль експертного знання у становленні суспільства знань важко переоцінити, адже вони виступають не просто новим інтелектуальним продуктом та каталізатором суспільних змін, вони впливають на формування якісного людського капіталу:

- експертні знання складають високу частку вартості товарів та послуг;
- діяльність по створенню, зберіганню і використанню знань стає все більш затребуваною, змінюється роль системи освіти. Інвестиції в освіту розглядаються як інвестиції в людський капітал;
- істотно зростає швидкість старіння знань, що призводить до необхідності продовжувати процес навчання протягом усього життя;
- в структурі населення збільшується частка працівників, зайнятих у виробництві, зберіганні, транспортуванні та використанні знань;
- скорочується надмірна спеціалізація у виробництві, що призводить до підвищення рівня професіоналізму [1, 8-9].

Використання експертного знання – є ключовим фактором успіху ефективного подолання перешкод на шляху до суспільства знань.

Таким чином, саме експертні знання варто визнати одним із найважливіших атрибутів розвитку суспільства знань, які асоціюються з інтелектуалізацією, розвитком високих технологій, розробкою систем акумулювання інтелектуального капіталу.

Література:

1. Авдеенко Т.В. Цифровизация экономики на основе совершенствования экспертных систем управления знаниями/ Т. В. Авдеенко, А.А. Алетдинова / Научно-технические ведомости СПбГУ. Экономические науки. – 2017. - Том 10, № 1. – С. 7-18

2. Жуликова О. В. Функция управления знаниями как система аккумуляции интеллектуального капитала / О. В. Жуликова / Вестник ТГУ. Гуманитарные науки. Философия, социология и культурология – 2013. - №12(128). - С. 370-375

3. Мельниченко А.А. Правові відносини в контексті трансформації інформаційного суспільства в суспільство знань / А. А. Мельниченко / Матеріали науково-практичного «круглого» столу / 27 квітня 2016 р., м. Київ / Упорядн.: В. М. Фурашев, С.Ю. Петряєв. – К. : НДІП НАПрН України, Навчально-науковий центр інформаційного права та правових питань інформаційних технологій ФСП НТУУ «КПІ», 2016. – С. 14-17

4. На пути к обществам знаний: Интервью с заместителем Генерального директора ЮНЕСКО по вопросам коммуникации и информации г-ном А.В. Ханом // Наука в информационном обществе: Информационное издание / Сост.Е.И. Кузьмин, В.Р. Фирсов. – СПб., 2004. – С.23-24.

-----***-----

*Свиридова І. О.,
к.т.н., провідний соціолог НДЦ ПС
«Соціоплюс»*

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ЕКСПЕРТНИХ ОЦІНОК ПРИ ДОСЛІДЖЕННЯХ ПРОЦЕСІВ З ВИСОКИМ РІВНЕМ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Сьогодні традиційний дослідницький арсенал суспільних наук включає в себе численну кількість якісних та кількісних методів. Кожен метод має свої пізнавальні можливості та обмеження, а відтак - може тільки частково вирішувати дослідницькі завдання. В умовах розвитку інформаційного суспільства, коли суспільні процеси характеризуються особливим динамізмом, насиченістю інформаційних потоків та складністю їх обробки, одним з найперспективніших методів дослідження або прийняття рішень є метод експертних оцінок. Здавалося б, що в умовах інформаційного суспільства процес ухвалення управлінського рішення має максимально спрощуватися на основі багатосторонньої інформаційної підтримки. Проте суспільна та управлінська практика показує, що переповненість інформаційних потоків так званими симулякрами навпаки призводить до множення ситуацій невизначеності. Інформаційне середовище амбівалентне: з одного боку, воно характеризується великим масивом ресурсів, а з іншого – багатоманіття інформаційних ресурсів породжує питання про міру їх

достовірності і застосовності. Проблема ухвалення рішень в умовах невизначеності становить в даний час один з найважливіших напрямків дослідження методів вирішення слабо структурованих і погано формалізованих задач. На думку М.К. Шапочки та О.В. Макарюка, «існуючі об'єктивні методи визначення оптимального варіанта розвитку суб'єкта в умовах невизначеності не здатні з достатньою точністю відобразити в кількісних показниках якісний зміст соціальних та економічних процесів і не дають комплексної оцінки...» [Шапочка М.К., Макарюк О.В. Застосування експертних оцінок при прийнятті рішень за умов невизначеності // Механізм регулювання економіки. – 2006. - № 4. – С.142-148]. В нашому дослідженні під невизначеністю ми розуміємо такий стан соціально-політичного, економічного, адміністративно-управлінського, правового середовища за якого результати функціонування того чи іншого об'єкта не можуть бути точно передбаченими. Сама ж невизначеність може бути формалізованою або в межах ймовірнісної парадигми, або в термінах теорії нечітких множин. Разом з тим, варто враховувати що в інформаційному суспільстві фактори невизначеності проявляються на всіх рівнях соціально-економічних систем по-різному.

В умовах інформаційного суспільства строк на виконання експертної оцінки того чи іншого процесу або явища заздалегідь є обмеженим і тому експерту вкрай важливо передбачити «пріоритетні» завдання для проведення оцінювання для кожного конкретного випадку.

Ухвалення рішення в умовах інформаційного суспільства вимагає кількісної оцінки невизначеностей. На думку М.О. Орлова та А.С. Гаврилової, «суспільство знань висуває до експерта вимоги розробки унікальної процедури розпізнавання цілей, завдань, сюжетів і мотивів у діяльності людини за допомогою застосування інтуїтивного підходу» [Орлов М.О., Гаврилова А.С. Экспертное мышление в обществе знаний / М.О. Орлов, А.С. Гаврилова // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. - Тамбов: Грамота, 2017. - № 8(82) - С. 143-145.]. Для підкреслення переваг експертного мислення вказані автори виділяють його чотири головні критерії: 1) критичність; 2) системність; 3) інтелектуальну інтуїцію 4) інформаційну когерентність, розуміючи під останньою здатність особистості «вбудовуватися» в інформаційне середовище і ефективно орієнтуватися в мережевих потоках.

Важливим підходом для отримання якісної експертної інформації є застосування методів структурованого експертного судження на основі підвищення раціонального консенсусу. Необхідні умови для досягнення цієї мети можуть бути визначені як методологічні принципи: підзвітність, емпіричний контроль, нейтралітет, справедливість. Звичайно, це є необхідними, але не достатніми умовами.

Дуже важливою при проведенні експертних оцінок є проблема відбору експертів, адже часто експертами намагаються видати тих, хто по визначенню такими не є. Головними методами відбору експертів є: метод снігової кулі, однотурові та багатотурові методи взаємної оцінки, метод самооцінки тощо.

Таким чином, експертні оцінки – це не просто перевірений часом дослідницький інструментарій вирішення управлінських завдань в умовах з високим рівнем невизначеності, це ще сфера наукових пошуків, яка з кожним роком отримуватиме все більше визнання. Враховуючи те, що в інформаційному суспільстві роль інформаційних ресурсів при прийнятті рішення зростає відносно інших ресурсів, то для проведення якісної та ефективної експертної оцінки необхідно більш широке використання тих можливостей, які надають сучасні інформаційні технології.

-----***-----

*Забара І. М.,
к.ю.н., доцент кафедри
міжнародного права Інституту
міжнародних відносин
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ І НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Багатогранність і чисельність наукових поглядів на формування і розвиток глобального інформаційного суспільства стали знаменною рисою сучасного періоду розвитку людства. Не залишились осторонь наука і практика міжнародного права.

Формування міжнародно-правових поглядів на розвиток глобального інформаційного суспільства у період з 1990 року – до сьогодні пов'язується саме з концепцією «інформаційного суспільства». Їх поява була обумовлена

намаганням світового співтовариства врегулювати технологічні і соціальні результати широкомасштабної комп'ютеризації і інформатизації усіх сфер економічної діяльності та суспільного життя.

У цих умовах досить стрімкий розвиток і впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) надали можливість заявити про становлення і розвиток глобального інформаційного суспільства (далі – ГІС), що власне, і викликало зміни, як у теоретичних міжнародно-правових підходах, так і у міжнародно-правовому регулюванні інформаційних відносин.

Важливо відзначити, що в період з 1990 року – до сьогодні, на розвиток міжнародно-правового регулювання і формування сучасного міжнародного інформаційного правопорядку в умовах становлення і розвитку глобального інформаційного суспільства здійснює вплив ціла низка чинників. До основних, на нашу думку, можна віднести наступне.

1. *Врахування наукових концепцій формування глобального інформаційного суспільства.* Найбільш суттєвим внеском у дослідження проблем ГІС, що впливають на формування відповідних теоретичних положень міжнародного інформаційного правопорядку, стала низка наукових робіт. Зокрема робіт Й. Масуда, Д. Белла, Ж. Бодрійяра, Е. Гідденса, У. Дайзарда, А. Даффа, Г. Дордіка, Г. Вонга, Л. Карвалікса, М. Кастельса, Р. Катца, Д. Лайона, А. Ліпиця, М. Маклюена, К. Марсдена, У. Мартіна, К. Мея, Г. Міллера, Дж. Нейсбіта, П. Ебурдіна, Ч. Сейбла, М. Пайора, М. Постера, Е. Тофлера, Ф. Уебстера, Ф. Уільямса, Д. Харві, Л. Хіршхорна та інших, присвячених розробці концепцій інформаційного суспільства.

2. *Врахування інтересів усіх зацікавлених держав* при визначенні перспективних напрямків формування глобального інформаційного суспільства, а також напрямків їх міжнародно-правового регулювання.

Показовими є результати роботи не тільки в рамках універсальних міжнародних і регіональних організацій, але й міжнародних спеціальних конференцій.

Привертає увагу той факт, що саме врахування інтересів зацікавлених держав дозволяє уникати значних суперечностей у формуванні і реалізації спільної політики щодо розвитку ГІС.

3. *Комплексність у підході до формування ГІС*, що охоплює усі суттєві аспекти: організаційні, технічні, економічні, політичні, соціальні і правові.

Початок комплексного розв'язання цих актуальних питань пов'язаний із проведенням Світового саміту з інформаційного суспільства, що відбувався в два етапи – у Женеві 2003 р. і Тунісі 2005 р. Підтвердженням цього є прийняті документи: Декларація принципів: Побудова інформаційного суспільства в новому тисячолітті 2003 р., План дій 2003 р., Туніське зобов'язання 2005 р., Туніська програма для інформаційного суспільства 2005 р.

Продовженням роботи над засадами формування ГІС стало прийняття Світовим самітом з інформаційного суспільства (ССІС+10) у Женеві, у 2014 р. наступних актів, спрямованих на його подальший розвиток: Заява ССІС+10 про виконання рішень ССІС, а також Розроблена ССІС+10 концепція ССІС на період після 2015 року.

Важливо відмітити і роль параорганізації, зокрема G7 (“Велика вісімка” - на час прийняття актів), яка пропонувала бачення тематики формування глобального інформаційного суспільства з низки важливих і актуальних питань – Хартія Глобального інформаційного суспільства 2000 р., Хартія відкритих даних 2013 р.

Комплексність в підході до розв'язання актуальних питань дозволяє враховувати умови, необхідні для формування сучасного міжнародного інформаційного правопорядку в умовах становлення і розвитку глобального інформаційного суспільства.

4. Участь міжнародних організацій в розробці і реалізації міжнародно-правових основ глобального інформаційного суспільства.

Враховуючи специфіку статутних задач міжнародних організацій системи ООН, варто зазначити, що *питання формування і розвитку ключових напрямків ГІС*, а також координації діяльності спеціалізованих установ, знаходяться в компетенції ООН, ЮНЕСКО та МСЕ.

Координація міжнародного і регіонального співробітництва з метою *ліквідації відставання в цифрових технологіях і сприяння універсальному доступу до ІКТ* – покладена на ООН, (регіональні комісії ООН, ПРООН, ЕКОСОР), МСЕ і ЮНЕСКО. *Задачі з розвитку інформаційної і комунікаційної інфраструктури*, а також *питання інформаційної безпеки* покладені на МСЕ. *Проблема доступу до інформації і знань* знаходиться в компетенції МСЕ і ЮНЕСКО.

Розв'язання актуальної проблеми зі збереження культурного і мовного різнобарв'я, культурної самобутності, які визначені в якості необхідної умови розвитку інформаційного суспільства – покладені на ЮНЕСКО.

Питання розробки *етичних аспектів інформаційного суспільства*, засновані на загально визнаних цінностях, покладені на ЮНЕСКО і ООН (ЕКОСОР).

Для координації діяльності в рамках ООН створено кілька робочих органів, серед яких – Група ООН з інформаційного суспільства (UNGIS), Робоча група з управління використанням Інтернет, Форум з питань управління Інтернет (IGF), Група урядових експертів з питань міжнародної інформаційної безпеки та інші.

Варто відмітити внесок міжнародних регіональних організацій: РС, СНД, ШОС та ін.); міжнародних неурядових організацій: “Фонд цифрової солідарності” (ФЦС), “Міжнародна федерація з обробки інформації” (МФОІ), “Суспільство Інтернету” (ISOK); міжнародних конференцій: “Світового саміту з інформаційного суспільства”, “Всесвітнього форуму з інформаційних технологій” (ВІТФОР); міжнародних параорганізацій (G7).

5. Визначення перспективних напрямків діяльності в питанні використання ІКТ в цілях розвитку.

Враховуючи позитивні аспекти використання ІКТ у державному управлінні, комерційній діяльності, освіті, охороні здоров’я, зайнятості, навколишньому середовищі, сільському господарстві і науці, на низку міжнародних організацій покладено вирішення задач їх використання в цих сферах.

З цією метою співробітництво і координація в проекті “Електронне державне управління” – спільно здійснюють ООН і МСЕ, “Електронна комерційна діяльність” – СОТ, ООН (ЮНКТАД), МСЕ, ЮНІДО, “Електронне навчання” – ЮНЕСКО, МСЕ, ЮНІДО, “Електронна охорона здоров’я” – ВООЗ та МСЕ, “Електронна зайнятість” – МОП і МСЕ, “Електронна охорона навколишнього середовища” – ВООЗ, ВМО, ЮНЕП, ООН Хабітат, МСЕ, ІКАО, “Електронне сільське господарство” – ФАО і МСЕ, “Електронна наукова діяльність” – ЮНЕСКО, МСЕ, ЮНКТАД.

Загальна координація діяльності в питанні використання ІКТ в цілях розвитку покладена на ООН та МСЕ.

Варто зауважити, що у розвитку і інших напрямків зацікавлені міжнародні організації, зокрема Міжнародний олімпійський комітет розглядає можливість включення до складу олімпійських дисциплін кіберспорт - «eSports» (Лозанна, жовтень 2017 р.).

Результатом діяльності з ключових напрямків формування ГІС стало прийняття низки міжнародних актів, що заклало основу нового періоду міжнародно-правового регулювання інформаційних відносин – періоду глобального інформаційного суспільства.

-----***-----

*Костенко І. В.,
к.ю.н., доцент ФСП КПІ ім. Ігоря
Сікорського*

БАЛАНС ПРАВ І ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ ТА ДЕРЖАВИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Антиутопія англійського письменника Джорджа Орвелла «Тисяча дев'яносто вісімдесят четвертий» з телеекраном і відеокамерою, яку не можна вимкнути, для цілодобового стеження за людьми, став для мене символом тоталітарного суспільства де всі слідкують за всіма. Термін «орвелліанство», та фраза «*Старший Брат пильнує за тобою!*» почала означати будь-який акт спостереження, який сприймається як насильницький. Термінологія роману і сьогодні є актуальною, при обговоренні питання співвідношення приватності і державної безпеки.

Колишній співробітник ЦРУ та АНБ США Едвард Сноуден у червні 2013 року у газетах The Guardian і The Washington Post публічно оприлюднив інформацію про те, як спецслужби тотально відстежують телефонні розмови та мають прямий доступ до акаунтів користувачів Facebook, Google, Yahoo, Apple, Microsoft та інших. Під тиском доказів інтернет-корпорації зізналися, що повідомляли спецслужбам про десятки тисяч особистих даних користувачів. Так, Facebook за друге півріччя 2012 року отримав близько 10 тисяч запитів щодо 19 тисяч користувачів. Microsoft за той же час – 32 тисячі таких запитів. Ці запити, як стверджується, стосувалися розслідування вбивств, пошуку зниклих дітей, злочинців і відвернення терористичних загроз. Щодо скількох запитів надана відповідь, корпорації замовчують[1].

Ще у 1947 р. між США, Великою Британією, Канадою та Австралією і Новою Зеландією, була створена система «Ешелон» – величезна шпигунська мережа, здатна стежити за телекомунікаційними системами будь-якої країни та перехоплювати інформацію в необмеженій кількості. Свого часу ця система стала предметом розслідування спеціальної комісії Європарламенту

яка рекомендувала громадянам Євросоюзу й компаніям вжити «заходів самозахисту» та підтримали подальший розвиток і використання в Європі криптографії для захисту комунікацій від електронного стеження.

Скандал з «Ешеленом» «спустили на гальмах», і він поволі вщух – нікому не вигідно акцентувати увагу на тому, чим займаються фактично всі в цьому світі, де править право сили, а не сила права. І таких фактів безліч у різних країнах, на різних континентах [2].

Сучасні інформаційні і телекомунікаційні технології стрімко увірвалися в наше життя. Якщо радіо охопило 50 мільйонів чоловік за 38 років, телебачення за 13 років, Інтернету знадобилося лише 4. Комісія ООН з питань цифрових технологій. повідомила що користуватися Інтернетом до 2017 року буде половина світового населення. Це стане можливим за допомогою використання смартфонів і планшетів, і в 2019 році може скласти 7,6 млрд. осіб.

Процес інформатизації на даному етапі розвивається настільки стрімко, що веде до створення єдиного інформаційного простору. Це, звичайно, є позитивним для людства, адже швидкий обмін економічною, політичною, технічною інформацією дозволяє людству швидко розвиватися. Однак, створення інформаційного суспільства може привести до великомасштабних технічних катастроф. Саме негативні прояви інформаційного суспільства породжують таке поняття, як "інформаційна війна", яка сьогодні стала реальною загрозою безпеці людства.

Сьогодні людству потрібно навчитися обачливо користуватися можливостями, які надає нам інформаційне суспільство і технічний прогрес взагалі, щоб не дати можливість скористатися його досягненнями аморальним і відверто кримінальним особистостям.

Але ми стоїмо лише на порозі усвідомлення того, який потенціал мають технічні інновації для суспільства. Дослідник маніпулятивних технологій із використанням інформації Леонідас Донскіс наголошує: «Новий скандал та історія Едварда Сноудена промовисто свідчать, що маніпуляція масовою свідомістю – це лише верхівка айсберга. Набагато глибше лежать щораз більший соціальний контроль і масовий нагляд – вони демонструють, що сталося з політикою, яку випереджають технології. [3]

Соціальне партнерство сьогодні стає інструментом виживання суспільства. Воно стимулює та активізує взаємодію органів державної влади з інститутами громадянського суспільства. Таким чином, влада, отримує

унікальний шанс підвищити довіру громадян до своїх дій, а, крім того, підвищити ефективність системи забезпечення інформаційної безпеки [4].

Зокрема, назріло питання ініціювання спеціального міжнародно-правового акта стосовно інформаційних прав людини, в тому числі права на поширення інформації, та захисту приватності на рівні Організації Об'єднаних Націй, який мав би найвищу юридичну силу й був обов'язковим до виконання для всіх країн — членів ООН. А щодо внутрішніх правових механізмів, то вони насамперед мають удосконалюватися системним осучасненням інформаційного законодавства, яке з фрагментарної інкорпоративності має перерости в сучасний Інформаційний кодекс.

І перші кроки у цьому напрямку в Україні зроблено. 29 грудня 2016 року Указом Президента України уведено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Доктрину інформаційної безпеки України»

Національними інтересами України в інформаційній сфері у Доктрині визнано забезпечення конституційних прав і свобод людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, захист приватного життя та захист українського суспільства від агресивного впливу деструктивної пропаганди розпалювання національної і релігійної ворожнечі, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення суверенітету і територіальної цілісності України, передусім з боку Російської Федерації під час гібридної війни, розвиток та захист національної інформаційної інфраструктури [5].

27 червня 2017 року національна інформаційна інфраструктура України була поставлена під загрозу масштабною деструктивною хакерською атакою різновидом вірусу Petya (також відомого як NotPetya, Eternal Petya, Petna, ExPetr, тощо) що спричинив порушення роботи українських державних підприємств, установ, банків, медіа тощо. Стало зрозумілим, що комп'ютерна парасолька України не спрацювала.

Для захисту кіберпростору України та визначення повноважних державних органів та громадських організацій у сфері кібербезпеки 05.10.2017 р. прийнято Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки країни». Закон набуває чинності 09.05.2018 р.

Нашим завданням сьогодні було визначити баланс інтересів приватного життя людини і інтересів безпеки держави в інформаційній сфері. Права людини як суб'єкта інформаційних відносин ґрунтуються на двох правових взаємно збалансованих засадах. Перша – це не обмежене

державними кордонами право людини як суб'єкта інформаційних відносин вільно, безперешкодно, на власний розсуд шукати, одержувати й поширювати інформацію. Друга – це захист рiвасу, тобто приватності, конфіденційності інформації про особисте життя, захист від неправомірного інформаційного втручання та від неправдивої інформації, яка завдає шкоди репутації і честі особи. Під поняттям інформаційної безпеки України ми розуміємо стан захищеності її національних інтересів у інформаційній сфері. І бажано, щоб вони були збалансовані.

Література:

1. Електронний ресурс. – <http://uapress.info/uk/news/show/6833/>
2. Чиж І. С. Конституційно-правові засади забезпечення права на поширення інформації в процесі формування інформаційного та громадянського суспільства // Держава і право: Збірник наукових праць. – 2013. – № 59. – С. 532.
3. Додонов О. Г. Державна інформаційна політика і становлення інформаційного суспільства в Україні / О. Г. Додонов, О. С. Горбачик, М. Г. Кузнєцова // Стратегічна панорама. – 2002. – № 1. – С. 6–14.
4. Шурус А. А. Актуальные проблемы социального партнерства // А. А. Шурус, В. Г. Смольков // Труд и социальные отношения. – 2005. – № 2. – С. 13.
5. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>

-----***-----

Солончук І. В.,
*старший викладач ФСП КПІ
ім. Ігоря Сікорського*

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО

Дослідження тенденцій розбудови інформаційного суспільства та розвитку інформаційних правовідносин останнім часом заслуговує дедалі вагомішого наукового інтересу. З впевненістю можемо констатувати, що інформаційне суспільство вже не абстрактне поняття, а сьогодення. Не зважаючи на наші бажання або ж можливості, вплив інформаційних технологій є безперечним та об'єктивним. Кожна сфера суспільного життя, в тому числі і правосуддя, так чи інакше підпадає під вплив інформаційного прогресу.

Проблема розвитку інформаційних відносин та інформаційного суспільства останніми роками активно досліджувалась в працях таких провідних науковців як Баранов О.А., Брижко В.М., Фурашев В. М. [1 - 2]. Зокрема, на думку Баранова О. А. на сьогодні існує певна невизначеність з дефініцією «інформаційне суспільство» [1, с. 32]. Э очевидним, що така неоднозначність в розумінні правового терміну має бути подолана наукою. На нашу думку заслуговує на увагу твердження Баранова О. А., що інформаційне суспільство – це суспільство, в якому вся сукупність суспільних відносин з метою підвищення ефективності людської діяльності в різних сферах (політиці, економіці, публічному управлінні, військовій справі, освіті, культурі, розвагах, особистому житті тощо) реалізується на основі максимального використання інформаційних комп'ютерних технологій [1, с. 33].

В умовах стрімкого розвитку сучасних інформаційних технологій відправлення правосуддя в демократичній державі має здійснюватися з врахуванням потреб сьогодення. Особливої уваги в цьому аспекті заслуговує цивільне судочинство, оскільки на сьогодні величезна кількість справ, які розглядаються та вирішуються в судах, є саме цивільними. Так за перше півріччя 2017 року до місцевих загальних судів як до судів першої інстанції надійшло 342 658 цивільних справ (для порівняння за аналогічний період кримінальних справ - 66 694) [3]. Застосування сучасних інформаційних технологій, безумовно, має ряд значних переваг, в тому числі нарешті допоможе вирішити проблему перевантаження судів цивільними справами. Зокрема, у висновку Консультативної ради європейських суддів «Судочинство та інформаційні технології сучасні інформаційні технології чітко визначені як засіб покращення здійснення судочинства, які здатні полегшити доступ до правосуддя, покращити процес розгляду та руху справ й загалом підвищити рівень судочинства [4]. Згідно пункту 23 Висновку сучасні інформаційні технології розширюють можливості учасників судочинства, зокрема надають змогу ініціювати процес в електронному вигляді (застосовується термін «електронний документообіг»). Проаналізувавши відповідні положення законодавства України в сфері цивільного судочинства, можемо зробити висновок, що на даний час законодавцем залишаються не врахованими такі актуальні побажання Консультативної ради європейських суддів, викладені ще в 2011 році на основі ряду важливих документів Ради Європи: Конвенції про захист

приватних осіб у відношенні до автоматизованої обробки даних особистого характеру (1981 р.), Доповіді «Європейські судові системи» (2010 р.) Європейської комісії з ефективності правосуддя; а також міжнародних юридичних документів: Європейської Стратегії Правосуддя Європейського Союзу, Директиви Європейського Союзу про захист даних, Директиви 95/46/ЄС Європейського парламенту та Ради щодо захисту людей стосовно обробки анкетних даних та вільного обігу таких даних.

Так частина 1 статті 119 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) визначає, що позовна заява до суду подається в письмовій формі. Причому на даний час сам термін «письмова форма» законодавцем не конкретизується, на підставі чого можемо зробити висновок, що позовна заява може бути як надрукованою, так і написаною вручну. Щодо можливості або ж необхідності подання позовної заяви в електронній формі, то сучасне цивільне процесуальне законодавство України дане питання не регулює. Для порівняння є цікавою є ст. 334 Цивільного процесуального кодексу Естонії, яка встановлює правило, що різноманітні заяви, клопотання, заперечення і скарги надаються до суду в розбірливій формі машинопису або друкованими на комп'ютері у форматі А4. А також ще додатково, але із застереженням «по можливості» учасники процесу надають до суду письмові процесуальні документи ще і в електронний спосіб [6]. Окремо стаття 336 Цивільного процесуального кодексу Естонії детально визначає порядок подання до суду документів в електронний спосіб. Зокрема зазначається, що таке подання документів можливе за умови, що у суду є можливість дані документи роздрукувати та зняти з них копії. Такий документ повинен мати електронно-цифровий підпис відправника або ж передаватися ним аналогічним безпечним способом, який дає можливість встановити відправника. Однозначним підтвердженням відправника визнається посвідчення автентичності, утворене за допомогою персонального ключа відправника.

Підсумовуючи викладене, можемо зробити висновок, що наразі питання форми позовної заяви в цивільному судочинстві нашої держави є визначеним недостатньо, так як не враховує можливості сучасних інформаційних технологій. В свою чергу, на нашу думку, така недостатня визначеність даного цивільного процесуального поняття спровокувала появу терміну «електронний позов», який, на нашу думку, застосовується, не відображаючи суті явища. Наука цивільного процесуального права визначає

позов як звернену через суд матеріально-правову вимогу позивача до відповідача щодо захисту порушеного, оспорюваного чи невизнаного права або охоронюваного законом інтересу, яка розглядається у визначеному законом процесуальному порядку [7, с. 108]. Позов є процесуальним засобом захисту прав, свобод та інтересів особи у цивільному судочинстві. Слід розмежовувати поняття позову та позовної заяви, оскільки ч. 1 ст. 118 ЦПК України визначає, що позов пред'являється шляхом подання позовної заяви до суду першої інстанції. Отже, на нашу думку для відображення можливого нового виду форми позовної заяви є доцільним застосування вислову «подання позовної заяви в електронній формі».

Окремої уваги заслуговує питання судових повісток та повідомлень, адресованих учасникам цивільного судочинства. Згідно ст. 76 ЦПК України судові повістки вручаються виключно під розписку: якщо адресовані фізичним особам, то вручаються їм під розписку, якщо адресовані юридичним особам - відповідним службовій особам, які розписуються про одержання повістки. Загальновідомим є той факт, що нерідко вручення судової повістки про виклик до суду є достатньо проблематичним через різні обставини, зокрема і через відсутність особи за місцем її реєстрації (поїхала відпочивати, лікуватись, працювати тощо). Як наслідок, судовий процес затягується, оскільки судові засідання вимушено переноситься на інший день. На нашу думку застосування сучасних інформаційних технологій значно б покращило ситуацію з врученням судових викликів та повідомлень учасникам цивільного судочинства. Слід зауважити, що в кримінальному судочинстві з 2013 року застосовується порядок щодо надсилання судами учасникам судового процесу та кримінального провадження текстів судових повісток у вигляді SMS-повідомлень. Для отримання тексту судової повістки в електронній формі за допомогою SMS-повідомлення учаснику судового процесу потрібно подати до суду заявку про отримання судової повістки в електронній формі за допомогою SMS-повідомлення у відповідній справі. Судова повістка в електронному вигляді надсилається учаснику судового процесу, який подав відповідну заявку до суду, на його номер мобільного телефону, вказаний заявці [8]. Але щодо учасників цивільного судочинства такий порядок не застосовується.

Підсумовуючи, зазначимо, що використання сучасних інформаційних технологій забезпечить посилення ролі судової системи в дотриманні верховенства права. Водночас характеризуватиме рівень економічного

розвитку держави, адже ситуація, коли «зависла» система щодо сфери правосуддя є неприпустимою. Проаналізувавши міжнародні стандарти в сфері правосуддя щодо впровадження інформаційних технологій в судах, робимо висновок, що цивільне законодавство України на даному етапі розвитку інформаційних відносин потребує вдосконалення з врахуванням потреб сьогодення.

Консультативна рада європейських суддів у Висновку рекомендує в процесі реформування сфери правосуддя зважати на потреби тих осіб, які не мають змоги використовувати засоби сучасних інформаційних технологій [4]. Проаналізувавши нормативні положення щодо окреслених проблем, можемо констатувати, що в очах законодавця всі учасники цивільного судочинства наразі не в змозі використовувати інформаційні технології. Насправді це не відповідає дійсності. Тому, враховуючи викладене, можемо зробити висновок, що визначена тема потребує додаткового детального наукового обговорення, аналізу та розвитку.

Література:

1. Баранов О. А. Правові проблеми «електронної демократії» / О. А. Баранов // Інформація і право. - 2017. - №1 (20). - С. 28 - 38.
2. Брижко В. М., Фурашев В. М. Конвергенція новітніх технологій: стан і перспективи змін у інформаційних відносинах / В. М. Брижко. Фурашев В. М. // Інформація і право. - 2017. - №1 (20). - С. 51 - 67.
3. Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя за I півріччя 2017 року : Надходження справ і матеріалів до місцевих загальних судів [Електронний ресурс]: [Судова влада України]. - Режим доступу: http://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/I_pivricha_2017 (дата звернення 21.11.2017) – Назва з екрана.
4. Висновок № 14 (2011) Консультативної ради європейських суддів «Судочинство та інформаційні технології» / Міжнародний стандарт судочинства, прийнятий КРЄС на 12-ому пленарному засіданні (Страсбург, 7 – 9 листопада 2011 року) [Електронний ресурс]: [Судова влада України]. - Режим доступу: <http://court.gov.ua/inshe/mss/> (дата звернення 21.11.2017) – Назва з екрана.
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. - № 40 - 41, 42. - С. 492
6. Гражданский процессуальный кодекс Эстонии [Электронный ресурс]: [Веб-сайт]. - Режим доступа: <http://infosila.ee/main/1398-zakonodatelstvo-estonii-na-russkom-yazyke.html> (дата обращения 21.11.2017) – Название с экрана.
7. Цивільний процес України: навч. посібник / О. А. Логінов, О. О. Штефан. – К.: Юрінком Інтер. - 2012. – с.368.

8. Наказ Державної судової адміністрації України № 119 від 20 вересня 2013 року «Про реалізацію проекту щодо надсилання судами SMS-повідомлень учасникам судового процесу (кримінального провадження) у місцевих та апеляційних загальних судах» [Електронний ресурс]: [Судова влада України]. - Режим доступу: <http://court.gov.ua/smsec/> (дата звернення 21.11.2017) – Назва з екрана.

-----***-----

*Шановалова О. А.,
к.ф.н., викладач кафедри філософії
ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського.*

СОЦІАЛЬНА ІНЖЕНЕРІЯ: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДОБИ

Найбільш значимою характеристикою ХХІ сторіччя став стрімкий та непрогнозований розвиток інформаційних технологій. Визначальними ознаками інформаційної доби є домінуюча роль інформацій, знання, інформаційно-комунікативних технологій та дигіталізація всіх сфер життя людини. Пророчими стали твердження М. Кастельса, який в на початку століття описав умови нової соціальної реальності, коли людина раптом опинилася в просторі специфічної «культури, яка є віртуальною, оскільки вибудовується, головним чином, на віртуальних процесах комунікації, які управляються електронікою. Вона є реальною, а не уявною, оскільки це на фундаментальна дійсність, фізична основа, спираючись на яку, ми плануємо своє життя, задіяні у трудовому процесі, зв'язуємося з іншими людьми, відшукуємо потрібну інформацію, формуємо свою точку зору, займаємося політичною діяльністю і пестуємо свої мрії. Ця віртуальність і є наша реальність» [1, с. 343]. І якщо на самому початку ХХІ століття такі розмисли могли комусь здатися гіперболізованими, то сьогодні ми стали настільки залежними від цієї віртуальної реальності, що навіть позбавлення чи обмеження доступу до соціальних мереж є новою формою психологічного впливу на маси людей, а відтак інструментом соціальної інженерії.

В сучасному науковому дискурсі існує багато підходів до розуміння соціальної інженерії. Традиційно склалося, що у вітчизняній гуманітаристиці соціальна інженерія осмислюється в трьох основних аспектах: як сукупність підходів прикладних соціальних наук; як особливий вектор управлінської діяльності; як діяльність, що органічно пов'язана з соціальним проектуванням

і спрямована на конструювання нових чи трансформацію існуючих соціальних структур. В той же час в зарубіжних наукових розвідках дослідники розглядають соціальну інженерію (social engineering – англ.) переважно як сукупність або систему прикладних інструментів, спеціальних психологічних інструментів та аналітичних технік, які застосовуються з метою зловмисного мотиваційного впливу з метою порушення інформаційної безпеки. На думку таких дослідників як М. Роуз, Л. Крідл, К. Митник соціальна інженерія є специфічним методом, системою спеціальних прийомів психологічного впливу або «мистецтвом маніпуляції», які хакери-шахраї застосовують для маніпуляції заради незаконного отримання конфіденційної інформації про персонального користувача, про приватне підприємство чи державну установу, а також задля «проникнення» в інформаційні системи.

Найбільшу загрозу соціальна інженерія може становити індивідуальному інформаційно-віртуальному простору особистості, оскільки вона оперує специфічними технологіями, що маніпулятивно впливають на людину, застосовуючи психологічну атаку. Однак, на сьогодні значно більшу загрозу становить зловмисне використання персональних даних, які зберігаються та є підконтрольним органам державної влади. З розвитком та вдосконаленням інструментів соціальної інженерії дедалі важче стає охороняти інформацію, що містить особисту та сімейну тайну, індивідуальну інформацію про приватне життя людини.

Втім найбільшу небезпеку становить «інформаційна зброя – використання спеціально підібраних засобів, під впливом яких відбувається зміна процесів в інформаційних і соціальних системах у відповідності до поставлених цілей»[2]. Застосовуючи технології соціальної інженерії у якості «інформаційної зброї» необхідно усвідомлювати, що за умов інформаційної доби їх руйнівний вплив може виявитися фатальним для всієї людської цивілізації.

Література:

1. Кастельс М. Галактика Інтернет. Екатеринбург: У-Фактория, 2004. – 327 с.
2. Буренок В.М., Ивлев А.А., Корчак В.Ю. Развитие военных технологий XXI века: проблемы планирование, реализация. – Тверь: Издательство ООО «КУПОЛ», 2009. – 624 с.

-----***-----

*Колотило М. О.,
к.ф.н., викладач кафедри філософії
ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського.*

СОЦІАЛЬНА МІФОТВОРЧІСТЬ ЯК МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Протягом усієї історії людство створювало міфи, котрі незалежно від змісту соціокультурних змін, традиційно виступали способом узагальнення та збереження для прийдешніх поколінь всезагального досвіду колективного життя, закладаючи при цьому фундамент суспільної свідомості.

На початках людської історії розвиток міфотворчості був зумовлений життєвою необхідністю людини в пізнанні та поясненні загадкового та таємничого для неї світу. Надаючи всьому оточуючому міфологічного трактування, людина позбавлялася вантажу нерозуміння, оскільки явища та процеси навколишньої дійсності набували для неї осмисленої цілеспрямованості.

Попри те, міфотворчість не є виключно результатом мисленнєвої діяльності первісної людини, а за своїм змістом виступає трансісторичною формою колективної людської свідомості, котра, трансформуючись, набуває здатності до самовідтворення. Знаний дослідник міфотворчості К. Юнг вважав, що міф є тим соціальним феноменом, у котрий люди вірили і будуть вірити, а тому людина поза міфом втрачає зв'язок як з минулими поколіннями, котрі продовжують себе в ній, так і з сучасною для неї людською спільно тою.

Сучасна людина продовжує перебувати під впливом елементів міфологічного світогляду, причини чого стають очевидними у світлі дешифрування самого міфу як соціокультурного феномену. За своїм етимологічним змістом поняття «міф» (з грец. – «притча») позначає фантастичну оповідь, що у свій спосіб прагне пояснити певні природні, соціальні чи культурні явища та процеси, а відтак сприяє систематизації поглядів людини на світ.

Як зазначає російський філософ М. Мамардашвілі, міф за своєю сутністю виступає своєрідною машиною культури, котра не стільки формує уявлення про світ, скільки є формою конструювання людини з природного, біологічного матеріалу. Отож, у широкому розумінні міфи є системою

сміслових координат певного культурного простору, що роз'яснює різноманітні події чи явища у свій спосіб.

Суттєвий вплив на формування міфологічної свідомості сучасного суспільства мали також особливості соціокультурного розвитку другої половини ХХ ст., результатом котрого стало утвердження масового суспільства, масової свідомості та масової культури. Масова людина орієнтована на споживацький спосіб життя, пасивне сприйняття інформації, що надходить з зовнішніх джерел, а відтак є найбільш вразливою до різноманітних маніпуляцій свідомості.

Між міфом та масовою свідомістю існують визначені відносини взаємозумовленості: масова свідомість виступає способом функціонування міфотворчості, виявляючи міру поширення конкретних міфів в суспільстві; натомість міф виступає показником якісного стану масової свідомості, відображаючи змістовний аспект даного процесу.

Як демонструє нам сучасність ми продовжуємо жити в полоні власноруч створених міфів, отже процес міфотворчості не втрачає своєї актуальності. Зміст його залишається незмінним, натомість трансформацій зазнають форми та способи презентації.

З'ясування ролі та значення міфотворчості в житті сучасного суспільства доцільно розпочати з визначення соціального міфу як того знання, що, інтегруючись до суспільної свідомості людей, заповнює в ній відповідні інформаційні «лакуни», породжені або відсутністю об'єктивного знання, або ж усвідомленою необхідністю заміщення останнього знанням іншим. Соціальний міф існує відразу в кількох іпостасях: конкретний інформаційний контент, спосіб мислення, соціальні практики.

Соціальна міфотворчість за своїм змістом охоплює відразу кілька процесів, а саме: некероване виникнення міфів у людській свідомості та їх цілеспрямоване виробництво. У першому випадку мова йде про внутрішній акт міфотворчості зі сторони певної людини, що відбувається без участі зовнішнього суб'єкта (міфотворця). Натомість цілеспрямована міфотворчість є продуманою творчою дією цього суб'єкта, результатом котрої постає соціальний міф з конкретним змістом та чітко окресленим посилом для певної аудиторії. У рамках даної розвідки звернемо більш детальну увагу саме на другий аспект соціальної міфотворчості.

До основних факторів, що породжують соціальну міфотворчість слід віднести: потребу людини в «ілюзіях» та характер їх задоволення; рівень та

характер загальної культури народу та особистісної культури окремої людини; рівень забезпеченості об'єктивною інформацією; рівень емоційної напруги; феномен колективності переживань тощо.

Яким чином відбувається формування міфів у свідомості людини? Сучасний світ може бути представлений у вигляді трьох різних площин: світ дійсний, світ інформаційний та світ символів, а відтак, інформація, що надійшла ззовні, поступово «мандрує» з одного світу до іншого. Інформація, перш ніж досягнути свідомості людини, долає ряд перепон, пропускну здатність яких обумовлена в тому числі низкою зазначених вище факторів. Частина інформації з дійсного світу відсіюється на інформаційному рівні, не досягаючи символічного, в якому вона й слугує матеріалом для формування міфів.

Слід зазначити, що міф «з нічого» не виникає. Для його формування необхідний певний мисленнєвий конструкт, знайомий для групи людей (цільової аудиторії). Конструкт має містити певне число асоціацій і знань, котрі за змістом є нестійкими, розмитими, без точного дефінування та логічної аргументації, а відтак вони можуть бути використані в тій кількості і в тому контексті, в якому необхідно міфотворцю. Останній «відбирає» у конструкту первісний смисл і замінює його іншим, котрий і стане згодом змістом міфу.

Дослідження особливостей механізму соціальної міфотворчості знаходимо у німецького культуролога Е. Кассіра, котрий наголошував на тому, що імплікація міфу до свідомості потребує активізацію емоційної функції мови, що має замістити описову; здійснення певних обрядів, що спровокують екстатичний стан злиття кожного з колективом; перебирання політиками на себе ролі провидців майбутнього, що цілком відповідатиме новітній техніці соціального управління.

Соціальна міфотворчість як цілеспрямоване продукування соціальних міфів (міфоіндустрія) здійснюється на замовлення зацікавлених сторін зусиллями різних інститутів соціальної міфотворчості, чільне місце серед яких в інформаційну добу посідають засоби масової інформації як транслятори, поширювачі та продуценти віртуально-міфологічної картини світу.

В інформаційну еру сучасні мас-медіа виконують також соціальну функцію створення нового соціокультурного простору існування людини – віртуального світу, який, відповідно до своєї природи, в масовій свідомості

набуває статусу об'єктивної реальності. Передумовою набуття зазначеного статусу стають особливості власне самої масової свідомості, котра характеризується посередністю, інертністю, спрощеним сприйняття дійсності.

Соціолог П. Бурд'є зазначав, що у сучасному світі відбувається символічна боротьба за право створювати і нав'язувати легітимне бачення світу. Відтак, використовуючи власний символічний капітал (довіру, визнання, популярність, звання) певні індивіди нав'язують людям схеми сприйняття світу, логіку аргументації, відношення до подій, тобто формують поняття здорового смислу для інших індивідів. Міфи в сучасну дійсність привносять ті суб'єкти, котрі мають власні інтереси, пов'язані зі збереженням або підвищенням статусних позицій в суспільстві.

Яким чином потенційний споживач міфів може чинити супротив поширенню останніх? У глобальному інформаційному просторі суб'єктами міфотворчості може ставати будь-хто, хто має відповідний ресурс трансляції міфів. Відтак, закономірною є боротьба різних груп інтересів, що породжують під час суперечливі міфи, між якими відбувається символічна боротьба за «споживачів» міфів. Конкуренція міфотворців створює сприятливі, у порівнянні з минулими століттями, умови для споживачів міфів замислитися щодо достовірності тієї чи іншої інформації, а відтак і уникнути маніпулювання їх думками.

Хоча, звісно, єдиним достовірним способом уникнення «полону міфотворчості» є розвиток критичного та рефлексійного мислення людини, що дозволить виявляти та «розвінчувати» соціальні міфи. Саме виконання цього завдання, на наш погляд, має стати пріоритетним напрямом реформ та дій в системі освіти.

Література:

1. Бурдье П. Начала / П. Бурдье.–Москва: Socio–Logos, 1994.– 288 с.
2. Кассирер Э. Техника современных политических мифов / Э. Кассирер// Вести МГУ. Философия. – 1990. – № 2. – С. 58–65.
3. Мамардашвили М. Введение в философию / М. Мамардашвили // Философские чтения / М. Мамардашвили. – Санкт-Петербург: Азбука-классика, 2002. – С. 9.

-----***-----

*Кодинець А. О.,
д.ю.н., доцент, доцент кафедри
інформаційного права та права
інтелектуальної власності
ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС В ЧАСТИНІ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У сучасних умовах формування інформаційного суспільства виникає потреба у нормативному удосконаленні правоохоронного механізму у галузі використання результатів інтелектуальної діяльності. Створення ефективного нормативного масиву регулювання відносин у галузі охорони результатів творчої діяльності передбачає приведення існуючих нормативно-правових актів у відповідність до концепції і загальних підходів, визначених Цивільним кодексом України [1] з врахуванням положень Угоди про асоціацію [2], укладеною між Україною та Європейським Союзом (надалі - Угода), що набрала чинності 01 вересня 2017 р., глава 9 підрозділу 4 якої містить вимоги та стандарти щодо охорони прав інтелектуальної власності.

Правовій охороні інтелектуальної власності присвячена Глава 9 Підрозділу IV Угоди, що охоплює 96 статей (ст.ст. 157-252) з 486 статей Угоди, що свідчить про важливість сфери захисту прав інтелектуальної власності для Європейського співтовариства.

Положення Угоди спрямовані на доповнення та уточнення прав і зобов'язань України згідно з Угодою про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності [3] та іншими міжнародними договорами. Сфера прав інтелектуальної власності у розумінні Угоди охоплює як традиційні права на результати творчості - авторське право, суміжні права, патенти на винаходи, промислові зразки, торговельні марки, фірмові найменування, компонування інтегральних мікросхем, географічні зазначення, сорти рослин, так і поширюється на охорону конфіденційної інформації та захист від недобросовісної конкуренції, які згідно національного законодавства безпосередньо не належать до результатів інтелектуальної, творчої діяльності. Підкреслюється поширення правової охорони на винаходи у галузі біотехнологій, захисту генетичних ресурсів, традиційних знань та фольклору.

Питома вага нормам Глави 9 Угоди присвячена захисту прав інтелектуальної власності, що включає цивільні заходи, процедури та засоби захисту, відповідальність постачальників посередницьких послуг (дана сфера є новою для вітчизняного законодавства та його правозастосування) та положення щодо заходи на кордоні і співробітництво.

Враховуючи вимоги до обсягу наукової публікації розглянемо найбільш важливі положення Угоди у частині охорони патентних прав, що потребують своєї додаткової регламентації у національному законодавстві.

В Угоді встановлюється передбачений чинним законодавством України, строк дії авторських прав на літературного або художнього твору протягом життя автора і 70 років після його смерті та строк суміжних прав – 50 років від дати виконання чи дати запису фонограми.

Особливими нормами Угоди, які мають бути імплементовані у національне законодавство є вимога щодо охорони критичних та наукових публікації творів, які стали загальним надбанням. Максимальний строк охорони таких прав становить 30 років від дати, коли твір був уперше правомірно опублікований.

Україна також зобов'язалася забезпечити належну правову охорону від обходу будь-яких ефективних технологічних заходів, які здійснює заінтересована особа (ст. 176) та гарантувати охорону інформації про управління правами (ст. 177).

Додаткові вимоги встановлені Угодою щодо режиму правової охорони комп'ютерних програм. Закріплюючи, передбачене Бернською конвенцією положення про охорону комп'ютерних програм як літературних творів, норми Угоди конкретизують окремі аспекти охорони: термін «комп'ютерні програми» у контексті Угоди охоплює всі попередні дослідні матеріали; охорона надається математичному виразу комп'ютерної програми будь-якої форми; ідеї та принципи, на яких ґрунтується будь-який елемент комп'ютерної програми, зокрема, її інтерфейс, не охороняються; охороні підлягають оригінальні комп'ютерні програми у тому розумінні, що вони є продуктом інтелектуальної творчості автора.

Окремо регламентується в Угоді відносини щодо створення комп'ютерних програм під час виконання трудового договору. Якщо комп'ютерна програма створюється найманим працівником під час виконання своїх трудових обов'язків або відповідно до вказівок роботодавця, то роботодавцю належать усі виключні майнові права на створену

комп'ютерну програму, якщо інше не передбачено контрактом. У цьому контексті відзначимо, що положення ст. 429 ЦК України, яке закріплює інший порядок розподілу майнових прав інтелектуальної власності на створені під час виконання трудового обов'язку, підлягають відповідним змінам з урахуванням вищенаведеного формулювання ст. 181 Угоди.

Норми Угоди додатково конкретизують положення щодо права слідування, яке також регламентується чинним законодавством України. Проте на відміну від ЦК України та Закону України «Про авторське право і суміжні права» [4] Угода встановлює можливість не застосування права слідування до перепродажу оригіналу художнього твору, якщо продавець придбав твір безпосередньо у автора менше, ніж за три роки до перепродажу, і якщо ціна перепродажу не перевищує визначену мінімальну суму.

У сфері патентного права Угода розмежовує категорію «патенти», що застосовується для позначення винаходів, у тому числі винаходів у сфері біотехнологій та термін «промислові зразки», які хоч і охороняються патентами, проте згідно положень Угоди належать до самостійної групи результатів інтелектуальної діяльності (підрозділ 4 Глави 9 Угоди).

Режим правової охорони промислових зразків, який встановлюється за Угодою відрізняється від того, що передбачений національним законодавством України. Передусім до умов охороноздатності промислових зразків крім новизни Угода відносить також індивідуальний рівень. Промисловий зразок вважається новим, якщо жодний ідентичний промисловий зразок не був доведений до загального відома. Промисловий зразок є таким, що має індивідуальний характер у випадку, коли загальне враження, яке він справляє на поінформованого користувача, відрізняється від загального враження, яке справляє на такого користувача будь-який інший промисловий зразок, доведений до загального відома. При оцінці індивідуального характеру береться до уваги ступінь свободи дизайнера у розробці промислового зразка (ст. 213 Угоди).

Угодою встановлюється правова охорона як зареєстрованих, так і незареєстрованих промислових зразків, які відповідають вимогам умов правової охорони. При цьому термін охорони промислових зразків становить щонайменше п'ять років. Правовласник може поновлювати термін охорони на один або більше п'ятирічних періодів до загального терміну, що становить 25 років з дати подання заявки. Термін охорони незареєстрованих промислових зразків становить щонайменше три роки з дати, на яку зразок

був доведений до загального відома. Відзначимо, що наразі законодавством України надається правова охорона зареєстрованим промисловим зразком максимальним строком до 15 років (ст. 465 ЦК України). Тому у цій частині також мають бути внесені відповідні зміни до ЦК України та Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» [5].

У сфері патентного права основні положення Угоди стосуються охорони винаходів у галузі охорони здоров'я та у галузі біотехнологій.

Угода містить зобов'язання забезпечити додатковий період охорони лікарського засобу або продукту для захисту рослин, що охороняється патентом і який підлягав адміністративній процедурі надання дозволу (додатковий охоронний сертифікат).

України забезпечує охорону винаходів у галузі біотехнологій відповідно до норм її національного патентного законодавства. При цьому винаходи, які є новими, мають винахідницький рівень і підлягають промислового застосуванню, є патентоспроможними, навіть якщо вони стосуються продукту, що складається з біологічного матеріалу або процесу, шляхом якого біологічний матеріал виробляється, обробляється чи використовується.

Патентуванню не підлягають: сорти рослин та породи тварин; суттєво важливі для відтворення рослин і тварин біологічні процеси; організм людини на різних стадіях формування та розвитку і прості відкриття його елементів, зокрема послідовність або часткова послідовність генів.

Винаходи вважаються не патентоспроможними у випадках, коли їх комерційне використання суперечить публічному порядку або суспільній моралі. Зокрема, не патентоспроможними вважаються такі об'єкти як процеси клонування людей; процеси модифікування зародкової лінії генетичної ідентичності людей; застосування людських ембріонів у промислових або комерційних цілях; процеси модифікування генетичної ідентичності тварин, а також тварини, одержані в результаті таких процесів.

Окремі положення Угоди стосуються охорони сортів рослин, топографій напівпровідникових продуктів (за ЦК України – компонування інтегральних мікросхем) та традиційних знань і фольклору. Зокрема, згідно ст. 229 Угоди Україна зобов'язується поважати, зберігати та підтримувати знання, інновації та практичні надбання корінних та місцевих громад, які втілюють традиційні стилі життя, що відповідають збереженню та тривалому використанню біологічного різноманіття.

Значна кількість норм Угоди присвячена захисту прав інтелектуальної власності, що включає цивільні заходи, процедури та засоби захисту, відповідальність постачальників посередницьких послуг та інші положення.

Насамперед, в Угоді наголошується, що всі процедури та засоби захисту мають бути добросовісними і справедливими та не повинні бути надмірно складними чи дорогими або спричиняти необґрунтовані строки чи невиправдані затримки.

Угодою також конкретизуються поняття «збитків» за порушення прав інтелектуальної власності. При визначенні збитків беруться до уваги всі відповідні аспекти, зокрема негативні економічні наслідки, у тому числі втрачені прибутки, які понесла потерпіла сторона, будь-які недобросовісні доходи, одержані порушником. Як альтернативний варіант при визначенні збитків може враховуватися сума роялті або комісійні платежі, які були б сплачені, якби порушник звернувся із заявою про надання дозволу на використання оспорюваного права інтелектуальної власності. Відзначимо, що можливість визначення збитків за порушення прав інтелектуальної власності у формі можливих роялті не передбачається законодавством України. Тому у цьому аспекті також мають бути внесені відповідні доповнення до положень національних нормативно-правових актів України, зокрема, до ст. 432 ЦК України.

Підсумовую розгляд основних положень Угоди про асоціацію, укладеної між Україною та ЄС у частині охорони інтелектуальної власності, норм національного законодавства, що регулює відносини по використанню результатів інтелектуальної, творчої діяльності слід наголосити, що законодавство України у галузі інтелектуальної власності відповідає стандартам охорони, встановленим в міжнародних договорах та в Угоді про асоціацію.

Однак, значна кількість положень Угоди потребує своє імплементації як на рівні кодифікованого регулювання шляхом внесення змін до книги 4 ЦК України, так і шляхом оновлення спеціального законодавства щодо охорони окремих об'єктів інтелектуальної власності. Зазначені зміни мають стосуватися підвищення рівня правової охорони наукових та критичних творів, комп'ютерних програм, баз даних, зміни правового режиму охорони промислових зразків, забезпечення охорони винаходів у галузі біотехнологій та охорони географічних зазначень харчових продуктів та продукції виноробства. З урахуванням вимог Угоди потребують удосконалення

процедури судового розгляду та захисту прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності, забезпечення доказів, визначення збитків та застосування альтернативних заходів захисту прав інтелектуальної власності.

Література:

1. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України від 03.10.2003 - 2003 р., № 40, стаття 356.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. (Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014.) // Офіційний вісник України від 26.09.2014 — 2014 р., № 75, том 1, стор. 83, стаття 2125.
3. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС). // Офіційний вісник України від 12.11.2010 — 2010 р., № 84, стор. 503, стаття 2989.
4. Закон України “Про авторське право і суміжні права” від 23 грудня 1993 року № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
5. Закон України “Про охорону прав на промислові зразки” від 15 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради. – 1994. - №7. – Ст. 34.

-----***-----

*Шахбазян К. С.,
к.ю.н., с.н.с. Центру досліджень
інтелектуальної власності та передачі
технологій НАН України*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ІНТЕРНЕТІ

Різні аспекти підтримки і розвитку інформаційного суспільства підлягають в даний час міжнародно-правовому регулюванню. Хоча єдиного міжнародного документа з регулювання Інтернет і пов'язаних з ним питань, в даний час не існує, однак, на рівні таких авторитетних міжнародних організацій та форумів, як організації системи ООН, вже прийняті договори із захисту авторського права та суміжних прав в Інтернет та документи м'якого права, положення яких стосуються широкого комплексу проблем функціонування Інтернет та ІКТ. Зокрема, в Окінавській Хартії Глобального інформаційного суспільства (2000 р.)⁴ зазначено: «Інформаційно-комунікаційні технології є одним з найбільш важливих факторів, що

⁴ Окінавська Хартія глобального інформаційного суспільства: <http://www.iis.ru/library/okinawa/charter.ru.html>

впливають на формування суспільства XXI століття. Їх революційний вплив стосується способу життя людей, їх освіти й роботи, а також взаємодії уряду та громадянського суспільства. Інформаційні технології швидко стають життєво важливим стимулом розвитку світової економіки. Вони також дають можливість усім приватним особам, фірмам і співтовариствам, що займаються підприємницькою діяльністю, більш ефективно і творчо вирішувати економічні та соціальні проблеми». Одночасно з перевагами від користування Інтернетом виникають і певні проблеми.

В силу первинності поширення мережі Інтернет в Америці та в Західній Європі, проблеми правового регулювання Мережі були виявлені там раніше, ніж в Східній Європі, і набагато раніше там встигла сформувалась правотворча і судова практика. Але через те, що до сьогодні в тих же Сполучених Штатах Америки і великих європейських державах залишилися неврегульованими багато питань, пов'язаних Інтернет-відносинами на національному та міжнародному рівні, правове регулювання мережі Інтернет, як технології недержавного позанаціонального чи загальносвітового характеру, вимагає подальшого розвитку.

Майже всі суперечки зосереджені навколо інституту інтелектуальної власності, що не дивно: зміст всієї мережі Інтернет складається з різних інформаційних джерел, що містять об'єкти авторського права: програмне забезпечення інфраструктури, бази даних, апаратно-програмне забезпечення інформаційних ресурсів, системи адресації і передачі інформації. Дані об'єкти мають пряме чи непряме відношення до інституту інтелектуальної власності і надзвичайно уразливі в силу відкритості доступу переважної більшості ресурсів, свободи копіювання і, що дуже важливо, наявності значної економічної цінності.

Серед таких не до кінця вирішених проблем сучасної правової науки питання встановлення справедливого балансу між правом на свободу інформації та захистом прав інтелектуальної власності є одним з найбільш актуальних питань світової політики. Цим фактом пояснюється й значний інтерес до зазначеної проблеми в науковому середовищі. При цьому очевидним є те, що проблема на сьогоднішній день не вирішена. Стрімке зростання «Інтернет-технологій» не супроводжується настільки ж стрімкими змінами в праві. Між тим, багато суперечок, що виникають у зв'язку з використанням мережі Інтернет, не можуть бути адекватно вирішені в рамках

законодавства і правозастосовної практики, що сформувалися до появи Мережі.

Особливо гостро дана проблема постає саме в зв'язку з використанням в глобальній комп'ютерній мережі інтелектуальної власності через загальну неопрацьованість теоретичного обґрунтування її правового режиму і загальну поширеність відповідних відносин (об'єкти виключних прав, що мають нематеріальну природу - це найбільш часто поширювані об'єкти інформаційного обміну в Інтернеті з самого його виникнення). Так, абсолютна більшість досліджуваних проблем виникали при розгляді судами конкретних спорів, пов'язаних з використанням інтелектуальної власності в Інтернеті. Крім цього, в умовах цифрового середовища знову тривають суперечки щодо закону країни походження, оскільки країну походження стало важче встановити і не так просто обґрунтувати вибір юрисдикції та конкретну локалізацію порушення, наприклад, авторських прав, що має принципове значення для забезпечення ефективності їх охорони.

Окінавська Хартія Глобального інформаційного суспільства від 22 липня 2000 року підтвердила право всіх людей на користування перевагами глобального інформаційного обміну і спеціально виділила серед демократичних цінностей вільний обмін інформацією та знаннями .

Розглядаючи аспект захисту ІВ, як основної складової процесу обміну інформацією в Інтернеті, слід звернути увагу на діяльність двох спеціалізованих установ ООН - ЮНЕСКО та ВОІВ, які протягом вже досить тривалого часу приділяють увагу цим проблемам. Досліджуючи діяльність ВОІВ в області захисту ІВ в Інтернет, а саме - так зв. «Інтернет-договори ВОІВ», дослідники відзначають нерівноцінний підхід у ставленні до країн, що розвиваються, для яких застосування жорсткого режиму охорони інтелектуальної власності для захисту інтересів правовласників з високорозвинених країн не тільки вимагає істотних витрат, але і закриває доступ "піратського", але дешевого програмного забезпечення, лікарських препаратів, інноваційних технологій і т.п., ускладнюючи подолання відставання у розвитку.

Крім цього, розвинені країни, як найбільш великі учасники ринку інформаційних продуктів і послуг, через діяльність ВОІВ активно лобіюють посилення законодавства в галузі охорони інтелектуальної власності, а саме авторського права і суміжних прав (в зв'язку з цим характерним є приклад України). Таким чином вони намагаються забезпечити максимальне

повернення інвестованих в свою діяльність коштів. Крім того, пропонується також розширити область дії права інтелектуальної власності. З іншого боку, організації, що представляють громадські інтереси, зокрема ЮНЕСКО, негативно ставляться як до посилення режиму правової охорони об'єктів авторського права, так і до розширення переліку цих об'єктів.

Зазначені обставини являють собою істотну підставу для критики на адресу ВОІВ, і, на думку захисників публічного домену, не має морального і політичного права віддавати пріоритет інтелектуальній власності перед правами людини .

При цьому, все більше уваги з боку правозахисних організацій в Інтернет приділяється оцінці соціальних і економічних наслідків сучасного посилення жорсткості режиму інтелектуальної власності, як на національному, так і міжнародному рівнях .

Міжнародні договори, що стосуються охорони прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет (Інтернет-договори ВОІВ). Розміщення творів у Мережі є новою сферою використання об'єктів авторського права в цілому. Головною особливістю використання твору в Мережі є його електронна форма. Чітко мета встановлення справедливого балансу між правами виконавців і виробників фонограм та інтересами широкої публіки формулюється в двох сучасних Договорах Всесвітньої організації інтелектуальної власності: Договір ВОІВ "Про авторське право" (ДАП), а також договір ВОІВ "Про виконання і фонограми", прийнятих Дипломатичною конференцією в Женеві в 1996 році.

Зазначені Договори отримали назву "Інтернет-договорів", оскільки метою їх прийняття, яка втілена в основних положеннях договорів, є адаптація існуючих міжнародних угод, зокрема Римської 1961 року і Бернської 1971 Конвенції, до нового "цифрового навколишнього середовища".

Зокрема, ДАП значно модернізував і доповнив положення Бернської конвенції, виходячи з розвитку нових технологій, насамперед, інформаційних та інформаційно-комунікаційних технологій, з появою яких стало можливим створювати копії творів, абсолютно ідентичних оригіналу, та поширювати серед необмеженої кількості користувачів. Все це істотним чином впливає на стан право власників об'єктів ІВ.

У зазначених угодах не тільки передбачається можливість застосування технічних прийомів для контролю використання творів споживачами, в тому

числі, так званих, "систем управління цифровими правами", але і відповідальність за спроби їх технічного обходу (ст. ст. 11, 12 Договору про авторське право, ст. ст. 18, 19 Договору про виконання і фонограми).

Як висновок, можливо зазначити, що міжнародно-правове регулювання здійснюється тільки щодо тих суспільних відносин, на які функціонування Інтернет впливає, зокрема, міжнародно-правові проблеми забезпечення інформаційної безпеки, захист ІВ, охорона персональних даних, не зачіпаючи правових основ її функціонування. Здійснюючи уніфікацію норм, що регулюють зміст інформації в мережі, в умовах, коли правові основи функціонування Інтернет визначені в недостатній мірі, держави в подальшому можуть зіткнутися з низкою проблем.

Однією з головних проблем, яка виникає у зв'язку з розвитком глобальних комп'ютерних мереж, є проблема захисту прав інтелектуальної власності. Обумовлено це тим, що в Мережі кардинально змінюється сутність відносин, що виникають з використання результатів інтелектуальної діяльності, а тому застосування «класичного» законодавства часто не представляється можливим, спеціальне ж законодавство практично відсутнє.

-----***-----

*Гордієнко С. Г.,
д.ю.н., доцент ФСП КПІ ім. Ігоря
Сікорського*

ЗАГРОЗИ ІННОВАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІЙ ВЛАСНОСТІ – ЗАГРОЗИ ІСНУВАННЯ ДЕРЖАВНОСТІ

Аналіз масштабів та результативності інноваційної діяльності в економіці України свідчить про відносно низьку активність використання на виробництві науково-технічних досягнень, їх слабе залучення до вирішення основних завдань відновлення вітчизняної економіки.

Інновації – якісно нові знання, які мають бути комерціалізованими ще не мають вирішального значення для розвитку економічної діяльності і забезпечення економічної стабільності держави, хоча інноваційна діяльність є сьогодні чи не найважливішою умовою створення конкурентоспроможних товарів та послуг, як фактор зростання економіки нашої країни і держава повинна здійснювати пряме фінансування інноваційних проектів, стимулювати інвестиції в інноваційні проекти з боку приватних і державних

підприємств через створення пільгових умов для тих підприємств, які впроваджують прогресивну техніку і технології, а також займаються науково-дослідною діяльністю.

Проведення інноваційних заходів у складних умовах сучасної економічної ситуації об'єктивно пов'язане зі значними труднощами та фінансовими ризиками. Аналіз статистичних даних свідчить, що фінансові труднощі найбільше впливають на процес науково-технічного розвитку виробництва.

Негативний вплив на інноваційну діяльність зовнішніх факторів посилюється дією внутрішніх негараздів господарювання – той самий «чиновник» у системі управління, а також відставання організації виробництва від розвитку умов та потреб ринкового середовища.

Також в Україні на даний час відсутні адекватні методи оцінювання інноваційного потенціалу. Через це багато наших підприємств у процесі приватизації коштують на порядки менше від своєї реальної вартості.

Важливо зрозуміти, що інноваційний розвиток — це довготривалий національний проект. Його реалізація не повинна залежати ні від політичних, ні від будь-яких інших впливів⁵.

На основі дослідження вітчизняного та зарубіжного досвіду переходу економік на інноваційний шлях розвитку пропонується при формуванні державної економічної політики перенести центр уваги на роль **знаннєвого фактору** в забезпеченні переходу від індустріального до суспільства заснованого на знаннях.

В сучасних умовах інноваційний розвиток в Україні стримують, зокрема, такі чинники як:

- відсутність прийнятих на довгостроковий період стратегій сталого, соціально-економічного, науково-технологічного, інноваційного розвитку країни та пов'язаною з ними послідовної зовнішньої та внутрішньої економічної політики;
- незавершеність процесів перерозподілу власності: набуття власності шляхом приватизації домінує над іншими можливими економічними механізмами, в тому числі тими, що пов'язані з капіталізацією одержаного прибутку;

---

⁵ Пашута М. Інновації як фактор випереджального розвитку економіки // «Персонал» / МАУП – Вип. 6. – К., 2006. – 98 с., – С. 16 – 24.

- сформованість світового ринку високотехнологічних товарів і послуг, на якому Україна, як суб'єкт, має підтримувати свою присутність;
- тяжіння в управлінні інноваційною сферою до галузевих засад, замість послідовного впровадження функціональних принципів тощо.

Ситуація, що склалася в інноваційній сфері, робить нагальною розробку такої державної політики, яка б забезпечувала розширене відтворення об'єктної бази інноваційної діяльності та незворотній вплив інновацій на прискорене економічне зростання країни.

У зв'язку з цим головним завданням є консолідація зусиль законодавців, урядових, наукових та бізнесових кіл на оптимальному вирішенні методологічних, стратегічних і тактичних проблем формування національної інноваційної системи, виробленні стратегії інноваційного розвитку України в умовах глобалізаційних викликів, що дасть змогу до перспектив впровадження інноваційної моделі розвитку країни і тим самим забезпечить її реальну конкурентоспроможність.

Забезпечення захисту інтелектуальної власності підприємств це дуже складний, багатогранний та не до кінця вивчений і зрозумілий процес, як науковцям, так і т.з. «владній еліті» з дипломами докторів та кандидатів наук.

На сьогоднішній день у науковій літературі визначення сутності економічної безпеки в частині захисту інтелектуальної власності дається лише поодинокими ентузіастами, та й то не завжди чітко. Фактично захист інтелектуальної власності зводиться до отримання захисних документів та у випадку порушень ініціювання судових справ.

Однією з головних умов забезпечення захисту інтелектуальної власності підприємства є здатність протистояти загрозам, що існують та які можуть виникнути, і які можуть завдати реальної, а не надуманої шкоди підприємству.

Загрози інтелектуальній власності на підприємстві можуть бути як зовнішні (зі сторони конкурентів) так і внутрішні (зі сторони працівників підприємства, діяльність яких спрямована на зниження можливостей використання інтелектуальної власності).

Усе вищенаведене дозволяє зробити висновок, що забезпечення безпеки інтелектуальної власності на підприємстві є вкрай важливою умовою його подальшого ефективного функціонування. Це пояснюється високою конкуренцією серед підприємств; необхідністю постійного вдосконалення існуючих технологій та процесів на підприємстві; неможливістю стабільної

діяльності підприємства без забезпечення належного рівня безпеки інтелектуальної власності тощо.

Створення системи забезпечення безпеки інтелектуальної власності на підприємстві вимагає вирішення комплексу заходів економічного, правового, інформаційного і правоохоронного характеру з метою захисту економічних інтересів та прав власності підприємства.

Отже, метою формування забезпечення захисту інтелектуальної власності на підприємстві є: створення умов для надійної роботи та розвитку підприємства; запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам; захист інтересів підприємства від протиправних посягань; забезпечення схоронності нематеріальних ресурсів; створення умов для нормального функціонування всіх підрозділів підприємства.

В сучасних умовах господарювання підприємства повинні створювати систему захисту інтелектуальної власності-комплекс управлінських, правових, економічних, охоронних, судово-правових дій, що забезпечують безпеку підприємства.

Таким чином, забезпечення захисту інтелектуальної власності, як результату інноваційної діяльності є важливим напрямом роботи підприємства, без реалізації якого неможливе його ефективне функціонування та розвиток в сучасному світі⁶.

Відповідно до визначених законодавством загроз ІД та ІВ в Україні необхідна стратегія і тактика протидії останнім.

Основними напрямами державної політики з питань національної безпеки України в економіко-інформаційно-науково-технологічній галузі є: забезпечення умов для сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки; поліпшення інвестиційного клімату; стимулювання випереджувального розвитку наукоємних високотехнологічних виробництв; вдосконалення антимонопольної політики; подолання «тінізації» економіки через реформування податкової системи, оздоровлення фінансово-кредитної сфери та припинення відпливу капіталів за кордон, зменшення позабанківського обігу грошової маси; забезпечення збалансованого розвитку бюджетної сфери, її стабільності, захисту інтересів вкладників, фінансового ринку; забезпечення енергетичної безпеки і розвитку паливно-енергетичного

---

⁶ <http://domosvit.kiev.ua/index.php/k2-items/statti-2/116-sutnist-ta-mistse-zakhystu-intelektualnoi-vlasnosti-v-systemi-ekonomichnoi-bezpeky-pidpriemstva>

комплексу; посилення участі України у розвитку експортного потенціалу високотехнологічної продукції; посилення державної підтримки розвитку пріоритетних напрямів науки і техніки як основи створення високих технологій та забезпечення переходу економіки на інноваційну модель розвитку, створення ефективної системи інноваційної діяльності в Україні; поетапне збільшення обсягів бюджетних видатків на розвиток освіти і науки, створення умов для широкого залучення в науково-технічну сферу позабюджетних асигнувань; створення економічних і суспільно-політичних умов для підвищення соціального статусу наукової та технічної інтелігенції; забезпечення необхідних умов для реалізації прав інтелектуальної власності; забезпечення інформаційного суверенітету України; вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення та впровадження новітніх технологій.

У зовнішньополітичній сфері, сфері державної безпеки, у воєнній сфері та сфері безпеки державного кордону України, у внутрішньополітичній сфері, у сфері цивільного захисту, в екологічній, соціальній та гуманітарній сферах доцільним визначено проведення активної міжнародної політики України з метою: творення сприятливих зовнішньополітичних умов для прогресивного економічного і соціального розвитку України; адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу; відпрацювання ефективно діючої системи контролю за поставками продукції і технологій оборонного призначення і подвійного використання; здійснення державних програм модернізації наявних, розроблення та впровадження новітніх зразків бойової техніки та озброєнь; створення дійових, у тому числі судових, механізмів захисту конституційних прав людини і основних свобод; істотне посилення соціальної складової економічної політики, реальне підвищення життєвого рівня населення, передусім на основі піднесення вартості оплати праці, своєчасної виплати заробітної плати та гарантованих законом соціальних виплат, посилення цільової спрямованості матеріальної підтримки, зниження рівня безробіття⁷.

Інформаційні масиви доцільно класифікувати за видом доступності, за правом власності, за типом прав на інформацію та за

---

⁷ Закон України «Про основи національної безпеки України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст. 351).

сферами обертання, а цінність інформації визначати її економічною вартістю.

Лише визначені вище - головні недоліки сучасного стану практики інноваційної діяльності та захисту інтелектуальної власності в Україні є загрозливими за масштабом для її економіки.

Також, на нашу думку, для якісного вирішення визначеної проблеми вкрай важливим є однозначне розуміння суспільством та державними органами наступних понять, які ми визначили раніше: інформація, знання, система, доктрина, концепція, стратегія, тактика, загроза, безпека, інновація, право, право інтелектуальної власності, охорона, захист тощо.

Безперечно, що і все викладене у подальшому може деталізуватися і конкретизуватися відповідно до умов сьогодення.

Відповідно до викладеного вище вважається доцільним використання закладеного нашими попередніми роботами методологічного потенціалу системного методу для розробки стратегічних та тактичних програм з забезпечення безпеки інноваційної діяльності та інноваційних продуктів, як основи науково-технологічної безпеки держави.

-----***-----

*Яшарова М. М.,
к.ю.н., с.н.с. ФСП КПІ ім. Ігоря
Сікорського*

СЛУЖБОВІ ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Наразі у національному законодавстві постає питанням щодо правового регулювання службових об'єктів інтелектуальної власності яким присвячено декілька норм у Законі «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» та «Про авторське право і суміжні права», а також у Цивільному кодексі України, аналіз яких свідчить про неточність визначення понять службових об'єктів інтелектуальної власності, недосконалість правового закріплення статусу суб'єктів, законодавчу невизначеність порядку придбання, передачі та захисту прав та інші недоліки існуючого законодавства, що вказує на необхідність їхнього усунення.

Відповідно до чинного законодавства службовий характер можуть мати об'єкти як авторського права, так і права промислової власності. Однак

оскільки принципи надання правової охорони об'єктів авторського права і об'єктам права промислової власності істотно розрізняються, розглянемо їх окремо.

Згідно пп. 2,1, 2.2 Рекомендацій щодо правового режиму службових творів Державної служби інтелектуальної власності⁸, можна виділити наступні ознаки службового твору:

- твір має бути створений автором у порядку виконання службових обов'язків;
- твір має бути створений відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між автором і роботодавцем;
- виконання роботи може бути здійснено як протягом робочого часу, так й у позаробочий час, незалежно від місця створення службового твору; як із застосуванням засобів і матеріалів, що належать роботодавцю, так і без застосування таких засобів та матеріалів.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про авторське право та суміжні права» від 23 грудня 1993 року службовий твір – твір, створений автором у порядку виконання службових обов'язків відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між ним і роботодавцем.⁹

У статті 16 Закону України «Про авторське право і суміжні права» маємо норму про те, що авторське особисте немайнове право на службовий твір належить його автору, а виключне майнове право на службовий твір належить роботодавцю, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем. З огляду на викладене постає питання про те, який правовий документ варто застосовувати - Цивільний кодекс України, що містить загальну норму про спільність прав роботодавця й працівника на службовий об'єкт інтелектуальної власності, або прийняті спеціальні закони, які свідчать про належність цих прав роботодавцю. Але у Цивільному кодексі України в ст. 4 якого чітко вказано, що цей кодекс є основним актом цивільного законодавства України. Тобто до відносин, пов'язаних з охороною прав на

---

⁸ Рекомендації Державної служби інтелектуальної власності України щодо правового режиму службових творів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sips.gov.ua/ua/authors_rights.html.

⁹ Про авторське право та суміжні права :Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.

службові твори, мають застосовуватись положення ст. 429 Цивільного кодексу України¹⁰.

У свою чергу, у ст. 429 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р. № 435-IV розглядаються права інтелектуальної власності на об'єкт, створений тільки у зв'язку з виконанням трудового договору. Відповідно до ч. 1 ст. 21 Кодексу законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII трудовим договором є угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством підставою для визнання об'єкта авторського права службовим є те, що його створення входить до службових обов'язків працівника.

Виходить, що «службовий» твір створює не автор своєю творчою працею, а працівник, виконуючи роботу згідно із службовими завданнями, тобто зникає такий суб'єкт авторського права, як «автор» службового твору, а є «працівник», у якого відсутні будь-які авторські права на службовий твір, оскільки законодавством України про авторське право не передбачено, що авторські права можуть належати «працівнику».

О. Штефан пропонує використовувати замість «об'єкти, створені у зв'язку з виконанням трудового договору» на «службовий твір».¹¹ Але це суперечливе питання тому, що «службовий твір» не може включати, наприклад, визначення службового винаходу (корисної моделі) відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 року № 3687-XII¹² також працівник є суб'єктом авторського права, яким можуть належати права володіння, користування, розпорядження та захисту прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності.

Щодо українського законодавства, то деякі питання службового винахідництва встановлено у прийнятому у 1993 р. Законі України «Про

¹⁰ Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20120618>

¹¹ . Штефан О.О. Проблеми правового статусу суб'єктів «службового» твору / О.О. Штефан// Приватне право і підприємництво: збірник наукових праць. – 2009. – №8. – С. 105.

¹² Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 грудня 1993 року № 3687-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №7. – Ст. 32.

охорону прав на винаходи та корисні моделі», однак спеціального нормативного акту, що регулює зазначені питання в Україні не прийнято до службових об'єктів промислової власності, які набувають надзвичайної ваги в умовах розвитку законодавства з інтелектуальної власності з урахуванням сучасних інтеграційних процесів в світовому економічному просторі, безпосереднім учасником яких виступає Україна. Але на відміну від України у багатьох країнах й, навіть, пострадянських ще у 90-х роках було розроблено та прийнято спеціальні нормативні акти, що регулюють безпосередньо службове винахідництво. Не зважаючи на проблеми законодавчого забезпечення в цій сфері та наявність вже достатньо великої кількості наукових розробок з цього питання, на законодавчому рівні сьогодні відсутній будь-який узгоджений проект з цього питання, у зв'язку з чим представлене дослідження набуває своєї актуальності та доцільності.

ом про працю, колективним договором і угодою сторін.¹³ Отже, підставою для визнання об'єкта авторського права службовим є те, що його створення входить до службових обов'язків працівника.

Виходить, що «службовий» твір створює не автор своєю творчою працею, а працівник, виконуючи роботу згідно із службовими завданнями, тобто зникає такий суб'єкт авторського права, як «автор» службового твору, а є «працівник», у якого відсутні будь-які авторські права на службовий твір, оскільки законодавством України про авторське право не передбачено, що авторські права можуть належати «працівнику».

О. Штефан пропонує використовувати замість «об'єкти, створені у зв'язку з виконанням трудового договору» на «службовий твір».¹⁴ Але це суперечливе питання тому, що «службовий твір» не може включати, наприклад, визначення службового винаходу (корисної моделі) відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 року № 3687-ХІІ¹⁵ також працівник є суб'єктом авторського права, яким можуть належати права володіння, користування, розпорядження та захисту прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності.

Щодо українського законодавства, то деякі питання службового винахідництва встановлено у прийнятому у 1993 р. Законі України «Про

---

¹³ . Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. дод. №50.

¹⁴ . Штефан О.О. Проблеми правового статусу суб'єктів «службового» твору / О.О. Штефан// Приватне право і підприємництво: збірник наукових праць. – 2009. – №8. – С. 105.

¹⁵ Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 грудня 1993 року № 3687-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №7. – Ст. 32.

охорону прав на винаходи та корисні моделі», однак спеціального нормативного акту, що регулює зазначені питання в Україні не прийнято до службових об'єктів промислової власності, які набувають надзвичайної ваги в умовах розвитку законодавства з інтелектуальної власності з урахуванням сучасних інтеграційних процесів в світовому економічному просторі, безпосереднім учасником яких виступає Україна. Але на відміну від України у багатьох країнах й, навіть, пострадянських ще у 90-х роках було розроблено та прийнято спеціальні нормативні акти, що регулюють безпосередньо службове винахідництво. Не зважаючи на проблеми законодавчого забезпечення в цій сфері та наявність вже достатньо великої кількості наукових розробок з цього питання, на законодавчому рівні сьогодні відсутній будь-який узгоджений проект з цього питання, у зв'язку з чим представлене дослідження набуває своєї актуальності та доцільності.

Важлива проблема і для теоретиків-правознавців, і для практичних працівників в галузі права, разом з тим, як свідчить аналіз практики, залишається чимало питань, що потребують подальшого доопрацювання, бо негативно впливають на правильне оформлення та реалізації прав за відсутність чіткої регламентації оформлення прав на них, незрозумілість законодавчого закріплення взаємовідносин працівників із працедавцями в контексті наприклад службового винахідництва, відсутність системи державної підтримки та захисту прав винахідників тощо, все це не тільки ускладнює реалізацію прав, що витікають із створення, а у більшості випадків зовсім унеможлиблює створення нових об'єктів інтелектуальної власності, що без сумніву негативно впливає на розвиток науково-технічного прогресу всієї країни.

Тобто у законодавстві варто ліквідувати колізію між Цивільним кодексом України та нормами спеціальних законів про інтелектуальну власність щодо належності прав на службові результати між сторонами договірних відносин, встановити процедуру набуття прав інтелектуальної власності на такі об'єкти роботодавцем та визначити їх перелік, а також закріпити істотні умови й особливості договору про передання прав на службові результати творчості.

Враховуючи існуюче недосконале законодавство України далі постає питання врегулювання виплат автору-працівнику винагороди за створення та/або використання службових об'єктів інтелектуальної власності. На практиці роботодавець сплачує працівнику заробітну плату за виконання

його трудових обов'язків, пов'язаних зі створенням таких об'єктів, включає в себе також авторську винагороду за умови, що відповідне застереження передбачене трудовим договором, тому додатково та окремо така винагорода працівнику може не виплачуватися. Але відповідно до п. 25 Постанови Верховного Суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав»¹⁶ від 04 червня 2010 року №5 відзначено, що виплата працівникові заробітної плати не є тотожною виплаті йому авторської винагороди за створений твір у зв'язку з виконанням трудового договору, оскільки заробітна плата – це винагорода за виконану роботу залежно від певних умов, а авторська винагорода – це всі види винагород або компенсацій, що виплачуються авторами за використання їх творів, які охороняються в межах, встановлені авторським правом. У разі, коли між сторонами не досягнуто згоди щодо розміру авторської винагороди, суди при обчисленні такої винагороди мають керуватися положеннями Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав».

Згідно зі спеціальних законів у сфері інтелектуальної власності працівник має право вимагати виплату роботодавцем винагороди, але законодавець прямо не забороняє включити таку винагороду до складу заробітної плати, аналіз норм відповідного законодавства приводить до висновку, що винагорода не є тотожною заробітній платі, та її виплата не залежить від того, кому належать виключні майнові права на об'єкти інтелектуальної власності.

Отже, виходячи з вище викладеного треба звернути увагу щодо термінів, які використовуються у законі, слід зупинитися на визначенні службових об'єктів, які створені працівником у зв'язку з виконанням трудових обов'язків чи за розпорядженням працедавця за умовою, що трудовим договором (контрактом) не передбачене інше; а також з використанням трудового досвіду, виробничих знань, секретів виробництва та обладнання працедавця. Також велике значення має окреслення суб'єктивного складу правовідносин із службового винахідництва шляхом надання визначення працедавця, як юридичної особи будь-якої форми

---

¹⁶ Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав: Постанови Верховного Суду України від 04 червня 2010 року №5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10>

власності, (зокрема військові частини, державні органи, установи, громадські організації тощо), або фізичної особи, якій законодавством України надано право укладання і припинення трудового договору з працівником; а також працівника, в якості фізичної особи, що виступає автором або співавторами (далі - автор) службового об'єкта, яка знаходиться з працедавцем в трудових (службових) відносинах (зокрема за сумісництвом) відповідно до законодавства України.

Також немаловажне місце у законодавстві повинні займати питання, пов'язані із оплатою таких об'єктів. Слід у законодавстві закріпити, що автор службового об'єкта інтелектуальної власності, права на яке належать працедавцю або його правонаступнику, якщо вказаний правонаступник не є автором, має право на винагороду. Працедавець зобов'язаний укласти з автором угоду про розмір і умови виплати цієї винагороди не пізніше за закінчення терміну, вказаного в законі. При ухиленні працедавця від укладення угоди про виплату винагороди автор має право звернутися до суду з позовом про виплату винагороди.

Причому, автору службового об'єкта, права на які належать працедавцю або його правонаступнику, протягом місяця з дня отримання патенту виплачується працедавцем заохочувальна винагорода, яка не враховується при подальших виплатах. Розмір заохочувальної винагороди за один службовий об'єкт незалежно від кількості авторів повинен складати не менше п'яти мінімальних розмірів оплати праці, встановлених в Україні.

Таким чином, зазначені положення можуть стати основою для удосконалення національного законодавства вище вказаних об'єктів, що у кінцевому результаті не тільки стане дієвим регулятором для вже існуючих службових відносин, але й виступить стимулом для створення та розвитку відносин в сфері інтелектуальної власності.

Література:

1. Рекомендації Державної служби інтелектуальної власності України щодо правового режиму службових творів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sips.gov.ua/ua/authors_rights.html.
2. Про авторське право та суміжні права :Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
3. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20120618>

4. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. дод. №50.
5. Штефан О.О. Проблеми правового статусу суб'єктів «службового» твору / О.О. Штефан// Приватне право і підприємництво: збірник наукових праць. – 2009. – №8. – С. 105-108.
6. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 грудня 1993 року № 3687-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №7. – Ст. 32.
7. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав: Постанови Верховного Суду України від 04 червня 2010 року №5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10>

-----***-----

Ващенко Б. О.,
Студентка 6 курсу ФСП КПІ
ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Фурашев В. М.,
к.т.н, доцент ФСП КПІ ім. Ігоря
Сікорського

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ ПОРУШЕНИХ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Протягом останніх десятиліть Інтернет став найпотужнішим засобом розповсюдження об'єктів права інтелектуальної власності, що забезпечує можливість доступу до них та використання необмеженим колом осіб. Однак, розміщення цих об'єктів в Інтернет часто відбувається без згоди і відома авторів, що завдає шкоди їх інтересам [1].

Однією з правових проблем Інтернету є питання захисту авторських прав, оскільки будь-яка поведінка користувачів в мережі зачіпає права авторів та їх правонаступників: перегляд веб-сторінок, збереження їх вмісту в пам'яті комп'ютера, копіювання текстів, зображень, звукових сигналів, ознайомлення з ними необмеженого кола користувачів – всі ці дії включають використання об'єктів авторсько-правової охорони [2].

В Україні відносини використання об'єктів авторського права в мережі Інтернет регулюються національними нормативними актами, зокрема Цивільним кодексом України, Законом України «Про авторське право і суміжні права» [3]. Але виникають випадки, які наше законодавство не може врегулювати. Наприклад, згідно статті 52 Закону України «Про авторське

право і суміжні права» автор має право звернутися до суду, якщо його об'єкт інтелектуальної власності було використано без його згоди. Відповідачем у таких справах може виступати як власник домену, так і сам провайдер, який дозволив на своєму сервері розміщення домену, що став віртуальною територією порушення авторського права. Однак, це буде можливим лише у випадку наявності інформації про фізичну або юридичну особу, що є адміністратором серверу чи домену. На жаль, зазвичай зазначені дані є невідомими, що практично унеможливляє подання позову до суду. До того ж, важливо зазначити, що спір із-за порушеного права авторства має розглядатися за місцем знаходження відповідача, а отже, якщо сайт, домен, провайдер тощо, зареєстрований у іншій країні світу, то судова справа має проводитися саме у цій державі. Це, у свою чергу, створює ще один проблемний аспект захисту авторських прав у мережі Інтернет.

Ще однією проблемою є складність доказування факту розміщення твору в Інтернет. Як відомо, в праві інтелектуальної власності діє презумпція, відповідно до якої особа вважається автором твору, доки не було доведено інше. Враховуючи це, плагіат таких творів як дизайн веб-сайтів, зображення, що є результатами творчої праці та існують лише в електронному вигляді і є досить поширеним явищем, оскільки довести його практично неможливо.

Зарубіжний досвід правового регулювання відносин в цій сфері свідчить про те, що деякі з цих проблем можливо подолати. Наприклад, на виконання Договору з авторського права від 20.12.1996 р. у 1998 р. в США був прийнятий Закон про авторське право в цифрову епоху (Digital Millennium Copyright Act, далі за текстом – ДМСА). Частиною II ДМСА були внесені зміни в гл. 5 т.17 Зводу законів США, що встановлює засоби правового захисту проти порушення авторських прав. Титул передбачає введення механізму — повідомлення-видалення, відповідно до якого автор може звернутися до посередника передачі даних (провайдера, адміністратора сервісу та ін.) із заявою про видалення творів, розміщених без його згоди. Посередник зобов'язаний видалити або заблокувати доступ до матеріалів, інакше теж буде нести відповідальність. Посередник буде нести відповідальність і у випадку, якщо знав про те, що матеріал розміщується без згоди автора або якщо посередник отримує матеріальну вигоду в наслідок дій, що порушують авторські права. З метою уникнення випадків зловживання правом, титул передбачає відповідальність для осіб-заявників, що подають завідомо недостовірну інформацію за будь-які заподіяні збитки

та дачу неправдивих свідчень. Саме зазначений механізм зумовив можливість стрімкого розвитку Google, Facebook, Twitter, Youtube та ін.

Слід враховувати, що законодавство США передбачає чіткі механізми ідентифікації осіб порушника та заявника. На наш погляд, запровадження подібного механізму в Україні є передчасним. На даному етапі розвитку інформаційних технологій в Україні більш ефективним може виявитись адміністративно-правовий механізм захисту авторських та суміжних прав, порушених в Інтернеті, що може існувати паралельно з цивільно-правовим.

Відповідно до цього механізму, перш за все, слід створити реєстр заяв про порушення авторського права і (або) суміжних прав у мережі Інтернет, ведення якого покласти на Державну службу інтелектуальної власності та передбачити право суб'єктів права інтелектуальної власності подавати такі заяви, для чого внести відповідні зміни до Положення про Державну службу інтелектуальної власності та Закону «Про авторське право і суміжні права». У зазначеній заяві особа має вказати: опис твору, розміщення якого в Інтернет відбувається без її згоди; адресу сторінки чи шлях доступу до твору. До заяви слід додати завірену нотаріально роздруковку веб-сторінки, на якій розміщений твір, та докази, що підтверджують належність особі авторських чи суміжних прав. Крім того, у Законі «Про авторське право і суміжні права» слід передбачити застереження про відповідальність особи за подання неправдивих відомостей та обов'язок відшкодувати заподіяну внаслідок цього шкоду, а також неможливість Державної служби інтелектуальної власності відмовити у прийнятті заяви.

У день отримання заяви Державної служби інтелектуальної власності повинна внести її до реєстру та у триденний строк з моменту реєстрації направити запит до Національної комісії регулювання зв'язку та інформатизації, щодо отримання інформації про провайдера, що надає послуги власнику ресурсу, на якому було розміщено твір. Національної комісії регулювання зв'язку та інформатизації зобов'язана встановити провайдера та у триденний строк з моменту отримання запиту та надати Державної служби інтелектуальної власності відповідь. Для цих цілей, на нашу думку, слід на законодавчому рівні передбачити поділ провайдерів на такі групи: провайдери контенту (змісту), хост-провайдери та провайдери доступу. Зазначений поділ було передбачено Директивою про електронну торгівлю ЄС 2000/31/ЄС [4].

Відповідно до її положень контент-провайдері надають власний контент та забезпечують його доступність, а також контролювати доступ до нього, оскільки зберігають його на власній технічній базі, а тому несуть повну відповідальність за порушення авторських прав. Хост-провайдер надає доступ до контенту, належного третім особам. Хост-провайдер, як правило, не може контролювати зміст на власному сервері, оскільки не він завантажує інформацію. Однак, у разі виявлення ним контрафактного матеріалу або отримання повідомлення про нього від інших осіб, хост-провайдер повинен одразу видалити матеріал або заблокувати доступ до нього, інакше буде також нести відповідальність. Провайдері доступу лише надають доступ до контенту третіх осіб, їх послуги полягають лише у переміщенні даних без їх зберігання. Типовий провайдер доступу надає підключення до Інтернет кінцевому споживачу, а не зберігання даних, тому не може нести відповідальність за незаконне розміщення творів в Інтернет. Зазначені обов'язки Національної комісії регулювання зв'язку та інформатизації та поділ провайдерів слід передбачити в Законі України «Про телекомунікації».

У триденний строк з моменту отримання відповіді від Національної комісії регулювання зв'язку та інформатизації Державна служба інтелектуальної власності повинна звернутися до контент-провайдера або хост-провайдера із вимогою тимчасово заблокувати доступ до твору та повідомити особу, яка здійснила розміщення контенту. Особа, контент якої було тимчасово заблоковано протягом 10 днів має право оскаржити це блокування до Державної служби інтелектуальної власності, подавши заперечення на заяву та докази правомірності розміщення твору. У разі, якщо Державної служби інтелектуальної власності, дослідивши докази сторін, дійде до висновку про неправомірність розміщення, або, якщо заперечення від власника контенту не надійде, повинна звернутися до провайдера із вимогою вилучити твір або продовжити блокування. У разі, якщо розміщення було правомірним, Державна служба інтелектуальної власності повинна направити запит до провайдера із вимогою припинити блокування, а власник контенту має право вимагати відшкодування заявником завданої шкоди. Рішення Державної служби інтелектуальної власності про блокування твору є адміністративним актом, має бути оформлене та мотивоване належним чином і може бути оскаржене в суді. В подальшому, у випадку подання до Державної служби інтелектуальної власності заяви про твір, щодо якого вже здійснено блокування тим самим порушником, у випадку

доведення неправомірності такого розміщення, щодо порушника має бути застосована адміністративна відповідальність, передбачена в ЗУ «Про авторське право та суміжні права» та Кодексі України про адміністративні правопорушення [5]. Кошти, що надходять до бюджету за рахунок сплати таких штрафів, слід використовувати для фінансування системи охорони прав інтелектуальної власності в Інтернеті. При невиконанні провайдером приписів Установи щодо блокування, припинення доступу, останнього слід притягати до адміністративної відповідальності, яку передбачити у ЗУ «Про авторське право та суміжні права».

Запропоновані зміни до законодавства України дозволять створити ефективний та злагоджений механізм захисту прав інтелектуальної власності, порушених в мережі Інтернет, що створить можливість подолати проблему анонімності порушника, забезпечити оперативне припинення порушення, а також у певних випадках зняти з провайдера відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності. Крім того, описаний механізм розгляду заяв із захисту авторських та суміжних прав в Інтернеті дозволить раціонально використовувати наявний державний ресурс та забезпечити необхідний баланс інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності та користувачів мережі Інтернет [1]

Література:

1. Горкуша М.Ю. Шляхи запровадження правового механізму захисту прав інтелектуальної власності порушених в мережі Інтернет. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bulletin.uabs.edu.ua/store/jur/2013/cd0c0178efcbf71abd45240e7cb48474.pdf>
2. Бреус С.Б. Защита авторских прав в Интернет: автореф. дис. канд.юр.н.:12.00.03 / Бреус Сергей Борисович. – М., 2009. – 22 с.
3. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 №3792-ХІІ// Відомості Верховної Ради України. – 1994. - №13. - С.64
4. Бошицький Ю. Л. Шляхи оптимізації правової охорони інтелектуальної власності в контексті удосконалення правової системи України/ Ю.Л.Бошицький// Сучасні проблеми правової системи України: Зб. матеріалів ІV Міжнар. наук.-практ. конф. – К.: Видавництво «Ліра-К», 2012. – С. 8–13
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12. 1984 року // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122

-----***-----

*Бежвець А. М.,
старший викладач ФСП КПІ
ім. Ігоря Сікорського*

ОСОБЛИВОСТІ Е-ДЕКЛАРУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ІНВЕСТУВАННЯ

Розвиток інформаційного суспільства спонукає шукати нові механізми, способи та засоби, які сприятимуть демократизації та прозорості процесів, що відбуваються в державі. Зміни стосуються різних сфер діяльності, зокрема, дана робота присвячена окремим проблемам е-декларування.

Прийнятий 14 жовтня 2014 року Закон України «Про запобігання корупції» (далі - Закон) зобов'язав чиновників щорічно подавати декларації щодо майнового, фінансового стану суб'єкта декларування та членів його сім'ї. З 2016 року декларація осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, подається в електронному вигляді шляхом заповнення форми на офіційному веб-сайті Національного агентства з питань запобігання корупції.

При прийнятті Закону суспільство сподівалося, що за допомогою його положень буде забезпечено створення нової ефективної системи запобігання корупції на основі міжнародних стандартів, що сприятиме зниженню рівня корупції в державі, а відтак – розвитку економіки та підвищенню добробуту громадян.

Однак, згідно із дослідженнями, проведеними у 2016 році компанією Transparency International у 176 країнах світу, Україна отримала 131 місце за індексом корупції [1].

Зазначена позиція у світовому рейтингу свідчить про необхідність комплексного вдосконалення антикорупційного законодавства, системи попередження корупції у відповідності до міжнародних стандартів та успішних практик іноземних держав. Отже, прийнятий Закон не виправдав покладених на нього сподівань.

Однією із причин цієї ситуації є наявність в Законі певних неточностей, неоднозначного розуміння й трактування певних норм, зокрема, щодо об'єктів декларування, що може бути причиною вчинення суб'єктами декларування порушення Закону.

Рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 10.06.2016 №3 затверджено форму е-декларації, яка складається з правил

заповнення форми декларації та 16 розділів, у яких суб'єкт декларування має зазначити інформацію про себе, членів сім'ї та об'єкти декларування.

Виникає питання наявності обов'язку декларування ще не збудованої квартири, придбаної суб'єктом декларування та/або членом його сім'ї за інвестиційним договором. Доцільним також буде визначити розділ, в якому необхідно вказувати зазначену інформацію.

Відповідно до пункту 2¹ частини першої статті 46 Закону у розділі «Об'єкти незавершеного будівництва» у декларації зазначаються: об'єкти незавершеного будівництва; об'єкти, не прийняті в експлуатацію; об'єкти, право власності на які не зареєстроване в установленому законом порядку.

Отже, виникає питання віднесення ще не збудованої квартири, придбаної суб'єктом декларування та/або членом його сім'ї за інвестиційним договором, до об'єктів незавершеного будівництва.

Згідно з частиною першою статті 2 Закону України «Про інвестиційну діяльність» інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій. Згідно зі статтею 9 Закону України «Про інвестиційну діяльність» основним правовим документом, що регулює взаємовідносини між суб'єктами інвестиційної діяльності, є інвестиційний договір.

Відповідно до абзацу сьомого статті 2 Закону України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» об'єкт інвестування - квартира або приміщення соціально - побутового призначення (вбудовані в житлові будинки або окремо розташовані нежитлові приміщення, гаражний бокс, машино-місце тощо) в об'єкті будівництва, яке після завершення будівництва стає окремим майном.

Згідно пояснень Національного агентства з питань запобігання корупції, до розділу 4 «Об'єкти незавершеного будівництва» суб'єкт декларування повинен задекларувати об'єкти, не прийняті в експлуатацію. Такі об'єкти декларуються, якщо вони: а) належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї на праві власності відповідно до Цивільного кодексу України; б) розташовані на земельних ділянках, що належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї на праві приватної власності, включаючи спільну власність, або передані їм в оренду чи на іншому праві користування, незалежно від правових підстав набуття такого права; в) повністю або частково побудовані з матеріалів чи за кошти суб'єкта декларування або членів його сім'ї.

Згідно зі статтею 328 Цивільного Кодексу України (далі - ЦК) право власності набувається на підставах, що не заборонені законодавством, зокрема правочинів, а частиною другою статті 331 ЦК визначено, що право власності на новостворене нерухоме майно (житлові будинки, будівлі, споруди тощо) виникає з моменту завершення будівництва (створення майна). Якщо договором або законом передбачено прийняття нерухомого майна до експлуатації, право власності виникає з моменту його прийняття до експлуатації. Якщо право власності на нерухоме майно відповідно до законодавства підлягає державній реєстрації, право власності виникає з моменту державної реєстрації.

Таким чином, інформація про квартиру як об'єкт інвестування за договором інвестування у житлове будівництво, яка не була прийнята в експлуатацію, має відобразитися у розділі 4 «Об'єкти незавершеного будівництва».

Література:

1. Електронний ресурс https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016

-----***-----

Ткачук Т. Ю.,

*к.ю.н., доцент, заступник завідувача
кафедри організації захисту інформації
з обмеженим доступом Навчально-
наукового інституту інформаційної
безпеки НА СБ України м. Київ, Україна*

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Сьогодні постає перед Україною з новими викликами та надскладними завданнями. Під час опору різноплановим проявам гібридної війни, розгорнутої Російською Федерацією, стало очевидним, що наразі наша держава стикнулася з життєвою необхідністю захисту фундаментальних національних цінностей – незалежності, територіальної цілісності і суверенітету держави, свободи, прав людини і верховенства права, добробуту, миру і безпеки, – а також у стислі терміни має забезпечити

ефективне функціонування сектору безпеки і оборони в умовах обмежених ресурсів. Запорукою успішної протидії широкомасштабній зовнішній агресії та сталого розвитку інформаційного суспільства в Україні наразі є не лише нарощування технологічних можливостей здійснення інформаційного обміну, але й глибоке усвідомлення усіма суб'єктами інформаційних відносин необхідності здійснення всіх заходів захисту щодо інформаційних ресурсів та забезпечення інформаційної безпеки держави [1, с. 45-46], що неможливо без чіткого усвідомлення сутності останньої.

Ст. 17 Конституції України визначає, що «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [2], що свідчить про набуття категорією «інформаційна безпека» в нормативно-правовому аспекті конституційного статусу.

Доктринальних визначень інформаційної безпеки на сьогодні існує дуже багато, однак досі немає єдиної думки щодо її сутності.

Якщо звернутися до нормативного визначення інформаційної безпеки, слід зазначити, що чинне законодавство України не містить відповідного розгорнутого поняття, однак нормативні акти, які торкаються питань інформаційної безпеки, закономірно розглядають її в контексті більш загального поняття - національної безпеки. Дійсно, в умовах сьогодення наявність та доступність достовірної інформації про стан та динаміку розвитку економічних, політичних, соціальних та інших процесів в суспільстві вирішальною мірою визначають можливості владних структур та суспільства в цілому щодо вироблення та реалізації ефективних рішень в геополітичній, військово-стратегічній, науковій, освітній, культурній, історичній та екологічній сферах, а за умов інтелектуалізації та інформатизації суспільства інформація та інформаційні комунікації стають факторами, здатними або забезпечити стратегічну стабільність та розвиток суспільства і держави в цілому, або роз'єднати та дестабілізувати суспільство. То ж чим активніше розвивається інформаційна сфера, яка стала системотвірним фактором життєдіяльності суспільства, тим більше політична, економічна, оборонна та інші складові національної безпеки будь-якої держави залежатимуть від інформаційної безпеки, причому надалі, в ході розвитку технічного прогресу, ця залежність зростатиме.

Відтак інформаційна безпека є не лише самостійною складовою національної безпеки, але й невід'ємною частиною політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки (зокрема, І.Бондар пропонує розглядати національну безпеку України в інформаційній сфері як інтегральну цілісність чотирьох складових – персональної, публічної (суспільної), комерційної (корпоративної) й державної безпеки [3, с. 72]), адже всі типи взаємовідносин між суб'єктами інформаційного суспільства ґрунтуються на споживанні й обміні інформацією.

Як зазначають з цього приводу окремі науковці, лише та держава може розраховувати на лідерство в економічній, військово-політичній та інших сферах, мати стратегічну і тактичну перевагу, гнучкіше регулювати економічні витрати на розвиток озброєнь і військової техніки, підтримувати перевагу з ряду передових технологій, яка має перевагу в засобах інформації та інформаційної боротьби [1, с. 43]. Таким чином, зміст категорії «інформаційна безпека», як і «національна безпека» в цілому, доцільно розглядати з точки зору функціонально-діяльнісного підходу, визначаючи її передусім як процес, а не «стан захищеності».

Складна воєнно-політична, оперативно-стратегічна та економічна ситуація, яка склалася внаслідок збройної агресії Росії проти України, окупації і анексії частини суверенної території України, проведенням анти терористичної операції в окремих регіонах Донецької та Луганської областей, де триває інспірований та підтриманий Російською Федерацією збройний конфлікт, набуває загрозливих проявів також у інформаційному просторі. У сукупності зі стратегічним значенням інформаційної сфери для сталого розвитку сучасного суспільства це зумовлює пріоритетний характер інформаційної безпеки у системі національної безпеки України. Відповідно, надзвичайно важливим є вірне усвідомлення змісту категорії «інформаційна безпека».

Отже, з урахуванням викладеного, інформаційну безпеку держави слід визначати як постійний процес діяльності компетентних органів, направлений на попередження, протидію загрозам в інформаційній сфері, а також застосування активних заходів інформаційного впливу та сукупність умов такої діяльності, які реалізуються й здатні контролюватися тривалий час. Оскільки під дією інформаційних впливів може цілеспрямовано змінюватися світогляд та мораль як окремих осіб, так і суспільства в цілому, нав'язуватися чужі інтереси, мотиви, спосіб життя, на перший план впливає

аналіз сутності та форм проявів сучасних методів прихованого агресивного впливу, вияву дій, що мають цілеспрямований агресивний характер і які суперечать інтересам національної безпеки, вироблення механізмів протидії їм у всіх напрямках, інформаційна безпека держави включає в себе не тільки захист, а й вміння та здатність створювати інформаційні загрози противнику. На нашу думку, таке визначення базується на комплексному функціональному визначенні національної безпеки та врахуванні особливостей інформаційної сфери, а також акцентує увагу не лише на пасивній (протидія інформаційним загрозам) [4, с. 15-16], але й на активній складовій (створення інформаційних загроз) інформаційної безпеки. Останнє є особливо актуальним у світлі завдань, визначених Стратегією національної безпеки, щодо протидії інформаційній війні, що ведеться проти України [5].

Література:

1. Присяжнюк М.М. Інформаційна безпека України в сучасних умовах / М. Присяжнюк, Я. Белошевич // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. – 2013. – Вип. 30. – С. 42-46.
2. Конституція України від 28.06.1996 – 04.08.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Бондар І.Р. Інформаційна безпека як основа національної безпеки / І. Бондар // Mechanism of Economic Regulation. – 2014. – № 1. – С. 68-75
4. Довгань О.Д. Правові засади формування і розвитку системи забезпечення інформаційної безпеки України / О.Довгань // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2015, № 3 (19). – С. 6-17
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України», затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 – 28.07.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

-----***-----

Дзьобань О. П.,

д.ф.н., професор, головний науковий співробітник НДІ інформатики і права Національної академії правових наук України

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ Й ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ

Європейський вектор вітчизняного соціокультурного розвитку є одним з базових об'єктів інформаційної безпеки України. Безпека України

ґрунтується на тому, що розвиток і зміцнення ЄС поглиблюють загальноєвропейську безпеку в усіх її вимірах. Принцип неподільності європейської безпеки однаково важливий як для України, так і для ЄС та його повноправних та асоційованих членів.

Активізація євроінтеграційних процесів означає також її більш інтенсивне включення у міжнародну співпрацю щодо врегулювання конфліктів та протидії новітнім загрозам у сфері безпеки. Основними ж напрямками забезпечення інформаційної безпеки у сфері міжнародної співпраці є інтеграція в міжнародну систему забезпечення інформаційної безпеки і співпраця стосовно запобігання протиправних дій в інформаційній сфері. Україна, яка щойно завершила перший, найскладніший етап політичних та економічних трансформацій, вибудувавши засади політичної демократії, сформувавши інститути ринкової економіки, розпочавши розбудову громадянського суспільства та комплексну інтеграцію до глобальних систем міжнародної взаємодії повинна, реалізуючи свої потенційні переваги, збалансувати політичні, гуманітарні, соціально-психологічні, макро- та мікроекономічні фактори та забезпечити напрями подальшого розвитку держави. Для цього необхідно не лише обрати більш ефективну модель державної політики, а й втілити у практику соціокультурного життя принципово нові, комплексні підходи до забезпечення інформаційної безпеки особистості, суспільства й держави, які, в результаті, сприятимуть створенню надійного інформаційного підґрунтя для реалізації європейського вектора розвитку України.

На противагу традиційному підходу до безпеки, який асоціюється у першу чергу з воєнною складовою, із застосуванням військових засобів, європейське бачення виходить із цілісного розуміння безпеки як взаємної залежності політичного, соціально-економічного, екологічного, культурного, військового та, передусім, інформаційного вимірів. Цьому відповідає трактування ЄС себе як цивільної потуги, що прагне здійснювати стійкий і довготерміновий вплив на міжнародне оточення шляхом створення відповідного інформаційного середовища, а не за допомогою методів силового тиску або захоплення. Саме тому європейський вектор вітчизняного державотворення є одним з основних об'єктів інформаційної безпеки України.

Для стабільного державного розвитку важливими стали не лише економічна, військова, політична безпека, а й інформаційна, причому роль і

значення у сучасних умовах суттєво зростає. Захист інформаційного простору країни у всіх її вимірах став запорукою збереження й розвитку держави.

Актуальність звернення до проблеми інформаційної безпеки в контексті євроінтеграції України зумовлена окрім іншого, тим, що агресивного інформаційно-психологічного впливу з боку Російської Федерації зазнає не лише українське та російське суспільство, громадяни країн пострадянського простору, а й населення США, країн ЄС. Для реалізації цього впливу застосовується арсенал засобів, передусім телебачення та інтернет-ресурси. Оплотом російського іномовлення є заснований у 2005 р. одіозний телеканал Russia Today (RT), що транслюється у понад 100 країнах світу, має 700 млн. аудиторію, цілодобове мовлення. Наприкінці 2014 р. було додатково запущено інтернет-портал «Sputnik», який використовує інформаційний потік телеканалу RT, що значно збільшує можливості доступу до інформації, яку створює та поширює RT.

Російські пропагандистські ресурси вдало експлуатують ідею свободи слова та інформації для поширення дезінформації в європейському суспільстві з метою не просто викликати довіру аудиторії або переконати її у власній правоті (на відміну від класичної публічної дипломатії), а, розповсюджуючи теорії змови та неправдиві чутки, викликати сумніви, відчуття зневіри.

Актуальною є також проблема методів захисту існуючих інформаційно-телекомунікаційних систем і технологій. Розвиток інформаційних і телекомунікаційних систем, їх широке впровадження у всі сфери життєдіяльності суспільства призводить до зростання залежності суспільства, окремої людини від безперервного функціонування даних засобів, від гарантій використання накопичуваної в них інформації в інтересах громадян, що не суперечить законним інтересам, суспільства і держави. Очевидно, що помилки в роботі інформаційних систем управління повітряними перевезеннями, рухом залізничного транспорту тощо можуть послужити причиною великих трагедій і величезного матеріального збитку, не говорячи вже про системи управління небезпечними виробництвами, АЕС, стратегічною ядерною зброєю. Все це дозволяє констатувати, що складові інформаційної безпеки є центральними для національної безпеки.

Захист державних інтересів у інформаційній сфері на шляху до європейської спільноти передбачає реалізацію низки програм гуманітарного,

економічного та військово-технічного характеру, особливо за умов протидії європейському вектору з боку недружелюбних до цього процесу держав. Важливими засобами протидії інформаційній експансії щодо України є розвиток та оптимізація системи освіти й виховання населення на базі європейських підходів, проведення активної інформаційної політики держави, економічна підтримка наукових досліджень у сфері інформаційних технологій.

Подальші зусилля інтеграції Української держави в європейську цивілізаційну спільноту потребують створення системи інформаційної (зокрема, кібернетичної) безпеки України, яка повинна мати наступальну спрямованість як з питань захисту, так і просування національних інтересів. Реалізація такої системи передбачає такі напрями:

- розробка й удосконалення нормативно-правової бази у сфері інформаційної безпеки, яка на сьогодні є фрагментарною та не повною мірою відповідає існуючим потребам;
- створення (визначення) керівного та координаційного органу системи інформаційної безпеки України у структурі державних органів виконавчої влади;
- визначення (уточнення) переліку суб'єктів підтримання інформаційної безпеки, їхніх функцій, завдань і повноважень, для чого необхідно внести відповідні зміни до чинного законодавства України;
- проведення досліджень та визначення потреб у технічному, фінансовому кадровому забезпеченні функціонування системи з метою прийняття рішення стосовно розробки відповідної цільової державної програми або внесення змін до чинних цільових державних програм;
- активізація заходів у Міністерстві оборони України та Генеральному штабі Збройних Сил України зі створення власної системи інформаційної безпеки, яка має стати складовою національної системи інформаційної безпеки, а також розробки відповідної нормативно-правової бази в рамках реалізації Концепції забезпечення інформаційної безпеки Міністерства оборони та Збройних Сил України.

Змістом релевантної інформаційної, а в ідеалі – комунікативної діяльності держави передусім має стати процес «розмінування» свідомості: Україна прагнула свободи, обравши європейський шлях, проте

зіштовхнулася з мисленням і уявленнями про безпеку, які на побутовому рівні асоціюються з висловом «прагнемо стабільності».

Сьогодні ефективність євроінтеграційного процесу безпосередньо залежить від того, наскільки швидко буде «розміновано» свідомість щодо вирішення проблеми узгодження національної самоідентифікації з самоідентифікацією європейською, каталізатором чого має бути задоволення усього комплексу економічних, соціальних та інформаційних (духовних) інтересів та цінностей громадян України. Причому, якщо розглядати євроінтеграційний процес з ціннісного боку, то саме аксіологічне підґрунтя інформаційної безпеки України є квінтесенцією ментальних, цивілізаційних, політичних, правових, культурно-історичних цінностей і традицій, які повинні забезпечувати ефективність згадуваного процесу.

Головна функція європейської інтеграції – консолідація українського суспільства. Традиційно в Україні були чіткі регіональні відмінності у ставленні населення до зовнішньополітичних пріоритетів. Новий формат відносин із ЄС – Угода про асоціацію – передбачає зміну як самої моделі, механізмів поглиблення двосторонніх відносин, так і інформаційного забезпечення цих феноменів. Процес інтеграції набуде прикладних форм, а ефективність можна буде визначати за цілком конкретними критеріями та індикаторами. Це зміна законодавчої бази, впровадження стандартів та норм ЄС, зміна в системі вироблення та реалізації державної політики, рівень та характер української економіки. Все це відкриває нові можливості для зміни суспільної думки. Якщо для пересічних українців наслідки євроінтеграції будуть ефективними й позитивними, то варто очікувати збільшення кількості прихильників європейського курсу в українському суспільстві. Якщо ж реформи будуть проводитися неефективно, то підтримка євроінтеграційної ідеї може зменшитися, а регіональні розколи – посилитися.

Історичний шлях наочно демонструє, що в ментальному просторі українського народу, як в об'єкті інформаційної безпеки, завжди поєднувались індивідуалізм, універсалізм, «гнучкість», відкритість, тяжіння до новацій і здатність їх самобутньої адаптації, що, дозволяє оптимістично оцінювати перспективи України під кутом зору сприйняття нею парадигмальних змін у світі взагалі і змін, зумовлених євроінтеграційними процесами зокрема. Тож роль інформаційних аспектів безпеки у цих процесах важко переоцінити.

-----***-----

*Соснін О. В.,
д.пол.н., професор, заслужений діяч науки
і техніки України, Інституту держави і
права ім. В. М. Корецького НАН України,
м. Київ.*

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Актуальність політико - правових досліджень щодо організації інформаційно-комунікаційної безпеки держави полягає в тому, що в конфронтаціях, які склалися в повному протиріччі сучасному світі, інформація набула ознак основної складової і визначає успіх в будь-якому змаганні, постійно провокуючи безліч конфліктів. Виявлення і вивчення (відповідно, оптимізація і мінімізація) проблем безпеки в інформаційно-комунікаційній діяльності потребує підвищеної уваги як урядів, так і світового співтовариства. Постійне ускладнення інформаційно-комунікаційних технологій і поява штучного інтелекту стає одним з ключових в системі забезпечення усіх без винятку життєво важливих інтересів країн. Все це змушує встановлювати більш вимогливі і досконалі норми поведінки при зборі, опрацюванні, накопиченні, зберіганні, вилученні, передачі, розподілі та споживанні інформації. Розробка нових науково-методологічних підходів до формування більш досконалих адміністративно-правових засад організації безпеки в сфері обігу інформації та комунікації обумовлена пошуком не тільки нових шляхів підвищення якості технічних засобів і нових якостей систем ефективності боротьби із загрозами в інформаційно-комунікаційній сфері, а й потребою формування більш глибоких концепцій національної безпеки і, як наслідок, спонукати реформи.

У протистоянні країн сучасного світу інформація і національні закони інформаційно-комунікаційної діяльності набувають ознак головної ресурсної компоненти успіху особи, суспільства або держави. Свою реальну незалежність і безпеку в сучасному світі, захопленому/узурпованому інтересами транснаціональних фінансово-промислових угруповань (ТНФПУ), вже мають тільки ті країни, які спроможні ефективно, тобто, інноваційно використовувати нові знання. На цьому тлі у повному протиріччі сучасному світі постійно і виникає безліч конфліктів. Усе це є наслідком принципового ускладнення світу, коли системи управління починають

діяти/відповідати із запізненням щодо вирішення нового типу загроз і проблем в інформаційному просторі. Так звані «інформаційні війни» стали буденністю нашого часу. Їхньою метою є пригнічення супротивника у всіх значимих сферах діяльності (фінанси, економіка, політика, бізнес, міжнародні відносини). Усі значимі й обговорювані події останнього часу створюються за допомогою такого агресивного за своєю суттю інформаційно-комунікаційного інструментарію.

Терміном «інформаційна війна» ми почали описувати безліч різноманітних дій і операцій впливу, які спрямовано на нашу індивідуальну й масову свідомість. Можна виокремити такі основні методи інформаційної агресії: дезінформування та маніпулювання; пропаганда; диверсифікація громадської думки; психологічний та психотропний тиск; поширення чуток. Причому принциповою новизною їх застосування стало те, що апарат примусу, який був таким важливим у релігійному й ідеологічному впливі, виявився прихованим. Процес протиборства людських спільнот, спрямований на досягнення політичних, економічних, військових чи інших цілей стратегічного рівня, шляхом впливу на громадянське населення, владу та (або) збройні сили сторони протистояння, шляхом поширення спеціально відібраної та підготовленої інформації, інформаційних матеріалів, протидії такому впливу на власну сторону. Термін «інформаційно-психологічна війна» був запозичений зі словника військових кіл США. Переклад з англійської цього терміна («information and psychological warfare») може звучати як «інформаційне протиборство», і як «інформаційна, психологічна війна», залежно від контексту конкретного офіційного документа або наукової публікації. У цьому сенсі також використовується термін психологічна війна - психологічний вплив на громадянське населення та (або) військовослужбовців іншої держави з метою досягнення політичних або військових цілей. [2] По суті, все стало робитися як застосування так званої «м'якої сили», яка, за визначенням творця цього концепту, не примушує, а привертає. Можна, і це, на жаль, не буде перебільшенням, сказати, що коли раніше апарат примусу був поза людиною, то тепер він усередині людини, і найстрашнішим тут є те, що при цьому людям здається, що всі свої рішення вони ухвалюють самостійно.

Зауважимо, що інформаційна війна має два принципово різні прояви - інформаційно-технічні (прикладом яких є кібератаки) й інформаційно-гуманітарні (прикладом яких є операції впливу) моделі. Спрямованість двох

моделей підпорядкована на управління нашою свідомістю і відрізняються лише різними засобами. Технічні уявлення - диктують нам базовість захисту, якщо можна так сказати, у вигляді «стіни», що не дозволяє ворогові наблизитися до наших ресурсів. Навіть юридично вже вироблено право на збройну відповідь на кібератаку, якщо вона призвела до людських жертв. Але основні дії базуються саме на знищенні ворожої комунікації. Гуманітарні уявлення ставлять в основу контент. Зрозуміло, що інформаційно-гуманітарна модель не може базуватися на побудові такої «стіни», оскільки від інформації і знань практично неможливо закритися в публічному просторі, а саме він в сучасному світі є ареною інформаційної війни.

Технології володіння змістовною інформацією як ресурсом [3] визначають не тільки межу, але й якість інформаційно-комунікаційного простору країн. На зміну базового інструментарію впливу на людство починають діяти чинники. Насамперед, це перехід від книжково-вербальної цивілізації до візуальної - це посилило вплив, але послабило мізки, за ним поява Інтернету і соціальних медіа, що створили контекст безлічі джерел породження інформації з одночасним знищенням або мінімізацією редакторського супроводу нового інформаційного потоку, і розмивання релігійно-ідеологічних каркасів, які втримували суспільство минулого в певних рамках поведінки. Будь-яка країна на своєму інформаційно-комунікаційному полі контролює функціонування інформаційного контенту різними формами, які можуть бути як жорсткими, так і м'якими, створює свій власний віртуальні й інформаційні продукти, якими витісняє чужий продукт на периферію, якщо він конфліктує з цією базою.

За оволодінням методами сучасних і перспективних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в економічній, військовій, науково-освітній або просвітницькій діяльності держави політичні або бізнесові угруповання (еліти) постійно ведуть жорстку і безкомпромісну боротьбу. Сучасний етап розвитку людської цивілізації ми трактуємо як наднаціональний, коли управління світом захоплено ТНФПУ, як час четвертої глобальної промислової революції і впровадження штучного інтелекту в реальну економіку. Сьогодні це особливо помітно, коли міжнародні фінансово-промислові кола намагаються поставити на шлях розпаду США, Росію, Україну, для чого вмело послаблюють репутацію і повноваження національних лідерів і президентів.

Безумовно, нова дійсність формується в умовах визрівання нового типу суспільно-політичного облаштування, яке приходить на зміну існування індустріальних і постіндустріальних суспільств. У західних наукових публікаціях це часто називають «knowledge society» - «суспільство, що засноване на знаннях» або «суспільство знань» (в Україні поки що більше використовують поняття «інформаційне суспільство»), і багато фахівців пропонують різні підходи щодо концепцій його створення. Проте, всі концепції головним ресурсом його розвитку визначають знання і інформацію органічно зв'язаними із розвитком ІКТ і штучного інтелекту.

У світі за допомогою сучасних ІКТ створюються потужні інформаційні потоки для обслуговування потреб існуючого суспільства споживання. Вони існують виключно як шар оболонки Землі, а глобальні інформаційно-комунікаційні проекти виробляють за його допомогою ефективні засоби і методи формування регіональних, парламентських, владних і науково-освітніх еліт, регулюють і втихомирюють ідеї патріотів і громадян, пригнічуючи і нівелюючи будь-яку ціну за їх творчі імпульси щодо організації продуктивної діяльності народу. Арсенал таких засобів і технологій безупинно оновлюється й удосконалюється, на це спрямовуються величезні кошти для найняття професійних кадрів, а ЗМІ, які культивують ненаситність бажань, почуття постійної незадоволеності, подовжують технологічно вдосконалювати засоби пропаганди переваг «розкішного життя», вчать «правильно» прагнути й «правильно» платити. В сучасному суспільстві інформація, яка генерується безпосередньо творцями, виступає в якості майже неконтрольованого продукту для масового споживання, а тому різноманітність і кількість безпечних характеристик інформаційно-комунікаційної діяльності в суспільстві зростає швидко і майже стихійно. Це дозволяє зробити висновок про те, що *ми ще не досягли такого рівня розвитку суспільства, коли знання та інформація відіграють не тільки роль інтелектуального чинника у науково-технічному прогресі, а й навіть не стали впливовою економічною й соціально-політичною силою, яку не можна не враховувати у різнопланових процесах взаємодії людини у соціумі, в якому інноваційна діяльність людини дедалі більше набуває економічного і політичного пріоритету.* В умовах, коли людина сама, по собі починає визначатися в якості творця віртуального і реального світу одночасно, тут її інтелектуальне навантаження і сила творчої наснаги стають умовою її соціальної еволюції. Все це ставить перед людиною, суспільством і

державою головну проблему щодо необхідності організації безперервного вдосконалення науково-освітньої діяльності, навчання фахівців і взагалі вдосконалення освітньої сфери. Важливо відзначити, *що це вже стало загальною тенденцією (трендом) світового розвитку і умовою розвитку засад інноваційного суспільства* [1].

Глибоке усвідомлення взаємозалежності проблем інноваційного суспільного розвитку і доступності до користування населенням інформацією власних інституцій сучасними ІКТ, інформаційна свобода та інноваційне мислення людини стають діючим стимулом для влади при формуванні всіх концепцій і програм розвитку країни, що підвищує її відповідальність при впровадженні більш досконалих етичних і юридичних норм поведінки, перш за все, еліт. Сьогодні Україна має потребу у впровадженні досконалих норм і принципів справедливості, етики поведінки громадян, що сколихує всі верстви сучасного українського суспільства. На тлі розвитку можливостей новітніх ІКТ, особливо мережевих технологій, ЗМІ, які активно впливають на становлення в Україні нових уявлень про існуючі у світі права і обов'язки громадян в інформаційно-комунікаційній сфері є виключно актуальними. У сукупності вимог людина і суспільство прагне того, щоб люди, живучи у суспільстві, яке інформатизується, створювали активні соціальні структури для взаємодії з владою таким чином, щоб підтримувати й розбудовувати громадянське суспільство, змушуючи владу відпрацьовувати технології «відкритого урядування». Лише за таких умов поняття «свобода», «права людини», «законність» стають пріоритетними при визначенні інституціональних ознак держави, яка намагається встати на інноваційний шлях розвитку.

Потрібна постійна увага суспільства до розвитку гуманітарних наук, юридичної науки зокрема, і моніторингу темпів розвитку умов формування інноваційного вектору у розбудові суспільства, використовуючи фактори інформатизації і структур громадянського суспільства. У сукупності вони стимулюватимуть роботу механізмів освоєння науково-технічного потенціалу країни та інформаційного права. Розвиток суспільства через інформатизацію та використання нових можливостей сучасних ІКТ і систем штучного інтелекту має бути найважливішим завданням для всіх, хто стурбований розумінням упровадження інформаційного суспільства в нашій країні. Вироблення нових науково-методологічних підходів до формування процесів безпекової діяльності в інформаційно-комунікаційній сфері, а також

напрямів підвищення ефективності щодо боротьби з загрозами національної безпеки, стає виключно важливим завданням юридичної науки заради формування більш досконалої концепції української національної безпекової діяльності та реформування сектору безпеки. Вирішення безпекових проблем інформаційно-комунікаційної діяльності, безумовно, повинно відбутися заради формування громадянського світогляду людей. [3]

І за таких умов проблеми інформаційної безпеки починають посідати одне з ключових місць у системі забезпечення розвитку політико-правових проблем як життєво важливих інтересів усіх без винятку країн і обумовлюють нагальну потребу створення нових адміністративно-правових засад інформаційно-комунікаційної діяльності.

Література:

1. Кириченко М. О. Інформатизація як фактор оптимізації ідеології інформаційного суспільства та забезпечення його сталого розвитку. Scientific Journal «ScienceRise : Pedagogical Education». Харків. № 1 (9) 2017. С. 46-50.

2. Манойло А. В., Информационно-психологическая война: факторы, определяющие формат современного вооруженного конфликта. - Киев: Материалы V Международной научно-практической конференции «Информационные технологии и безопасность», вып. №8, 2005 г., с. 73-80.

3. Соснін О. В. Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України: Монографія / О. В. Соснін – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. – 572 с.

-----***-----

***Повидиш В. В.,**
аспірант Кафедри адміністративного
права та адміністративної діяльності,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого, м. Харків*

ІНФОРМАЦІЙНО - КОМУНІКАЦІЙНА БЕЗПЕКА: ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОГО ВИЗНАЧЕННЯ

Сьогодні складні інформаційно - комунікаційні технології (ІКТ) і системи штучного інтелекту, змодельовані в процесі наукової діяльності людини із застосуванням сучасних інтелектуальних інформаційних технологій, дедалі більше інтегрують на собі все документальне і комунікаційне середовище сучасних країн. За їх допомогою формуються

безліч кластерних структур відкритих і утаємничених знань, наукових публікацій, і розпорядчих документів влади - законів і підзаконних актів, щоденних і періодичних видань, які самі по собі стають фракталами (фрактал, англ. fractal, - нескінченно самоподібний (точно або наближено) об'єкт (множина), кожна частина яких повторюється при зменшенні масштабу). За таких умов наукові і технічні відкриття, які вже не раз змінювали вектор розвитку людства, докорінним чином спростовують всі прогнози і навіть виважені підходи до їх збереження, починають відігравати дедалі більше значення в реальній економіці. Безпекові проблеми в інформаційно-комунікаційній діяльності дозволяють досягти великих переваг. Саме тому переважна більшість положень законів України та інших нормативно-правових актів, які безпосередньо стосуються інформаційних відносин, спрямована саме на захист інформації. Доктрина інформаційної безпеки України [4] розглядає інформаційну безпеку як складову сукупності політичних, соціальних, економічних та інформаційних відносин разом із організаційно-адміністративними та техніко-технологічними заходами. Однак, знань про об'єкт, що являє собою інформація, не вистачає щоб перейти від абстрактного, теоретичного рівня пізнання до осмислення конкретної реальності, а співвіднести положення теорії безпекової діяльності з соціальною дійсністю важко (достатньо суперечливо). Саме тому комплексне дослідження юридичних проблем безпекової діяльності вимагає використання нових науково-концептуальних знань, які репродукують вирішення проблем безпеки інформаційно-комунікаційної діяльності та більш глибокий дискурс їх осмислення.

Проблемність ситуації дослідження полягає ще в тому, що сьогодні інформаційний простір кожної країни зусиллями владних еліт перетворюються на плацдарми здатні протидіяти веденню війн, сюди втягується вся сукупність інформаційних ресурсів, технологій їх збереження та використання, а також інформаційно-комунікаційні і телекомунікаційні системи, які утворюють виключно складні інформаційно-комунікаційні інфраструктури (ІКІ) в сучасному світі. Відомо, що інформація, яка будь-коли з'являлася в медійному ІІ будь-якої країни автоматично стає вибухонебезпечним елементом для реальної політики. Вона стає присутньою при постановці кадрів TV, різноманітних за забарвленням повідомленнях від солдатів інформаційної війни – блогерів, журналістів і спостерігачів, які часто на свій розсуд фальсифікують (фантазійно породжують чи

інтерпретують) неіснуюче і героїзують, кожен по-своєму, нереальні «ігри» політиків, які за їх допомогою «обкатують» свої методи задурювання свідомості народу. Все це стало реальністю жорсткої боротьби сьогодення у віртуальному інформаційно-комунікаційному просторі і обумовило зростаюче значення проблем безпеки при поводженні із інформацією. Така система прогностичних методів дозволила б зняти соціальну та економічну напругу, попередити великомасштабні катастрофи економічного, політичного, військового та екологічного характеру. Проблеми безпекової діяльності відносяться до числа найважливіших і найскладніших проблем сучасності. Їх важливість надзвичайно є великою, тому всі методи, засоби, інструменти та технології, алгоритми їх вирішення повинні бути застосовані комплексно.

Концептуальні засади вирішення безпекових проблем інформаційно-комунікаційної діяльності потребують свого удосконалення, про які раніше ми не мали ні найменшого уявлення. Їх викликало до життя безпрецедентне проникнення ІКТ в усі сфери життя і діяльності людини, глобалізація інформаційно-комунікаційного середовища, інтеграція і розвиток мереж зв'язку, телебачення. Нове інформаційне світорозуміння і світогляд поки що не знайшло адекватного відбиття в масовій свідомості, формування якого починає істотно відставати від темпів розвитку цивілізації, що само по собі вимагає спеціальних наукових досліджень. Можна лише сказати, що пов'язано це із перетворенням інформації і комунікації не тільки на найважливішу економічну категорію, але й невизначеністю багатьох політико-правових проблем щодо процедур комунікації при обміні інформацією.

Сьогодні через недосконалість процесів розбудови інформаційно-комунікаційного середовища найчастіше здійснюються загрози національній безпеці в різних сферах діяльності особистості, суспільства й держави. Наприклад, виникає глобальна за виміром потреба в переосмисленні національних програм інформатизації і інформаційно-комунікаційного законодавства з точки зору адміністративно-правового регулювання. Глобалізація способу життя і джерел постачання інформації багато в чому вже дискредитували дії наших різноманітних маніпуляторів інформацією, сенс (зміст) інформаційних повідомлень. Ми, зокрема, стаємо свідками того, як це вже зруйнувало соціокультурну ідентичність наших громадян, а

кількість факторів впливу так званої «м'якої сили» зростає і вони тягнуть за собою більш жорсткі наслідки для життя народу і суверенітету країни.

Основним механізмом, що забезпечує безпекове використання ІКТ сучасного суспільства та їх функціонування в інформаційно-комунікаційному середовищі, безумовно, є інформаційна етика, яка представляє складну, ієрархічну систему. Соціальні заходи інформаційної безпеки формують соціально-гуманістичну спрямованість інформаційного середовища, визначають ефективність морально-правового регулювання управлінських відносин у суспільстві, що базуються на використанні інформаційно-комунікаційних технологій. Осягнути ситуацію і точно визначити тут коло проблем, які нам сьогодні треба знати і вирішувати, ми поки що не змогли повною мірою. Крім досягнення відповідного науково-технічного рівня, потрібна постійна відверта і публічна дискусія фахівців із поверненням до витоків самої проблеми щодо гуманістичних методів управління суспільством і інформаційно - комунікаційною сферою зокрема в сучасних умовах. Особливо прискіпливо ми маємо оглянути зростаючі проблеми роботи із великими масивами інформації, яка накопичується в електронних базах даних. В контексті вирішення проблем розбудови в Україні демократичного і захищеного від спотворення мережевого інформаційно-комунікаційного середовища, в умовах, коли проти нас розгорнута повномасштабна інформаційна і військова агресія, вони набувають величезного значення проблем національної безпеки. Зокрема йдеться про формування в суспільстві нового світогляду на процеси опанування таким явищем комп'ютерної доби як «Великі бази даних» (так званих Big Date), створення для них національної нормативної бази тощо. Поняття Big Date поки що ще можна трактувати досить широко, однак, просту базу абонентів телефонних мереж (навіть із прізвищами і паспортними даними) вже сьогодні не слід відносити до них. Вони потрібні на більш високих рівнях управління суспільно-політичними і економічними процесами. Скажімо, для прив'язки громадян до переміщень мобільних пристроїв, їх смакових характеристик і стану здоров'я, вирішення проблем, пов'язаних із міжнародним тероризмом. Проблема стимулює прагнення багатьох структур і організацій, зокрема правоохоронних, розширити поняття «персональні дані», яке вже частково визначено законодавством, однак, щоб персональними даними вважалися не тільки прізвище, ім'я, по-батькові, але й певний набір поведінкових факторів, на підставі яких можна

було б більше зрозуміти про людину, як то: де купує товари, на які сайти заходить тощо, питання слід більше виносити на порядок денний [1].

Інтегруючи сенс різноманітних науково-практичних знань, а також пропозиції вчених-практиків та політиків щодо розв'язання названих проблем сьогодні неможливо уникнути проблемних питань інформаційно-комунікаційної безпеки держави. Можна спробувати назвати тут основну загрозу для нашої сталої інформаційно-комунікаційної діяльності – це проблема несанкціонованого розкриття національних інформаційних джерел (ресурсів), механізмів їх порушення і цілісності. Захист знань, інформації і всіх інших нематеріальних активів нації вимагає впровадження щодо них досвіду стандартів звичних технологій обліку і захисту майна. Це вимагає радикальних змін в національному інформаційно-комунікаційному законодавстві України і, можливо, виділення комплексної галузі інформаційного законодавства в окрему і самостійну науково-практичну. Виключно важливим аспектом стає і встановлення більш досконалих норм права в суспільно-політичних відносинах, які виникають при збиранні, обробці, накопиченні, зберіганні, пошукові, передачі, розповсюдженні та споживанні інформації, особливо, за допомогою комп'ютерних засобів. Взагалі у багатьох відносинах, пов'язаних з використанням комп'ютера, комп'ютерних систем і мереж при поширенні і збереженні (захисті) інформації [2, 3].

Література:

1. Castells, M. (2000). The Information Age: Economy, Society and Culture. Vol. I-II. Oxford: Blackwell Publishers, 1996-1998. Vols. 1, 2 Russian translation ed. by O. Shkaratan. Moscow: GU-VshE, 2000. 608 p.
2. Кириченко М. О. Інформатизація як фактор оптимізації ідеології інформаційного суспільства та забезпечення його сталого розвитку. Scientific Journal «ScienceRise : Pedagogical Education». Харків. № 1 (9) 2017. С. 46-50.
3. Соснін О. В. Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України: Монографія / О. В. Соснін – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. – 572 с.
4. Про рішення ради Національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про доктрину інформаційної безпеки України»: Указ президента України.[Електронний ресурс]режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>

-----***-----

Дудіна О. О.,
студентка ФСП КПІ ім. Ігоря
Сікорського
Науковий керівник: **Фурашев В. М.**,
к.т.н, доцент ФСП КПІ ім. Ігоря
Сікорського

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В останні роки серед різноманіття сфер забезпечення безпеки державними органами одне з найперших місць займає інформація. Із розвитком технологій поширюються можливості користувачів щодо зберігання, користування та перетворення інформації. Однак, разом із тим, щодо будь-якого об'єкту, чи то предмету матеріального світу (власність), чи то абстрактного поняття (право людини), може бути скоєно злочин. Саме тому наразі стають все більш поширеними правопорушення в сфері інформаційної безпеки. Задля її забезпечення потрібно передбачити ряд заходів, що будуть виконувати превентивну функцію стосовно дій, що можуть посягати на безпеку інформації будь-якого виду. Такі заходи потребують законодавчого закріплення у нормативно-правових актах.

Попри різноманітність та всебічність правової бази досі існує достатня кількість проблемних питань щодо забезпечення інформаційної безпеки, які потребують негайного вирішення.

Разом із науково-технічним прогресом на сучасному етапі поширеним є явище розвитку інформаційних технологій, зокрема всебічне їх використання у всіх сферах життя чи то окремого індивіда, чи то суспільства в цілому, навіть на державному рівні. Більш того інформація стає показником розвиненості та могутності будь-якого суспільства та має чималий вплив на формування нових багатоманітних сфер життя людини. Таке явище передбачає необхідність забезпечення безпеки інформації у всіх її проявах.

Що ж таке *інформаційна безпека*? В сучасній літературі існує велика кількість визначень цього поняття. Звернемося до роботи «Информационный суверенитет или информационная безопасность?» Олександра Андрійовича Баранова, в якій він визначає інформаційну безпеку як «стан захищеності національних інтересів України в інформаційному середовищі, за якого не допускається (або зводиться до мінімуму) завдання шкоди особі, суспільству, державі через неповноту, несвоєчасність, недостовірність інформації й

несанкціоноване її поширення та використання, а також через негативний інформаційний вплив та негативні наслідки функціонування інформаційних технологій» [1, с. 72].

А на думку В. Гурковського «Національна інформаційна безпека України – це суспільні відносини, пов’язані із захистом життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави від реальних та потенційних загроз в інформаційному просторі, що є необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей державоутворюючої нації, її існування, самозбереження і прогресивного розвитку України як суверенної держави, що залежить від цілеспрямованої інформаційної політики гарантій, охорони, оборони, захисту її національних інтересів» [2 с. 35].

В. Лопатін дає таке визначення інформаційної безпеки: «стан захищеності національних інтересів країни (життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави на збалансованій основі) в інформаційній сфері від внутрішніх та зовнішніх загроз» [3, с. 79].

Отже, виходячи із наведених визначень поняття «інформаційна безпека», можна визначити, що його зміст полягає саме у тій практичній діяльності, яку здійснюють задля забезпечення безпеки цієї сфери. Це стосується нормативно-правових актів уряду, науково-дослідних робіт та реальних функцій держави щодо забезпечення виконання законодавчої бази: зокрема, захист інформації та всієї інформаційної інфраструктури. І не дивно, що на сучасному етапі розвитку правового суспільства та в умовах технічного прогресу уряд ставить за пріоритет саме на «технічний бік» проблеми забезпечення інформаційної безпеки. Крім того, зміст цього поняття ґрунтується на суб’єктивних інтересах учасників суспільних відносин у сфері інформації, адже саме їх збалансованість є визначальним фактором забезпечення інформаційної безпеки.

Як і будь-яка інша сфера життя суспільства або держави в цілому, інформаційна сфера потребує законодавчого регулювання.

На думку А. Кузьменка можна виокремити три рівні забезпечення інформаційної безпеки:

- рівень особи (формування раціонального, критичного мислення на основі принципів свободи вибору);

- суспільний рівень (формування якісного інформаційно-аналітичного простору, плюралізм, багатоканальність отримання інформації, незалежні потужні ЗМІ, які належать вітчизняним власникам);
- державний рівень (інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності державних органів, інформаційне забезпечення внутрішньої і зовнішньої політики на міждержавному рівні, система захисту інформації з обмеженим доступом, протидія правопорушенням в інформаційній сфері, комп'ютерним злочинам) [4, с.319].

За роки незалежності український уряд створив чималу кількість нормативно - правових актів у сфері забезпечення інформаційної безпеки на законодавчому рівні. До таких актів відносяться: Закони України «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про державну таємницю», «Про захист персональних даних»; Постанови КМУ: «Про затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про затвердження Інструкції про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять службову інформацію».

Окрім цього існує низка нормативних документів у галузі технічного захисту інформації (НД ТЗІ) та державні стандарти України (ДСТУ) стосовно створення і функціонування КСЗІ.

В умовах становлення України як демократичної і правової держави перед органами державної влади стоїть ряд важливих завдань, одним із яких є удосконалення протидії злочинності. Особливу увагу слід звернути на забезпечення ефективної протидії злочинам у сфері інформаційної безпеки.

Підвищена суспільна небезпечність цих злочинів викликана низкою факторів, а саме: складністю їх розслідування, можливістю застосування співучасниками більш ефективних способів підготовки, вчинення, приховування суспільно небезпечних діянь за допомогою використання новітніх технічних засобів.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених проблематиці сфери забезпечення інформаційної безпеки, ряд питань так і залишається відкритим.

На сучасному етапі розвитку інформаційного законодавства існує ряд недоліків, а саме: відсутність чіткої ієрархічної єдності законів; велика кількість законів та підзаконних нормативних актів; відсутність узгодження

понятійного апарату, термінологічні неточності; нові правові акти в сфері суспільних інформаційних відносин часто не узгоджені концептуально з раніше прийнятими, що призводить до правового хаосу. Більш того, все більш гострою стає потреба держави у досвідчених фахівцях з інформаційного права: з кожним роком все більше посилюється беззаперечно негативний вплив ззовні на український інформаційний простір, - виникає загроза так званого «розмивання» моральних цінностей, етнічних традицій, що відповідають за національну самовизначеність суспільства.

Наступною гострою проблемою правового забезпечення інформаційної безпеки є недостатня конкурентоспроможність України у забезпеченні обсягу вироблення інформаційного продукту, що викликано замалим кількісним складом юристів, що є фахівцями з інформаційного права.

Неналежною є також підготовка нових фахівців у вищих навчальних закладах: їх рівень обізнаності у питаннях інформаційного права та правової інформатики, зокрема правового забезпечення безпеки інформації, є досить низьким, що спричиняє критичний стан застосування технічних засобів та інформаційно-комп'ютерних технологій у галузі державного управління та міжнародних комунікацій.

Враховуючи усе вище сказане, можна стверджувати, що на сучасному етапі розвитку українського суспільства досить поширеним є явище розвитку інформаційних технологій, зокрема всебічне їх використання у всіх сферах, навіть на державному рівні. Більш того інформація стає показником розвиненості та могутності будь-якого суспільства та має чималий вплив на формування нових багатоманітних сфер життя людини. Таке явище передбачає необхідність забезпечення безпеки інформації у всіх її проявах.

Попри різноманітність та всебічність правової бази досі існує достатня кількість проблемних питань щодо забезпечення інформаційної безпеки, які потребують негайного вирішення, а саме: відсутність чіткої ієрархічної єдності законів; велика кількість законів та підзаконних нормативних актів; відсутність узгодження понятійного апарату, термінологічні неточності; нові правові акти в сфері суспільних інформаційних відносин часто не узгоджені концептуально з раніше прийнятими, що призводить до правового хаосу. Більш того, все більш гострою стає потреба держави у досвідчених фахівцях з інформаційного права, - їх недостатня кількість спричиняє критичний стан застосування технічних засобів та інформаційно-комп'ютерних технологій у галузі державного управління та міжнародних комунікацій. Тому буде

доцільним дослідити зарубіжний та вітчизняний досвід щодо правового забезпечення інформаційної безпеки під час розробки та впровадженні власної національної політики стосовно цієї сфери.

Література:

1. Баранов, 2001 – Баранов А. Информационный суверенитет или информационная безопасность? / А. Баранов // Національна безпека і оборона. – 2001. – № 1 (13). – С.70-76.
2. Гурковський В. Т. Організаційно-правові питання взаємодії органів державної влади у сфері національної інформаційної безпеки: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Спеціальність : 25.00.02 – механізми державного управління / В. Т. Гурковський. – К., 2004. – 225 с.
3. Лопатин В. Н. Информационная безопасность России : Человек. Общество. Государство / В. Н. Лопатин. – СПб. : Фонд «Университет», 2000. – 428 с.
4. Особливості проблем законодавчого забезпечення інформаційної безпеки держави, суспільства і громадянина в умовах інформаційно-психологічного протиборства / А.М. Кузьменко // Часопис Київського університету права. — 2010. — № 4. — С. 317-321.

-----***-----

***Петряєв О. С.,**
аспірант Національного
Інституту стратегічних
досліджень при Президенті
України*

ІНФОРМАЦІЙНІ БІЛІ ПЛЯМИ, ЯК НОВИЙ МЕТОД МАСКУВАННЯ ІСЛАМСЬКИХ ТЕРОРИСТІВ

У сьогоднішньому інформаційному світі, людині вже складно сховатися. Його життя повністю залежить від інформаційних технологій. Головним елементом в цьому явище є Інтернет. Сучасна людина повністю вбудована в інформаційну систему Інтернету, таким чином за ним легко стежити. Сучасна людина, щоб комфортно почувати себе в суспільстві, повинна мати доступ до Інтернету, електронну пошту, іноді акаунт у соціальній мережі, банківський рахунок, електронний підпис і т.п. Щоб було зручніше користуватися Інтернетом, залишатися на зв'язку, працювати і стежити за подіями в світі, людина змушена використовувати відповідні пристрої (гаджети), такі як стаціонарний комп'ютер, ноутбуки, планшети і смартфони. Для державних служб, це спрощує завдання стежити за

громадянами своїх країн або громадяни інших країн які їх цікавлять. Тепер можна легко перевірити чим людина цікавиться, з ким спілкується, скільки у нього грошей або його плани на майбутнє. Великі трансатлантичні корпорації за допомогою відстеження інформації про громадян можуть формувати свою рекламу або орієнтувати нові товари під інтереси споживачів.

Ісламські терористи так само оцінили можливості інформаційних технологій. З їх допомогою, ісламісти спілкуються один з одним, отримують інформацію, яку використовують для планування терористичних актів і ведуть агітацію. За даними професора Університету Хайфи, Габрієла Веймара, за останні 10 років, кількість Інтернет сайтів, які знаходяться під контролем ісламських терористів зросла від 100 до більше ніж 4 800 і продовжує зростати. Ці сайти пропонують інформацію по релігії, політичну пропаганду і є віртуальними військовими тренувальними таборами, де можна дізнатися тактику ведення бою або як стріляти з різних видів зброї. [1]

Але так само, через Інтернет легше відстежувати дії терористів, і наперед знати про їх плани. У сучасному світі інформаційних технологій, коли кожна людина залежна від Інтернету, і кожна його дія знаходиться під контролем, стало набагато легше зникнути з поля зору якщо просто не "світитися" в Інтернеті. Це означає відмову, від смартфона, банківського рахунку, соціальних мереж та Інтернету як такого. Цим можуть скористатися ісламісти на Близькому Сході або в Європі. Вже існують анклав мусульманських громадян в містах Євросоюзу які прибули в ЄС під час міграційній кризи в 2015 році. Ці мусульманські анклав не є під контролем влади міст ЄС, але ще, за їх населенням можна стежити збираючи інформацію про їх активність в інформаційному просторі. У майбутньому проблема буде полягати в тому, що частина цих громадян може просто не користуватися інформаційними технологіями, що б приховано займатися терористичною діяльністю.

Література:

1. Kaplan, E. Terrorists and the Internet [Електронний Ресурс]// Режим доступу: <https://www.cfr.org/background/terrorists-and-internet>

-----***-----

*Радзівська О. Г.,
старший науковий співробітник
НДІП НАПрН України*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ДИТИНИ ВІД НЕГАТИВНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВПЛИВІВ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Збільшення об'ємів інформації, кількості та частоти інформаційних обмінів між суб'єктами інформаційних відносин, пришвидшення технологічного та технічного розвитку в сучасному інформаційному суспільстві вимагає створення нових методів та способів убезпечення дитини в інформаційному просторі та забезпечення її інформаційної безпеки. Нові та модернізовані методи протидії негативним інформаційним впливам на свідомість дитини потребують створення правової основи для їх реалізації. Питання законодавчого врегулювання правових норм та механізмів їх реалізації у частині протидії негативним інформаційним впливам на свідомість дитини та забезпечення її інформаційної безпеки нині є надзвичайно нагальними і актуальними.

Аналіз стану законодавчого врегулювання питань забезпечення інформаційної безпеки дитини у частині протидії негативним інформаційним впливам на її свідомість свідчить про неповноту та часткову застарілість певних нормативних актів, недосконалість понятійного апарату. Також слід відмітити відсутність системного підходу для комплексного вирішення проблеми інформаційного захисту дитини в сучасному світі. Спостерігається розрив між задекларованими та гарантованими правами і свободами, у тому числі й правом на захист в інформаційному просторі, та реальним станом речей.

Розглянемо деякі аспекти правового забезпечення протидії негативним інформаційним впливам на дитину. Оскільки протидія негативним інформаційним впливам є елементом забезпечення інформаційної безпеки дитини, то питання правового забезпечення насамперед слід проаналізувати саме з позиції інформаційної безпеки дитини.

Стаття 3 Конституції України визнає безпеку людини в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Забезпечення «... інформаційної безпеки є однією з найважливіших функцій держави та справою усього Українського народу» як зазначено в ст. 17 Конституції України [1]. Сама ж інформаційна

безпека у відповідності до Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства на 2007-2015р.» характеризується станом захищеності важливих інтересів людини, суспільства, держави, при якому запобігається нанесення шкоди через, у тому числі, негативний інформаційний вплив [2]. Проте законодавчо визначеного терміну «негативний інформаційний вплив» чи «негативний інформаційно-психологічний вплив» наразі немає. Як немає і визначення поняття «інформаційні загрози для дитини» та їх уніфікованої класифікації. Така прогалина є суттєвою у системі правового забезпечення протидії негативним інформаційним впливам на свідомість дитини в Україні.

Система заходів щодо охорони дитинства в Україні включає «забезпечення належних умов для гарантування безпеки, охорони здоров'я, навчання, виховання, фізичного, психічного, соціального, духовного та інтелектуального розвитку дітей» у відповідності до статті 4 Закону України «Про охорону дитинства» [3]. З метою розширення соціально-правових гарантій дітей в інформаційній сфері, забезпечення їх фізичного, інтелектуального, культурного розвитку, захисту їх прав та законних інтересів в Україні поряд з основними правами і свободами дитини: на життя, охорону здоров'я, ім'я, громадянство, право на достатній життєвий рівень, Законом України «Про охорону дитинства» передбачено право на вільне висловлення думки та отримання інформації, а також право на захист від усіх форм насильства [3].

Стаття 10 Закону України «Про охорону дитинства» гарантує дитині право на захист від усіх форм насильства. У вказаній статті на державу покладається зобов'язання здійснювати захист дитини від: «усіх форм фізичного і психічного насильства, образи, недбалого і жорстокого поводження з нею, експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють; втягнення у злочинну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин; залучення до екстремістських релігійних психокультурних угруповань та течій, використання її для створення та розповсюдження порнографічних матеріалів, примушування до проституції, жебрацтва, бродяжництва, втягнення до азартних ігор тощо.» [3]. Проте у цій статті жодним чином не визначене інформаційне насильство, що наразі є надзвичайно актуальною проблемою захисту дитини в інформаційному просторі під час здійснення нею інформаційних та комунікаційних взаємовід-

носин за еволюційного розвитку інформаційно-комунікаційної сфери та інформаційного суспільства загалом. Також не відображено медіанасильство, нові форми інформаційного насильства, таких як тролінг, булінг, у соціальних мережах та інформаційне насильство у повсякденному житті дитини. Крім того, жодним чином не зазначається, що усі перераховані дії, захист від яких гарантований державою, можуть здійснюватися як безпосередньо, так і за посередництва інформаційно-комунікаційних технологій.

У частині 4 статті 20 Закону України «Про охорону дитинства» забороняється пропагування у засобах масової інформації культу насильства і жорстокості, розповсюдження порнографії та інформації, що зневажає людську гідність і завдає шкоди моральному благополуччю дитини [3]. Тобто вказана стаття гарантує недопущення медіа насильства та інших негативних впливів, що чиняться через використання шкідливого контенту за посередництва засобів масової інформації. Однак, визначення поняття «медіа насильства», або «інформаційного насильства», вчиненого за посередництва засобів масової інформації чи іншого медіатора в правовому полі нашої держави відсутнє.

Відповідно до статті 6 Закону України «Про телебачення та радіомовлення» [4] заборонено використовувати телерадіоорганізації для трансляції програм або їх відеосюжетів, які можуть завдати шкоди фізичному, психічному чи моральному розвитку дітей. Стаття 62 цього ж Закону зобов'язує телерадіоорганізації та провайдерів програмної послуги дотримуватись вимог законодавства України про захист суспільної моралі. У Законі України «Про захист суспільної моралі» [5] передбачено обов'язкове використання телерадіоорганізаціями маркування продукції у відповідності до вікового цензу аудиторії, а також звукових та текстових повідомлень про характер програм і заборону перегляду чи прослуховування їх неповнолітніми, якщо представлені матеріали можуть нанести шкоду здоров'ю дитини. Проте відповідальність за перегляд неналежного для дитячої психіки контенту повністю покладена на батьків або законних опікунів, які не є достатньо компетентними та обізнаними у питаннях інформаційної безпеки дитини.

Відповідно до частини 6 статті 6 Закону України «Про телебачення та радіомовлення» [4] відповідальність за зміст програм та передач несе керівник телерадіоорганізації або автор (автори) програми та/чи передачі. Контроль за дотримання телерадіоорганізаціями ліцензійних умов, а також

офіційний моніторинг телерадіопростору України та застосування санкцій до порушників законодавства про телебачення і радіомовлення відповідно до вимог Закону України «Про телебачення і радіомовлення» [4] покладено на Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення. Однак у відповідності до Закону України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» [6] даний державний орган не наділений повноваженнями оперативного впливу на порушника. У разі виявлення порушень представник Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення зобов'язаний надіслати ліцензіатам повідомлення про порушення ними законодавства та/або ліцензійних умов і умов ліцензії не пізніше 10 днів після їх виявлення (частина 9 статті 11 Закону України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення»), а також надіслати до Національної ради подання про факти порушень законодавства у галузі телерадіомовлення (частина 7 статті 11 Закону України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення») [6]. У разі порушення ліцензіатом умов ліцензування та невиконання розпоряджень про усунення порушень законодавства та ліцензійних вимог Національна рада з питань телебачення і радіомовлення може звертатися до суду про анулювання ліцензії на мовлення відповідно до частини 5 статті 37 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» [4]. Тому такий вид не є оперативним реагуванням на використання контенту, який може становити загрозу інформаційній безпеці дитини та чинити шкоду її здоров'ю, піклування про захист якого бере на себе держава, а лише елементом системи пасивного моніторингу медіа контенту. Оперативне ж втручання у вирішення питання протидії негативним інформаційним впливам на дитину можливе зі сторони правоохоронних органів, зокрема Національної поліції України, лише у критичній ситуації у разі виявлення фактів грубого порушення законодавства і лише за зверненням до них у порядку, передбаченому національним законодавством. Тобто правоохоронні органи здійснюють оперативне попередження і локалізацію порушення законодавства у сфері телебачення та радіомовлення за уже виявленим фактом, у разі наявності звернення.

Теж саме стосується й неврегульованості питання поширення та пропагування інформаційного насильства та інформації, яка може завдати шкоди здоров'ю дитини, в ігровому контенті. Наразі питання обігу ігрового контенту, особливо в мережі Інтернет, та вільного доступу до нього дітей без врахування їх віку є практично невнормоване і законодавчо незакріплене.

На даний час в Україні є чітке розуміння небезпечності інформаційних та інформаційно-психологічних впливів на свідомість людини з використання сучасних інформаційно-комунікаційних засобів та масштабів цього небезпечного явища. Є також розуміння необхідності об'єднання зусиль на міжнародному рівні у справі протидії негативним інформаційним впливам на свідомість людини. Про особливості застосування спеціальних інформаційних операцій сьогодні та можливі наслідки їх застосування в умовах активного розвитку інформаційного суспільства йдеться у доповіді постійної делегації Верховної Ради України в Парламентській асамблеї НАТО «Російські підривні інформаційно-психологічні операції в соціальних медіа», представленої на засіданні Міжпарламентської Ради Україна-НАТО 28 листопада 2017 року. Цілеспрямовані негативні інформаційні впливи можуть зашкодити психіці людини, викликати зміни її психічного чи морально-психологічного стану, призвести до тимчасової девіації у суспільній поведінці. Проте, як підкреслюється у доповіді, використання інформаційних та інформаційно-психологічних впливів на даний час застосовується у реалізації більш амбітних цілей: як то руйнування державних та міжнародних інституцій.

Підсумовуючи, хотілось би зазначити, що дитині, як будь-якому громадянину України, державою гарантоване право бути захищеною в інформаційному просторі та отримати гарантований захист від негативних інформаційних впливів на свою свідомість. Проте, навіть поверхневий аналіз законодавства України у різних сферах інформаційної діяльності у питаннях, які стосуються протидії негативним інформаційним впливам на дитину, свідчить про певні правові прогалини та відсутність єдиного механізму реалізації цього права дитини. В умовах активного розвитку інформаційного суспільства актуальним постає питання розроблення концептуальних засад інформаційної безпеки дитини та нових законодавчо закріплених норм протидії негативним інформаційним впливам на свідомість дитини в усіх сферах інформаційних відносин.

Література:

1. Конституція України : Верховна Рада України; Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки : Верховна Рада України; Закон

від 09.01.2007 № 537-V – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/537-16>

3. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402- III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – ст. 142. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

4. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21 грудня 1993 р. № 3759-XII // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 18. – ст. 155. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>

5. Про захист суспільної моралі : Закон України від 20 листопада 2003 р. № 1296-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 14. – ст. 192. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>

6. Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення : Закон України від 23 вересня 1997 р. № 538/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 48. – ст. 296. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/538/97-%D0%B2%D1%80>

-----***-----

Мироненко Ю. С.,

студент ФСП КПІ ім. Ігоря

Сікорського

Науковий керівник: Фурашев В. М.,

к.т.н, с.н.с., доцент ФСП КПІ ім Ігоря

Сікорського

«ГРУПИ СМЕРТІ»: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Розвиток інформаційних технологій призвів до виникнення нових загроз. Серед таких загроз варто виокремити групи смерті.

Вперше про такі групи на території СНД стало відомо у травні 2016 року, коли в російському друкованому виданні «Нова газета» вийшла стаття про існування у соціальних мережах груп, що причетні до 130 самогубств російських підлітків по всій території Росії. [2]

Інформація про наявність в соціальних мережах груп смерті стала інформаційним вибухом та розійшлася по всіх інформаційних ресурсам. Так, у лютому 2017 року інформація була поширена майже всіма інформаційними ресурсами на території України та Російської Федерації. Поширення інформації про групи смерті призвело до збільшення кількості груп з відповідними назвами «Синій кит», «F57», «4:20». Правила «смертельної гри» почали активно поширювати у соціальних мережах, а підлітки почали самостійно визначати свої соціальні ролі як кураторів, так і гравців, та виконувати завдання.

Таким чином була ускладнена робота психологічних служб та правоохоронних органів, оскільки з'явилася велика кількість «фейкових акаунтів» та груп, що поширювали у тому числі й заклики до вчинення суїциду.

Цікавим є той факт, що схожа ситуація (збільшення кількості матеріалів, що пропагували суїцид та закликали до його вчинення) була після активної інформаційної кампанії навколо самогубства дівчини в Уссурійську у грудні 2015 року. Крім того, у цьому році після трансляції серіалу «13 причин чому», де Ханна Бейкер – школярка – вчиняє самогубство, збільшилася кількість запитів про самогубство. [2, 3]

Цей феномен й знайшов своє відображення й у наукових дослідженнях в Німеччині, Австрії та Великій Британії. Так, було встановлено, що після трансляції серіалу про студентські самогубства збільшилася кількість самогубств. Такий феномен отримав назву «ефект повторювання». Таким чином, була встановлена залежність між поширюванням суїцидного контенту та кількістю суїцидів. [4]

Широка інформаційна кампанія з приводу груп смерті сприяла розвитку дискусії з приводу правового реагування держави. Так, у Російській Федерації вже навіть внесені зміни, згідно яких передбачено кримінальну відповідальність за доведення до самогубства через Інтернет. [2]

В Україні народними депутатами був внесений подібний проект Закону, однак він до сих пір не був розглянутий. Народні обранці, посилаючись на досвід зарубіжних країн, пропонують встановити кримінальну відповідальність за доведення до самогубства через Інтернет. У США в 2014 в штаті Міннесота був засуджений чоловік за доведення до самогубства двох жінок.

Автори законопроекту звертають увагу на неефективність норми Кримінального кодексу України, яка передбачає кримінальну відповідальність за доведення до самогубства. [5]

На нашу думку, практика щодо введення норми у формулюванні «доведення до самогубства через Інтернет» до КК України є також неефективним засобом кримінально-правової політики.

Так, досить складною з точки зору доказування є категорія «доведення до самогубства». Для того, щоб довести вину особи у вчиненні відповідного кримінального правопорушення, необхідно провести судово-психологічну та судово-психіатричну експертизи та встановити, що в діях особи, що

звинувачується, мали місце жорстоке поводження по відношенню до потерпілого, шантаж, примус до протиправних дій або систематичне приниження людської гідності. Звісно, в разі доведення до самогубства через Інтернет діяльність слідчих органів спрощується, оскільки основним доказом у справі є активність у соціальній мережі. Втім, навіть у такому випадку варто довести, що в діях особи мали місце шантаж або систематичне приниження людської гідності. Вчинення дії через Інтернет в даному випадку скоріше є зайвою ознакою, оскільки характеризує засіб вчинення злочину, який не має особливого значення для наслідків.

На нашу думку, альтернативним підходом було б встановлення кримінально-правової заборони на поширення суїцидного контенту. Під суїцидним контентом слід розуміти інформаційні матеріали, що пропагують суїцид та містять заклики до його вчинення. Такий підхід є дещо схожим із кримінально-правовою заборonoю на поширення порнографічних матеріалів чи закликів до повалення конституційного ладу та зміни територіального устрою держави.

По-перше, в такому випадку злочинними діями будуть вважатися поширення інформаційних матеріалів, які пропагують суїцид та містять конкретні заклики до вчинення такої дії. Тобто є чітко визначені дії, на які поширюється кримінально-правова заборона.

По-друге, такий підхід буде більш адекватним, оскільки саме через поширення суїцидного контенту та пропагування суїциду серед молоді збільшується кількість нещасних випадків. Так, особа може не мати прямого контакту з особою, не шантажувати її та не принижувати її людську гідність, однак систематично розміщувати матеріали, що психологічно пригнічують людину та морально готують її до вчинення суїциду.

Таким чином, з метою протидії групам смерті у соціальних мережах ми пропонуємо внести зміни до КК України, доповнивши його ст. 120-1 наступного змісту: «Поширення матеріалів, що пропагують самогубство та закликів про його вчинення». На нашу думку, така практика буде сприяти очищенню соціальних мереж від груп смерті та ефективній боротьбі з поширенням суїцидного контенту.

Література:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131 – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

2. Группы смерти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Группы_смерти

3. Дыхман А. В Google стало на миллион больше запросов о суициде после сериала от Netflix [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://usa.one/2017/07/v-google-stalo-na-million-bolshe-zaprosov-o-suicide-posle-seriala-ot-netflix/>

4. Заразность СМИ и молодёжные суициды [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.k-istine.ru/suicide/suicide_kid_suicide-05.htm

5. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо розширення переліку кримінально-карних способів доведення до самогубства чи самокалічення або до замаху на самогубство чи самокалічення)»

-----***-----

*Іванченко В. Ю.,
студент ФСП КПІ ім. Ігоря
Сікорського
Науковий керівник: Фурашев В. М.,
к.т.н., доцент ФСП КПІ ім. Ігоря
Сікорського*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗДІЙСНЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- ПСИХОЛОГІЧНИХ ВПЛИВІВ

Однією з об'єктивних проблем забезпечення адекватної реакції держави на виклики сьогодення, породжувані функціонуванням глобального інформаційного суспільства, є проблема забезпечення дієвої протидії правопорушенням у сучасній інформаційній сфері. Проблема забезпечення національних інтересів і національної безпеки в інформаційній сфері поки перебуває на стадії розроблення.

Інформаційна безпека забезпечується проведенням єдиної державної політики національної безпеки в інформаційній сфері, системою заходів економічного, політичного й організаційного характеру, адекватних загрозам та небезпекам національних інтересів особи, суспільства та держави в інформаційній сфері. Для створення і підтримання належного рівня національної безпеки в інформаційній сфері розробляється система правових норм, що регулюють відносини в інформаційній сфері, визначаються основні напрями діяльності органів державного управління, формуються або перетворюються органи та сили забезпечення інформаційної безпеки і механізм контролю та нагляду за їх діяльністю.

В Україні законодавча база у сфері забезпечення інформаційної безпеки залишається недосконалою. Недостатність правового врегулювання правової бази щодо інформаційних правовідносин значно ускладнює настання якісних змін у цій сфері суспільних відносин. На сьогодні, у зв'язку з відсутністю взаємопов'язаних, чітко розроблених заходів та теоретичних розробок із забезпечення інформаційної безпеки держави, маємо цілу низку перешкод на шляху повноцінної реалізації державою свого обов'язку щодо забезпечення інформаційної безпеки, яка, у свою чергу, є невід'ємною частиною національної безпеки [1, с. 134].

Чи не найбільш проблемним питанням у сфері забезпечення інформаційної безпеки України як складової національної безпеки нашої держави залишається питання притягнення до юридичної відповідальності за ті чи інші види інформаційно-психологічного впливу.

Особлива увага при цьому звертається на коло юридичних осіб, що задіяні в інформаційній сфері. Так, на небезпеку поширення закликів, щодо розв'язання агресивної війни чи збройного конфлікту, за допомогою засобів масової інформації неодноразово вказувалося в різноманітних європейських джерелах. Проте застосування різноманітних заходів впливу на засоби масової інформації має бути здійснено з максимальною обережністю. Адже втручання держави в журналістську діяльність, в окремих випадках, може розглядатися як факт та набувати ознак цензури.

Відповідно до ст. 96-6 КК України до юридичних осіб судом можуть бути застосовані такі заходи кримінально – правового характеру: штраф; конфіскація майна; ліквідація. При цьому відповідно до ч. 2 ст. 96-6 КК України до юридичних осіб штраф та ліквідація можуть застосовуватися лише як основні заходи кримінально – правового характеру, а конфіскація майна – лише як додатковий.

Сьогодні в юридичній літературі встановлена законодавцем система заходів кримінально – правового характеру щодо юридичних осіб піддається справедливій критиці. Адже обмеженість заходів кримінально – правового характеру порушують принципи диференціації та індивідуалізації покарання. Обмеженість вибору заходів кримінально – правового характеру перешкоджає досягненню головної мети законодавства про кримінальну відповідальність – запобігання злочинності.

Загалом Європейське законодавство відрізняється різноманітністю у виборі заходів кримінально – правового впливу щодо юридичних осіб.

Зокрема призупинення деяких прав (Голландія, Фінляндія, Литва); заборона певної діяльності (Польща, Фінляндія, ЄС, Литва); регулювання випуску продукції (Голландія); усунення директора (ЄС); призначення довірчого керуючого (Голландія, Фінляндія); позбавлення ліцензії, заборона виконання певних дій, таких як участь у публічних заявках на підряд, випуск конкретних товарів, укладення контрактів, рекламна діяльність тощо; позбавлення наданих пільг, зокрема, субсидій або податкових переваг (Франція, Голландія); закриття діяльності підприємства чи його окремих підрозділів (ЄС, Голландія, Литва) [2, с. 147].

На сьогодні вже лунають пропозиції щодо необхідності доповнення ст. 96-6 КК України такими заходами як: попередження, [3, с.98] заборона зайняття певними видами діяльності та обмеження діяльності на певний строк (наприклад, заборона отримання ліцензій, дозволів; отримання фінансування з центрального або місцевих бюджетів та ін.). [4, с. 130].

Серед усіх заходів кримінально – правового впливу, які відповідно до ст. 96-6 КК України може бути застосовано до юридичної особи за вчинення суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки складу злочину пропаганда війни, найбільш тяжким є ліквідація юридичної особи. Науковці говорять навіть про те, що ліквідація юридичної особи є своєрідною «смертною карою» такої особи. Таке рішення приймається судом і реалізується відповідно до положень законодавства України, яке регулює процедурні питання ліквідації юридичної особи, зокрема «Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців» та положень Цивільного Кодексу України.

В теорії кримінального права сьогодні висловлюється позиція, що ліквідація юридичної особи має бути застосовано як міра покарання тільки у виняткових випадках. Наприклад, якщо юридична особа була створена з метою вчинення злочинів або її діяльність полягала переважно у скоєнні злочинів [5].

Література:

1. Олійник О. В. Нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки в Україні / О. В. Олійник // Право і суспільство. – 2012. - №3. – С. 132-137.
2. Актуальні проблеми кримінального права : [навч. посіб.] / В. М. Попович, П. А. Трачук, А. В. Андрушко, С. В. Логін]. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 256 с.

3. Попович О. В. Заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб: проблеми застосування та шляхи удосконалення / О. В. Попович // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція.- 2015.- № 18.- том 2.- С.96-99

4. Грищук В. К. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: монографія / В. К. Грищук, О. Ф. Пасека. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – 248 с.

5. Цимбалюк В. Зарубіжний досвід кримінальної відповідальності юри- дичних осіб та перспективи України / В. Цимбалюк // Історико- правовий часопис 2014 -№1 – [електронний ресурс] – режим доступу:http://historylaw.eenu.edu.ua/publ/2014/rozdil_4_kriminalne_ta_kriminalno_vikonache_pravo_kriminalogija_kriminalnij_proces/v_cimbaljuk_zarubizhnij_dosvid_kriminalnoji_vidpovidalnosti_juridichnikh_osib_ta_perspektivi_ukrajini/12-1-0-112

-----***-----

Мнищенко М. О.,

студент ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

*Науковий керівник: Фурашев В. М.,
к.т.н, доцент ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського*

ПРОБЛЕМИ ПОСИЛЕННЯ ВПЛИВУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ НА ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА ТА СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ ЇХ З БОКУ ДЕРЖАВИ

Тема нашого дослідження полягає у розгляді та виокремленні основних проблем впливу інформаційної сфери на життя суспільства та визначення способів подолання їх з боку держави. Актуальність полягає у тому, що швидкий розвиток суспільства у ХХІ столітті зумовлює збільшення впливу інформаційної сфери, яка займає все більше і більше місця в суспільстві.

Оцінюючи те, на скільки швидко інформаційна сфера розвинулась від ХХ до ХХІ століття слід сказати, що це вплинуло не тільки на розвиток технологій, але і на соціальні перетворення в суспільстві. Прикладом цього є доступність інформації та можливість фактично для кожної особи створювати і розповсюджувати її. Якщо в ХІХ столітті читати або писати вміла менша частина населення в певній державі, то зі створенням загальнодоступної освіти така можливість почала з'являтися у більшості людей, а зрівняння їх у правах дозволило кожному писати і видавати

інформацію та своє бачення на певні події. Звісно така тенденція почала з'являтися ще в Епоху Відродження з набуттям популярності філософії, але саме на зламі XIX і XX століть це стало масовим явищем. [1]

Завдяки тому, що технології також швидко почали розвиватись, з'являються й нові засоби донесення і розповсюдження інформації, окрім, листівок та газет набирає популярності радіо, а пізніше телебачення, що врешті-решт на десятки років стало основним рупором інформації вдосконалюючи методи для донесення необхідних настанов суспільству і лише у XXI столітті телебачення поступово (але не повністю) витісняється Інтернетом, де є ще більше доступної інформації та можливостей. На даний момент можна сказати, що телебачення та Інтернет є конкуруючими в інформаційній сфері і цю конкурентну боротьбу поступово виграє останній, а інформаційна сфера по суті є окремою сферою, якою користуються для впливу і трансформації суспільства. [2] [3]

Таким чином, ми поступово підходимо до визначення проблем, які виникають при посиленні впливу інформаційної сфери.

По-перше, через загальнодоступність інформації та її різноманітність вона поступово втрачає свою цінність та можливість претендувати на істину. Коли кожен отримав можливість видавати свої думки в писемному, а потім у відео та Інтернет форматі кількість неперевіреної, сумнівної або умисно спотвореної інформації збільшилась на стільки, що знайти «зерня правди» стало через це складніше ніж тоді, коли інформація не була загальнодоступною.

По-друге, засоби масової інформації можуть бути використані як просто для донесення інформації, так і для пропаганди ідей та цінностей, які прагнуть донести власники ЗМІ. Внаслідок цього начебто корисний розвиток в інформаційній сфері може набирати зовсім протилежного характеру.

Не меншою проблемою є і те, що досить довгий час Інтернет залишається фактично непідконтрольною сферою для держави, де існує можливість не тільки вільно здобувати інформацію, але і вільно обмінюватися думками і тією ж інформацією, що може призводити до різних негативних наслідків пов'язаних з державною безпекою, правом інтелектуальної власності, правом особи на приватність та нерозповсюдження конфіденційної інформації.

Для боротьби з цими явищами державами вже приймалися необхідні дії. У США від 4 листопада 1952 року діє так зване «АНБ» – Агентство

національної безпеки, яке має великий спектр повноважень зі збору даних, перехопленню та обробці інформації, цензурі та інших необхідних заходах для забезпечення безпеки держави та її громадян, але навіть цього, в час високого розвитку інформаційної сфери, часто видається недостатньо, бо чим сильніше вдосконалюються технології захисту, тим краще не контрольована державою у повній мірі сфера технологій, для того, щоб обходити як юридичні, так і технічні заборони. [4]

Зараз можна помітити в інформаційній сфері, що технології ідуть попереду суспільства і диктують йому власні новітні тенденції, замість того, щоб суспільство створювало технології для своїх дійсних потреб, але замість того, щоб шукати шляхи вирішення цих проблем, нам пропонують пристосовувати законодавство і суспільство не вирішуючи цих питань, а даючи їм нестримний і нелогічний розвиток без плану на майбутнє.

І тому можна зробити висновок, що зараз інформаційним технологіям надається повну свободу в розвитку, що робить його хаотичним, яким стає і саме суспільство. Власники засобів масової інформації, не підконтрольних державі, диктують суспільству ідеї про прийняття нинішнього стану речей і їх розвитку, як щось звичайне і логічне, трансформуючи суспільство в безконтрольну масу індивідів, загублених у хаотично розповсюдженій інформації.

Роблячи прогноз з таких тенденцій, можна зробити невтішний висновок, що через безконтрольний та всеохоплюючий прогрес, насправді суспільство йде до деградації та виродження, а не до свого вдосконалення. Знищення суспільної ієрархії та створення ілюзії рівності призвело до того, що люди втратили своє місце в світі та кожен окремо свою власну особистість, а інформаційна сфера внаслідок цього замість того, щоб стати символом думки кращих – стала набором хаотичних назв, ідей та концепцій.

Яким же чином держава в наш час може подолати ці проблеми? Перш за все, якщо держава як регулятор суспільних відносин дійсно намагатиметься подолати всі проблеми, що виникають внаслідок впливу інформаційної сфери на життя суспільства, то їй буде необхідно відкинути частину гуманістичних та ліберальних концепцій про загальну рівність, свободу слова та навіть виборність державної влади. Отримавши ширші повноваження держава у повній мірі зможе стати регулятором суспільних відносин та встановити порядок урегульованого розвитку, який матиме іти за продуманим планом запропонованим державною владою та не відхилятися

від права, яке запровадить держава для збереження порядку в суспільстві. Не менш важливим буде і те, щоб держава взяла повністю під контроль засоби масової інформації та обмежила доступ до Інтернету до тих пір, доки не матиме можливості повною мірою забезпечити захист інтересів суспільства та власні від негативного впливу цієї частини інформаційної сфери. Поступово відродивши природну суспільну ієрархію, держава зможе забезпечити стабільність розвитку інформаційної та інших суспільних сфер, забезпечивши себе від суспільних потрясінь, в той час, як інформацію та інформаційні технології поступово впорядкують та забезпечать їх належне функціонування.

Отже, підсумовуючи все вище сказане, ми дослідивши проблематику впливу інформаційної сфери на суспільство, наголошуємо на важливості вирішення цього питання так, як із зазначеного можна зробити висновок, про небезпеку розвитку інформації, на даний момент так, як вона розвивається хаотично та невпорядковано і для того, щоб змінити такий стан речей, державі потрібно буде збільшити свій вплив на суспільство, повернувшись до традиційних форм і методів правління для впорядкування і забезпечення належного розвитку суспільства та інформаційної сфери.

Література:

1. Горфункель А. Х. [<http://www.runivers.ru/lib/book6227/142220/> Философия эпохи Возрождения.] — М.: Высшая школа, 1980.— 368 с.
2. Д. Меркулов [<https://www.nkj.ru/archive/articles/3338/> Телевидению — 80 лет] // «Наука и жизнь» : журнал. — 2006
3. Деніс Борн [https://3dnews.ru/news/internetu_40_let_kak_vssh_nachinalos/ Интернету — 40 лет. Как всё начиналось] – 30 жовтня 2009 – переглянуто 26 листопада 2017
4. Офіційний сайт Агентства національної безпеки США [[https://www.nsa.gov/about/cryptologic-heritage/center-cryptologic-history/insignia/National Security Agency Insignia](https://www.nsa.gov/about/cryptologic-heritage/center-cryptologic-history/insignia/National%20Security%20Agency%20Insignia)] – 3 травня 2017 – переглянуто 26 листопада 2017.

-----***-----

*Фарадж Д. Ю.,
студент ФСП КПІ ім. Ігоря
Сікорського
Науковий керівник: Фурашев В. М.,
к.т.н, доцент ФСП КПІ ім. Ігоря
Сікорського*

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ТА ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТЕРОРИЗМ

На сьогоднішній день розвиток інформаційних технологій несе в собі найнебезпечнішу і в, той же час, найактуальнішу загрозу для людства, а саме проблему інформаційної війни та інформаційного тероризму. Інформаційна війна та інформаційний тероризм мають багато спільних ознак, наприклад: протиправні втручання в інформаційні процеси або несанкціоноване втручання в роботу комп'ютерів, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж та мереж електрозв'язку. Але різниця цих дій полягає в суб'єкті виконання, наприклад: держава, терористичні та кримінальні угруповання. Питання інформаційної війни дуже часто залишається в рамках обговорень, коли ж питання інформаційного тероризму набуло великого визнання на міжнародному рівні. Для подальшого нами дослідження проблемного питання, хотілося б дати визначення таким поняттям, як: інформаційна війна, інформаційний тероризм і впливає з даної проблеми таке поняття, як інформаційна зброя.

Інформаційна війна - це певні дії які шляхом застосування заходів для експлуатації, дестабілізації, знищення, підриву або руйнування мають на меті досягти інформаційної переваги над противником та його функціями. Інформаційний тероризм - це терористичні дії в мережі Інтернет. Інформаційна зброя - це так звані інформаційні ресурси, які розроблені та створені для ведення інформаційної війни або інформаційного тероризму.

Інформаційна війна, тобто вплив на свідомість маси, яка склалася історично, наприклад, можна навести контроль над свідомістю населення шаманами або жерцями. Щоб вести інформаційну війну, потрібно проводити інформаційні операції. Інформаційна операція – це інтегрована можливість використання інформаційної зброї для використання можливості впливу на свідомість людини. Інформаційна війна включає в собі ряд дій, таких, як:

- збирання тактичної інформації;
- забезпечення безпеки власних інформаційних ресурсів;

- попередження можливості супротивникам збору інформації, а також підрив якості інформації супротивника;
- за для деморалізації ворога поширення пропаганди та дезінформації.

Інформаційний тероризм, він же кібертероризм, поєднує в собі два поняття, таких, як тероризм та кіберпростір. Щодо кіберпростору, то це інформаційний простір, який моделюється за допомогою комп'ютерів, а тероризм, в свою чергу, це дуже небезпечні, навмисні, протиправні дії, які посягають на безпеку суспільства викликаючи страх, неспокій та пригніченість населення. Поєднуючи ці два поняття, ми маємо термін «інформаційний тероризм», який являє собою навмисні протиправні атаки на інформацію, комп'ютерні програми та дані, обчислювальні системи, тощо. Атаки кібертерористів, в першу чергу, спрямовані на обчислювальні системи, які керують різними процесами. Інформаційний терорист відрізняється від звичайного терориста тим, що для здійснення певної атаки, йому не потрібні ані вогнепальна зброя, ані вибухівка, його основна зброя це наявність комп'ютера та володіння хакерськими навичками за для проникнення в мережу, а також злому та модифікацію програмного забезпечення. Також, до зброї кібертерориста можна віднести комп'ютерні віруси, логічні бомби та троянські коні, тобто так звану інформаційну зброю. Кібертерористи наприціл беруть, як цивільні об'єкти, так і військові. У кіберпросторі виявити терориста набагато складніше, ніж у реальному світі, так, як у віртуальній реальності терористи залишають менше слідів, на відміну від реального світу. Кібертерористом може стати будь-яка особа, яка захоче зайнятися злочином у мережі Інтернет. На сьогодні в процесі розвитку найновіших технологій та стрімкого використання людьми соціальних мереж, неважко вчиняти кібератаки.

Щодо інформаційної зброї, її об'єктом може бути будь-який з трьох типів елементів інформаційної сфери, а саме: людина, інформація в чистому вигляді та матеріальна основа світової інформаційної інфраструктури. Застосування інформаційної зброї може охоплювати:

- деструктивний вплив на матеріальні об'єкти інформаційної сфери;
- вплив на свідомість, психіку та нервову систему людини.

Застосування такої зброї може носити різні характери, як відкритий, так і латентний. Відкритий характер в умовах відкритого збройного конфлікту, а латентний у мирний час в рамках інформаційного протиборства.

Розвинуті держави, які знаходяться на стадії формування інформаційного суспільства, велику увагу акцентують лише на проблемах інформаційної війни та інформаційного тероризму, але в той же час замовчують проблему інформаційної зброї, яка може вже знаходитись в державному арсеналі. Інформаційну зброю можна розглянути, як медаль, яка має дві сторони. З одного боку, якщо немає правового визначення інформаційної зброї, то юридично її застосування не може бути розглянутим, як акт агресії. А з другого боку, якщо подібна зброя буде визнана юридично, то скоріше за все, вона буде розглядатись, як зброя масового знищення або масового ураження, але на підставі цього, ця зброя може бути заборонена міжнародним співтовариством.

Розглянувши таку проблему на міжнародному рівні, необхідно, щоб і Україна визначила своє ставлення до такої зброї. Виникає два запитання: чи є інформаційна зброя в Україні, і якщо немає то, як швидко Україна здатна її створити. Але з огляду на економічне становище в Україні, то щодо швидкого створення такої зброї можна не розраховувати. Виходячи з проголошеної Україною, у Воєнній доктрині(п.3.1), а саме: «не припустимості застосування ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення», було б логічно приєднатися до держав, які виступають за встановлення міжнародно-правових обмежень щодо боротьби з інформаційним тероризмом та застосування інформаційної зброї.

Література:

1.Кормич Б.А. Інформаційна безпека: організаційно правові основи, навчальний посібник, Київ, 2004.

2.Електронний ресурс http://pidruchniki.com/18000102/politologiya/informatsiyni_viyni .

3.Електронний ресурс <http://pravolib.pp.ua/informatsionnyiy-terrorizm-15103.html> .

-----***-----

*Яременко О. І.,
кандидат наук з державного управління
доцент, завідувач кафедри правових
наук та філософії Вінницького
державного педагогічного університету
ім. Михайла Коцюбинського*

КІБЕРПРОСТІР ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Характерною рисою історичного розвитку цивілізації є освоєння людиною нових природних просторів та розширення фізичних кордонів, в межах яких здійснюється соціальна діяльність. Біологічні характеристики та потреби людини обумовлюють пристосованість її до проживання в межах суходолу планети Земля, однак, вона постійно розширювала як географію ойкумени, так і проникала в інші природні простори - морський, повітряний та космічний. Так, розвиток кораблебудування призвів до відкриття нових континентів і освоєння світового океану, винахід літальних апаратів дозволив здійснювати діяльність в повітряному просторі, поява космічних апаратів дозволила освоїти частину космосу.

Принципово нові умови функціонування соціуму виникли внаслідок винаходу комп'ютера і появи штучного середовища - кіберпростору, феномен якого змінює традиційні уявлення людей про географічні кордони, фізичні відстані, часові характеристики реальності. Віртуальна природа кіберпростору дозволяє йому взаємодіяти із реальним світом і здійснювати в ньому соціально значиму діяльність у всіх ключових суспільних сферах, що обумовлює необхідність впливу держави на ці процеси за допомогою правових засобів з метою їх впорядкування та спрямування в позитивному напрямку. Перед органами нормотворчої діяльності постають проблеми, які потребують особливих підходів і ґрунтовного аналізу суспільних відносин, які передбачається інтегрувати в систему правового регулювання, що актуалізує наукові дослідження в цій царині.

В країнах з високим рівнем розвитку інформаційно - комп'ютерних технологій проблеми взаємозв'язку електронного середовища і права вже тривалий час знаходяться в полі зору науковців. Так, науково-дослідницьку діяльність в сфері кіберпростору та мережі Інтернет в США було започатковано ще в 1990 році за фінансової підтримки уряду [1, с 357].

У вітчизняній науці, кіберпростір включено до предмета наукових досліджень порівняно недавно і в них розглядаються окремі політичні,

філософські, технологічні та правові аспекти цього феномену. В той же час, подальшого дослідження потребує аналіз проблем правового регулювання кіберпростору, що і є метою даної статті.

Теоретичні уявлення про можливість застосування регулятивної функції права до кіберпростору пройшли певний еволюційний шлях і відрізняються різноманітністю поглядів і концепцій. У 1996 році суддя Апеляційного суду сьомого округу Сполучених Штатів Америки Ф. Істербрук, виступаючи на конференції в Чиказькому університеті, порівняв необхідність правового регулювання в кіберпросторі із необхідністю прийняття закону «Про коня». Він зазначав, що існує багато правових відносин, де об'єктом виступають коні: їх купівля – продаж, жорстоке поводження з ними, ліцензування участі в спортивних змаганнях, ветеринарний догляд і т.д., однак ніхто не ставить питання про створення науки "право коня" [2]. Аналогічна позиція була сформульована і в 2000 році в роботі «Проти кіберправа», автор якої, заперечуючи необхідність правового регулювання мережі Інтернет, зазначає, що хоча винахід парової машини та промислова революція і трансформували американське право, однак "закону парової машини" ніколи не існувало [3].

Вважаємо такі твердження некоректними внаслідок поверхневого використання їх авторами порівняльно – правового методу. Так, освоєння соціальною спільнотою нових просторів для діяльності якраз і призводило до появи нових правових норм, які згодом оформилися в інститути та галузі – повітряне, морське, космічне.

Необґрунтованою, на наш погляд, також є позиція представників Інтернет - громадськості, які відстоюють позицію незалежності кіберпростору від традиційних державно – правових інститутів, позиціонують його як явище, що знаходиться поза нормами національного та міжнародного права. [4].

Раціональною видається думка тих фахівців в галузі права, які вражають питання, чи потрібно здійснювати регулювання кіберпростору вже вичерпаним, а сучасна проблема полягає в тому, щоб створити ефективне законодавство в цій сфері, при дотриманні принципу верховенства права [5, с. 11].

Однією із проблем в процесі юридичного опосередкування відносин в цій сфері є формулювання чіткого поняття «кіберпростір». На сьогодні, в західній літературі є три майже синонімічних поняття кіберпростору, які

водночас мають різне змістовне навантаження: domain, realm та environment. Перше пов'язане переважно із просторово-географічними характеристиками і описується як земля, вода, повітря та космос, тобто окремі види просторів. Environment надає кіберпростору характеристик певного «навколишнього середовища», яке можна відчутити і на яке можна вплинути повсякденною діяльністю аж до знищення. Як realm кіберпростір згадується переважно в навколо науковій літературі й у тих роботах, що можуть бути умовно віднесені до робіт прихильників постмодерністських теорій [6].

Аналіз зарубіжного досвіду правової інституалізації кіберпростору свідчить про те, що характерною рисою цього процесу є прив'язка до проблем інформаційної безпеки. Так, в доповіді Міністерства оборони США "Операції в кіберпросторі", кіберпростір визначається як глобальний домен в інформаційному середовищі, що складається з взаємозалежної мережі інформаційних технологій, інфраструктури та резидентних даних, включаючи Інтернет, телекомунікаційні мережі, комп'ютерні системи та вбудовані процесори та контролери. Аналогічна дефініція кіберпростору застосовується в об'єднаній оборонній доктрині Міністерства оборони Великобританії [7, с. 5].

Політика Європейського Союзу також базується на визнанні кібербезпеки в якості вирішального чинника загальної безпеки, ефективного функціонування економіки, забезпечення демократії, прав та свобод. В спільному документі Європейського Парламенту та Ради від 13 вересня 2017 року зазначається, що майбутня безпека залежить від того, як трансформується здатність захищати ЄС від кіберзагроз, оскільки, як цивільна інфраструктура, так і військові потужності базуються на цифрових системах.

У зв'язку з цим актуальне значення має прийняття Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», який містить визначення кіберпростору як середовища (віртуального простору), яке надає можливості для здійснення комунікацій та/або реалізації суспільних відносин, утвореного в результаті функціонування сумісних (з'єднаних) комунікаційних систем та забезпечує електронні комунікації з використанням мережі Інтернет та/або інших глобальних мереж передачі даних .

Аналіз цієї дефініції свідчить, що в її основу покладено основну функціональну сутність кіберпростору – комунікативну. При цьому,

вважаємо недоцільним застосування в нормативному визначені кіберпростору такої конструкції як «віртуальний простір, який надає можливості», внаслідок її алогічності. Можливість для комунікацій надає не простір, а технічні засоби та відповідні технології, а сам кіберпростір виникає як об'єктивна електронна форма існування комунікацій, як реальний зовнішній прояв віртуального світу, що перебуває в стані постійної динаміки. В вищезазначеній дефініції має місце і інша суперечність – в першій його частині зазначається, що кіберпростір утворюється як наслідок роботи комунікаційних систем, в другій – що він сам забезпечує ці комунікації за допомогою мереж.

У зв'язку з цим, підтримуємо позицію Фурашева В.М., який розглядає кіберпростір як форму співіснування сукупності матеріальних та нематеріальних об'єктів і процесів, спрямованих на сприйняття, запам'ятовування, переробку та обмін інформацією. Науковець цілком слушно підкреслює, що кіберпростір є дуже складним явищем, що об'єднує в собі реальність і віртуальність, матеріальне і нематеріальне, абстрактність і дійсність [7, с. 165].

Вважаємо, що в якості теоретичної моделі кіберпростір можна розглядати як інтелектуальне інформаційно – комунікаційне середовище, що штучно створене організаційною та творчою працею людини за допомогою комп'ютерної техніки та програмного забезпечення, сприйняття якого та соціальна взаємодія в якому відбувається незалежно від фізичного місцезнаходження суб'єкта і опосередковується аудіовізуальними технічними засобами з електронно – цифровою природою.

Водночас, кіберпростір є більш багатограним явищем і містить в собі технічні, енергетичні, інтелектуальні, контентні складові, сутність та зміст яких може бути предметом подальших досліджень з метою вдосконалення нормативно – правової бази в цій сфері.

Література:

1. Eichensehr K. Cyberwar & International Law Step Zero/ K. Eichensehr // Texas international law journal. – 2015. – Volume 50. – Symposium Issue 2. – p. 355 – 378.
2. [Easterbrook F. H. "Cyberspace and the Law of the Horse" / F. H. Easterbrook // University of Chicago Legal Forum.](#) – Режим доступу: http://chicagounbound.uchicago.edu/journal_articles.
3. Sommer J. H. Against cyberlaw / Joseph H. Sommer // Berkeley Technology Law Journal. –2000. –Volume 15. –Issue 3: 1145 - 1232.

4. Barlow J. P. A Declaration of the Independence of Cyberspace . – Режим доступа: <https://www.eff.org/cyberspace-independence>.
5. Murray A, Looking Back at the Law of the Horse: Why Cyberlaw and the Rule of Law are Important // Conference of the British & Irish Law, Education & Technology Association, on 11 April 2013, at the University of Liverpool . – Режим доступа: <https://script-ed.org/article/law-horse-cyberlaw-rule-law-important>.
6. Дубов Д. В. Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва : монографія / Д. В. Дубов. – К. : НІСД, 2014. – 328 с.
7. Ormrod D., Turnbull B. Developing a Military Cyber Maturity Model for Multi-Domain Battle Mission Resilience and Success // International Journal of Cyber Warfare and Terrorism. – 2017. –Volume 7: 4: – 1 - 13.
8. Фурашев В. М. Кіберпростір та інформаційний простір, кібербезпека та інформаційна безпека: сутність, визначення, відмінності / В. М. Фурашев // Інформація і право. –2012. –№ 2. – С. 162 - 169.

-----***-----

*Каращук А. Я.,
к.ф.н., преподаватель кафедры
иностраных языков Института
международных отношений
Киевского национального
университета им. Тараса Шевченко.*

ДИСКУРСИВНЫЕ ВОЙНЫ И МИФ

В данной работе автор рассматривает понятие дискурса [1], а также роль дискурса в создании мифа. Вводится определение идеологии как системы узловых точек дискурса, которые взаимодействуя, могут создавать долговременную фиксацию значений узловых точек [2]. Временная фиксация значений представляет собой дискурсивную систему, которая формирует идеологию. Дискурс как временная система значений представляет собой структуру, дестабилизация которой является я целью «враждебного» дискурса. Другими словами, ослабление взаимоотношений узловых точек и их значений является основной целью противодискурса, что может повлечь фиксирование новых значений узловых точек традиционного дискурса. Сам процесс удержания значений узловых точек с одной стороны, и попытка дестабилизации этих значений - с другой стороны, определяется как «дискурсивная война», либо «дискурсивное противодействие». На современном этапе развития масс медиа, мы наблюдаем не идеологические войны, и тем более, не информационные войны, а борьбу дискурсов за

фиксацию своих значений. Представление «информационных войн» через борьбу за фиксирование «своих» значений узловых точек позволяет значительно упростить процесс контроля за медиа пространством, автоматизировать контроль коннотации основных узловых точек, использовать планирование постепенной деконструкции значений узловых точек.

Основные понятия и трактовки

Информация - это мост, связывающий действительность и реальность [3].

Симулякры и гиперреальность.

Гиперреальность - это подмена действительности при помощи симулякров.

Симулякры - это копия копии, оригинал которой не существует [4].

Другими словами: масс медиа, контролируемые олигархами, реагируют на несуществующее событие так, как будто они существовали в действительности.

Таким образом, формируется реальность без связи с действительностью. Эта реальность связана с гиперреальностью, а не с действительностью.

Действительность – гиперреальность - реальность

Очевидно, что вся «информация» распространяемая масс медиа только отчасти связывает реальность и действительность.

В медиа пространстве используются информационные продукты, которые состоят из информации (менее 1%) и коннотативных инвариантов, которые обеспечивают желаемое формирование реальности на уровне индивида, сообщества и общества.

Мифологическое сознание это бинарное и иррациональное мышление, склонное к восприятию коннотативных информационных продуктов.

В состоянии мифологического сознания человека вводят через состояние первобытного.

Дискурс - это временная фиксация значения узловой точки (Йоргенсен).

Эта фиксация осуществляется на уровне коннотации.

Узловая точка – это ключевое понятие, формирующее взаимосвязи на одном дискурсивном уровне и/или между разными дискурсивными уровнями («демократия», «права человека», и т. д.)

Узловые точки связаны друг с другом моментами (проявленными значениями), и элементами (возможными значениями), формируя сети.

Изменения заданной коннотации точки свидетельствуют о попытке деконструкции значения и/или попытке перевода момента в элемент и наоборот.

Традиционно принято проводить аналогию между опорными пунктами на линии фронта и узловыми точками дискурса.

Невозможно обеспечить полное перекрытие линии фронта, однако можно обеспечить огневое гарантированное покрытие между узловыми точками.

Как на фронте, можно создавать эшелонированную оборону (многослойные сети дискурсивных точек), а также стратегическое преимущество на главных направлениях ударов.

Другими словами, попытка изменения коннотации дискурсивной точки свидетельствует о попытке деконструкции дискурса, что можно сравнить с нападением.

Дискурс и реперные точки формирования личности

Дискурсивные точки верхнего уровня соответствуют реперным точкам формирования личности.

Классическим примером такого соответствия является «победа в ВОВ».

«Победа в ВОВ» на верхнем уровне имеет свои проекции на нижние уровни дискурса.

Например, на втором уровне эта точка может быть представлена «результатами главных сражений», на следующем уровне это могут быть «роль полководцев Красной армии», и так вплоть до «подвигов отдельных личностей на фронтах».

В результате точка «Победа в ВОВ» является вершиной пирамиды сопряженной с реперной точкой формирования личности.

Количество дискурсивных уровней, так же как и точек в сети определенного уровня, произвольно и зависит от поставленных задач и средств медиа продвижения заданной коннотации. Коннотация узловых точек контролируется социологически. Любая попытка изменения коннотации узловых точек и попытки деконструкции требуют коннотативного рефлексинга.

Важно! Речь идет о защите соответствия действительности и реальности как социальной, так и личной.

Вероятность деконструкции дискурса

Чем больше разрыв действительности и реальности, тем больше вероятность деконструкции дискурса, созданного при помощи симулякров.

Скорость деконструкции отображает характер изменений.

Основные направления дискурсивных атак определяются квалифицированным изучением внутреннего дискурса общества.

Сопоставление внутреннего и внешнего дискурса позволяет использовать на внешнеполитическом уровне аргументы внутреннего дискурса.

Вычисляются точки верхнего и других уровней, оценивается их коннотативная устойчивость путем изучения поля дискурсивности (моменты).

Изучается возможность использования техник «тройского коня» и изменения артикуляции узловых точек с последующим изменением коннотации.

Определяются коннотативные инварианты, медиа планы продвижения в соответствии с целевой аудиторией и в зависимости от средств в наличии.

Атака проводится по всем точкам и на всех уровнях. Вычисляются слабые места обороны, занимают плацдармы и, по возможности, развивается успех. Вот почему в медиа происходят именно дискурсивные, а не информационные войны.

Нужно четко понимать, что воздействие на людей мифологического сознания может быть эффективным только на уровне коннотации, с последующим выведением на уровень восприятия информации.

Другими словами, задача мне представляется следующей: произвести деконструкцию гиперреальности, чтобы наладить взаимодействие действительности и реальности в сознании индивида и/или общества.

На уровне образования это осуществляется СМД - деятельностью.

Система дискурсивных сетей, связанных с реперными точками формирования личности, на долгосрочную перспективу обеспечивает сверхбиологическое воспроизводство человека. Также обеспечивает воспроизводство (преемственное) власти обществом.

Литература:

1. Jorgensen Marianne and Louise Phillips Discourse Analysis as Theory and Method SAGE Publications, 2002

2. Laclau Ernesto and Mouffe Chantal Hegemony and Socialist Strategy Towards a Radical Democratic Politics Second Edition VERSO London 2001

3. Г.П. Щедровицкий. Организационно-деятельностные игры. Курс лекций на кафедре психологии исторического факультета Вильнюсского университета. 1982 // Г.П. Щедровицкий. Организационно-деятельностная игра: сборник текстов. Из архива Г.П.Щедровицкого. Т. 9 (1). М. 2004.

Baudrillard, Jean, Simulacres et simulation, Paris, Galilée, 1981

-----***-----

Капиця А. Р.,

Студентка 6 курсу ФСП КПІ ім. Ігоря

Сікорського

Науковий керівник: Фурашев В. М.,

к.т.н, доцент ФСП КПІ ім. Ігоря

Сікорського

ТВОРЧИСТЬ: ВІД ПРЕКРАСНОГО ДО ПРИБУТКОВОГО АБО ЯК ЗАХИСТИТИ СВОЇ ІДЕЇ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Про творчість, як правило, говорять філософи та митці, але рівень розвитку сучасного суспільства та процеси, які в ньому відбуваються, призвели до того, що творча діяльність вже зачіпає й питання бізнесу, права та навіть інформаційної безпеки.

Словник української мови визначає поняття «творчість», як діяльність людини, що спрямована на створення духовних і матеріальних цінностей, а також те, що створено внаслідок такої діяльності, сукупність створеного кимось. Тобто творчість може охоплювати будь-яку сферу діяльності людини, якщо процес спрямований на створення духовних чи матеріальних цінностей. Результатом творчої діяльності може бути створення художнього, літературного, музичного, пісенного твору, наукового відкриття, інженерно-технічної інновації тощо.

Загалом, творчий процес дуже важко контролювати, адже найчастіше неможливо передбачити якими будуть результати творчої діяльності та чи будуть вони взагалі. Але ще складніше «прогнозувати успіх» того чи іншого продукту.

Непоодинокими вже є випадки, коли втілення на перший погляд простої творчої ідеї ставало основою прибуткового бізнесу, а ідеї, які здавалися перспективними та успішними – не виправдовували очікувань.

Можливо, причиною цього є непередбачуваність творчої діяльності, а можливо якісь інші фактори: географічні, економічні, соціальні тощо.

Напевно саме тому, часто достойні ідеї дублюються, копіюються, одним словом викрадаються й тоді постає питання захисту своїх творчих ідей та доробків.

Ми живемо в час глобальної інформатизації, тому майже кожного дня все більше сфер діяльності переходять на простори Інтернету. Через це регулювання Інтернет сфери є одним з важливих аспектів сучасної правотворчої діяльності.

Питання, пов'язані з охороною авторських прав, а саме в цю категорію входять права суб'єктів творчої діяльності, регулюються Законом України «Про авторське право і суміжні права».

Але в цьому законі є лише кілька положень стосовно захисту авторських і суміжних прав в Інтернеті, зокрема, визначений порядок припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет.

Також в законі «Про авторське право і суміжні права» зазначені форми вираження результатів творчої діяльності та зазначено, що правова охорона поширюється тільки на форму вираження творів й не поширюється на ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені або проілюстровані у творі.

Таким чином, якщо говорити саме про ідеї, то захистити їх відповідно до законодавства, на жаль, неможливо. Можна захистити лише форму її вираження.

Нам відомий реальний приклад, коли вдалий Інтернет - бізнес мав постійну проблему з плагіатом своїх ідей. Продукт цієї компанії продавався на популярному веб - сайті з продажу хенд - мейд продукції. На тому ж сайті періодично відкривалися нові магазини з аналогічною продукцією, що дублювала авторський дизайн «компанії-першовідкривача». Скарги до служби підтримки сайту ніяких результатів не давали, адже там вимагали підтвердження реєстрації авторського права, але ні дизайни, ні сам продукт не був зареєстрований відповідно до норм законодавства, а тому й відповідного свідоцтва не було.

Інколи, таке копіювання може зіграти на руку, якщо це забезпечує додатковий розголос та рекламу продукту, але в більшості випадків подібне неправомірне використання приносить лише фінансові та репутаційні втрати.

Хоча різниці в охороні зареєстрованих та незареєстрованих творів, відповідно до закону України немає, але все ж таки реєстрація авторського права дає можливість отримати відповідний документ, який за необхідності підтвердить належність авторських прав певній особі. Свідоцтво – єдиний засіб підтвердження авторства, в судових спорах, у випадках неправомірного використання твору, при укладанні договорів тощо.

Тож для захисту своїх творів бажано реєструвати авторське право на них в установленому законом порядку. Стосовно захисту ідей, то не виключено, що з часом вони також охоронятимуться законом, адже інколи ідея може коштувати великих грошей, а тому може стати одним з об'єктів авторського права.

Література:

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 №3792-ХІІ / Верховна Рада України . – Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, N 13, ст.64
2. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970—1980. — Т. 10. — С. 54.

-----***-----

Багінський А. В.,
канд. політ. наук, ст. викладач
ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ КРЕМЛЯ

Інформаційні виклики сьогодення потребують формування адекватної політики в сфері комунікацій. Основним викликом безпеці України стала політика інформаційна політика Кремля, до якої залучено значні фінансові та людські ресурси. Тоді як зарубіжні дослідники прагнуть осмислити феномен «гібридної війни» та кібератак на електоральні системи, сама інформаційна стратегія Кремля також змінює і трансформує власні інструменти, зокрема щоб зберегти ефективність асиметричного впливу на комунікації геополітичних супротивників та з огляду на протидію інформаційній агресії, замислюватись над масштабом якої західні демократії стали лише відносно

нещодавно. Не перша і не остання спроба комплексно досягнути цілі та завдання інформаційної політики РФ сприятиме виробленню більш адекватних правових підходів щодо функціонування інформаційної сфери в Україні.

Фактори інформаційної політики РФ за часів правління В. Путіна:

- Єдина російсько-європейська система протиракетної оборони (проігнорована міжнародною спільнотою)
- Концепція енергетичної взаємозалежності між Росією та ЄС (єдина Європа від Владивостока до Лісабона)
- Доктрина «розширеного суверенітету» - традиційна зона інтересів РФ на пострадянському просторі та невтручання в неї з боку інших світових держав лідерів.

Український стратег, академік Володимир Горбулін стверджує: «Саме прихід до влади В. Путіна можна вважати початком пошуку Москвою власної "геостратегії реваншу", метою якої є комплекс завдань, ключове з яких — поступове, але неухильне відновлення російської впливовості та значущості на міжнародній арені. Однак у більш ніж непростих міжнародних умовах, а також з огляду на істотний брак необхідних ресурсів (від суто військово-економічних до інформаційно-комунікаційних), базою російської "геостратегії реваншу" міг бути лише асиметричний підхід» [1]. Подібний асиметричний підхід виявився у створенні кремлем інструментів інформаційного впливу.

Інструменти інформаційного впливу:

- Медіа-концерни. Наприклад, «Russia Today» – перший російський телеканал, що веде цілодобове мовлення англійською мовою. Веде мовлення більше, ніж в 100 країнах. Бюджет у 2015 році - 13,85 млрд. руб;
- Федеральні канали, зокрема «Россия-1», які транслюються через супутник;
- Радіостанції з інформаційними та суспільно-політичними блоками;
- Газети, що безкоштовно розповсюджуються в пострадянських країнах;
- Операції у соціальних мережах, «фабрики тролів»;

- Популярна та псевдонаукова література, що інтерпретує історію в інтересах РФ;

- Комерційний кінематограф та документальне кіно.

В документальному фільмі «Крим. Путь на родину», який було вперше продемонстровано 15 березня 2015 року на федеральному каналі «Россия-1» В.Путін детально розповів про операцію з анексії Криму. Рік потому Путін значно змінив свою інтерпретацію подій:

1. Операція планувалась заздалегідь Збройними силами РФ та ГРУ, а не була здійснена спонтанно.

2. Путін особисто здійснював керівництво захопленням Криму.

3. Януковича цілеспрямовано вивезли з території України російські спецслужби

4. Путін допустив можливість використання ядерної зброї за умови втручання західних держав у конфлікт.

Натомість, в березні 2014 року Путін заявляв, що українські війська блокуються силами самооборони Криму. У квітні 2014 року він визнав, що кадрові військові підтримували самооборону під час проведення референдуму.

Причини зміни інформаційної стратегії в березні 2015 року:

1. Путін підкреслює, що він піде до останнього щодо захисту традиційної зони інтересів РФ. Демонструє це західним лідерам, власним елітам, виборцям, проросійському населенню «зони інтересів». Вбивство Немцова потенційно може бути наслідком конфлікту всередині владних еліт. На прикладі «визволення» Януковича Путін демонструє, що «він своїх не здає», що підвищує лояльність та консолідованість всередині панівного класу і дозволяє бути водночас «над ситуацією» в боротьбі кланів.

2. Показати виборцям, що в обмін на санкції отримали росіяни дещо більше – «поновлено історичну справедливість».

3. Натомість зафіксовано трансформацію громадської думки росіян після піврічної ейфорії від анексії. Так, за опитуванням Левада-центру рік потому після анексії 57% мешканців РФ вважає, що держава має існувати в нинішніх кордонах, а Крим був скоріше разовим виключенням.

«Більшість громадян переходять на позицію, що Крим був унікальним випадком, а в більшості ситуацій Росія на подібні дії права не має», - говорить заступник директора Левада-центру Олексій Гражданкін [2]. В цій

ситуації Путін діє на випередження, даючи відповідь на зміну настроїв електорату.

4. ЄС та США готові організувати та фінансувати контрпропаганду РФ серед російськомовного населення Європи.

Європейські лідери вважають, що пропаганда з РФ дестабілізує ситуацію на континенті. Верховного представника ЄС з іноземних справ Федеріку Могеріні попросили в ще в 2015 р. розробити детальний план протидії російським «дезінформаційним кампаніям». До цього часу ЄС має створити об'єднану оперативну групу під назвою «руйнівники міфів», що буде проводити моніторинг російських ЗМІ для виявлення хибної інформації та публікації її спростування [3].

У 2016-2017 рр. – в США розпочинається розслідування щодо втручання російських кібер-хакерів у систему виборів Президента. З'являється інформація про ймовірність такого втручання під час проведення британського референдуму «Брекзйт», президентських виборів у Франції та так званого каталонського референдуму. Ймовірно, західний світ шукатиме протидію інформаційним атакам Кремля шляхом вдосконалення систем інформаційної безпеки та посилення обмежень російських ЗМІ. Так, наприкінці 2017 р. телеканал «Russia Today», визнано іноземним агентом США, що значно збільшить контроль за прибутками/витратами даного прокремлівського ЗМІ. Ймовірно, така ж доля очікує на інші пропагандистські рупори. Крім того, фактором залишаються вибори Президента РФ у 2018 р., де Кремль має демонструвати бодай позірну демократичність стосовно зарубіжних засобів масової інформації.

Література:

1. Горбулін В. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу // Дзеркало тижня. - 23 січня. – 2015. – Режим доступу: <https://dt.ua/internal/gibridna-viyna-yak-klyuchoviy-instrument-rosiyskoyi-geostrategiyi-revanshu-.html>
2. Винокуров А. Одного Крима достаточо // Газета.ru. – 23 березня. – 2015. – Режим доступу: https://www.gazeta.ru/politics/2015/03/22_a_6610477.shtml
3. Capon, F. EU to launch «Mythbusters» taskforce for Russian propaganda // Newsweek. -3/20/2015. – Режим доступу: <http://www.newsweek.com/eu-launch-mythbusters-taskforce-counter-russian-propaganda-315480>

-----***-----

*Полтавець С. В.,
кандидат політичних наук,
старший науковий співробітник
Національної юридичної
бібліотеки НБУВ*

СУЧАСНИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ НАРАТИВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ З РФ

Вітчизняний інформаційний простір з початку військової агресії Російської Федерації проти України перебуває під постійним медійним тиском. Водночас заради об'єктивності треба відзначити, що переважання російськомовних медіа на вітчизняних теренах з часів проголошення Україною незалежності у серпні 1991 р. й аж до анексії Росією Кримського півострова не розглядалася як проблема національної інформаційної безпеки. Водночас треба визнати, що на вітчизняних теренах до російської військової агресії не було розлогих дискусій відносно важливості та необхідності творення стратегічних наративів. Саме російська агресія актуалізувала вітчизняні дослідження в цьому напрямку. Так, наприклад проф. М. Ожеван відзначає: «Створення й розповсюдження «стратегічних наративів» перетворилися нині на засадничий різновид «стратегічних комунікацій», які застосовуються в політиці та бізнесі й, звичайно, – в інформаційно-психологічних війнах та спеціальних операціях» [1, с. 30]. Як бачимо поняття «стратегічні комунікації» є значно ширшим за те, що ми розуміємо під «стратегічним наративом». Відзначаючи важливість розвитку системи стратегічних комунікацій директор Національного інституту стратегічних досліджень академік НАН України В. Горбулін зауважує: «Стратегічні комунікації дозволяють, залишаючись у межах демократичних практик і принципів, організувати ефективну відсіч деструктивним інформаційним кампаніям, які веде проти нас агресор. Однак ефективність побудови цієї системи залежить від багатьох факторів, у т. ч. – від спроможності суб'єктів створюваної системи стратегічних комунікацій здійснювати свою діяльність відповідно до нових принципів та завдань» [2, с. 5]. Академік В. Горбулін акцентує свою увагу на низці не розв'язаних до сьогодні проблем серед яких такі: «переважна більшість державних структур досі не дуже розуміють, у чому полягає суть стратегічних комунікацій, з якою комунікативною реальністю вони працюють... Міжвідомча взаємодія

часто є або формальною, або базується на міжособистісних контактах... Цільові аудиторії як основа будь-якої адресної інформаційної діяльності майже ніде не визначаються (так само, як не визначаються й основні меседжі для них)..» [2, с. 6].

Беручи участь у дискурсі щодо сучасного українського гранд-нарративу українські історики С. Віднянський та А. Мартинов пишуть: «в нашому розумінні метанаративом є інтелектуальний спосіб або теоретично-концептуальний підхід до дослідження соціального явища. Як правило, під метанаративом розуміється раціонально-впорядковане резюме (усуспільнення чи узагальнення) «гранд-теорій» дослідження, зокрема минулого українського народу» [3, с. 4]. Вступаючи в дискусію з С. Плохієм вчені зауважують: «Насамперед, виникають сумніви, чи не зарано «виходити» за межі національної парадигми? Адже незасвоєні уроки саме національної історії дають можливість маніпулювати майбутнім нації. Минуле набуває смислу, коли на нього дивляться з майбутнього. Тому до певної міри минуле так само не прогнозоване, як і майбутнє» [3, с. 5]. Ця теза дослідників повністю підтверджується практикою сьогодення, тут ми маємо на увазі ту війну яку веде Росія проти України, що поряд з суто мільярними складовими має й інформаційний сегмент. Адже саме на незасвоєних уроках української політичної історії «грає» Росія руйнуючи та деформуючи наш інформаційний простір. Звертаючи увагу на існування багатьох міфів та стереотипів у вітчизняній історії С. Віднянський та А. Мартинов переконані, що «Усе це вимагає переосмислення національного метанаративу насамперед із позицій легітимації сучасного стану й перспектив розвитку української державності та суспільства, що повинно стати інтелектуальним і громадським обов'язком» [3, с. 6]. Подібні зміни викликані тим, що «Інформаційна революція та глобалізації на наших очах руйнують усталені геополітичні структури і моделі. Інтеграційні процеси провокують «ерозію» суверенітету, підкреслимо, саме сучасних національних держав» – твердять історики [3, с. 6].

Як бачимо стратегічний нарратив це завжди «метадоповідь» подана в доступній формі для якнайшвидшого та найлегшого засвоєння аудиторією. Його важливість особливо в умовах інформаційної війни безсумнівна. Аналізуючи ситуацію яка склалася генеральний директор КМІСу Володимир Паніотто зауважує: «Зрозуміло, що йде війна, але хоч це війна й інформаційна – деякий перерозподіл ресурсів міг би зберегти життя наших

солдатів. Адже пропаганда підвищує кількість людей, які стають сепаратистами» [4].

Як бачимо в багатьох випадках ми (Україна), на жаль, реагуємо на вже доконаний факт інформаційної агресії з боку Росії, а повинні діяти за сценарієм випередження. Свідчення тому дата прийняття нами «Доктрини інформаційної безпеки України» 25 лютого 2017 року, тобто минуло 3 роки з часу анексії Російською Федерацією Кримського півострова. Разом з тим, вітчизняні експерти чітко визначили «Актуальні загрози національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері» серед яких, в контексті нашого дослідження, особливо важливими є: «здійснення спеціальних інформаційних операцій, спрямованих на підрив обороноздатності, деморалізацію особового складу Збройних Сил України та інших військових формувань, провокування екстремістських проявів, підживлення панічних настроїв, загострення і дестабілізацію суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації, розпалювання міжетнічних і міжконфесійних конфліктів в Україні; проведення державою-агресором спеціальних інформаційних операцій в інших державах з метою створення негативного іміджу України у світі; інформаційна експансія держави-агресора та контрольованих нею структур, зокрема шляхом розширення власної інформаційної інфраструктури на території України та в інших державах; інформаційне домінування держави-агресора на тимчасово окупованих територіях; поширення закликів до радикальних дій, пропаганда ізоляціоністських та автономістських концепцій співіснування регіонів в Україні» [5].

У якості висновків відзначимо наступне. По-перше, гібридна війна Російської Федерації проти України на жаль, виявила неготовність нашої держави до широких інформаційних атак на вітчизняний інформаційний простір. Як наслідок, ми (Україна) на початку змушені були реагувати на такі дії Росії з певним запізненням. З іншого боку, як не парадоксально це звучить в ситуації, що склалася присутній і позитивний момент: це спонукало нас звернути увагу на важливість такого сегменту політики як стратегічні комунікації та почати оновлення національного наративу. Саме відкрита військова агресія Росії та інформаційна, яка її супроводжує стала доказом того, що в інформаційному просторі незалежної України на місці радянської ідеології сформувався певний вакуум, який вітчизняні медіа за роки незалежності наповнювали зовсім не українським інформаційним продуктом.

По-друге, саме тому, виникла гостра потреба у розробці та просуванні українського гранд-нарративу. А оскільки, як твердить американський дослідник Ентоні Олкот, «кожен гранд-нарратив претендує на винятковість і включає переконання (вірування), що єдине і правильне розуміння історії (ситуації, події) забезпечує саме цей нарратив, а всі інші нарративи – хибні. Звідси – незникний конфлікт нарративів, який перетворюється на конфлікт свідомостей і пам'ятей представників різних поколінь»[1] ми зобов'язані оновлювати національний нарратив відповідаючи на виклики сьогодення.

Література:

1. Ожеван М. Глобальна війна стратегічних нарративів: виклики та ризики для України [Електронний ресурс] / М. Ожеван // Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний щоквартальний збірник: серія «Політика». – 2016. – № 4 (41). – С. 30–40. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/Str_prioritetu/SP_4_2016.pdf. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 28.07.2017.
2. Горбулін В. Вступне слово / В. Горбулін // Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний щоквартальний збірник: серія «Політика». – 2016. – № 4 (41). – С. 5–6. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/Str_prioritetu/SP_4_2016.pdf. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 28.07.2017.
3. Віднянський С. / С. Віднянський, А. Мартинов // Український історичний журнал. – 2013. – № 6. – С. 4–17.
4. Власний нарратив замість контрпропаганди. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/advocacy_and_influence/vlasniy_narativ_zamist_kontrpropagandi/. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 29.07.2017.
5. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України». – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 30.07.2017.

-----***-----

Штихно Я. С.,
студентка ФСП КІІ ім. Ігоря
Сікорського
Науковий керівник: **Фурашев В. М.,**
к.т.н, доцент ФСП КІІ ім. Ігоря
Сікорського.

**ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В
НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ**

За умов інформаційної революції, яка розпочалася наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття та враховуючі євроінтеграційне прагнення України,

актуальними постають проблеми формування нормативно-правової бази у сфері інформаційних відносин та її подальшого розвитку в контексті євроінтеграції України, адаптації та імплементації норм європейського і міжнародного інформаційного права в інформаційне законодавство України, а також проблеми систематизації національного інформаційного законодавства. Розглянемо вказані проблеми більш ретельно. З 1990-х років, після проголошення державної незалежності в Україні, розпочалося активне формування національного інформаційного законодавства. За цей час було прийнято значну кількість законів та інших нормативно-правових актів, що могло би дозволити врегулювати найбільш важливі норми інформаційних відносин та інформаційної діяльності.

Аналіз нормативно-правового поля України засвідчує, що в нашій державі наявна низка законодавчих та інших нормативно-правових актів спрямованих на регулювання, захист та розвиток вітчизняного інформаційного простору[1]. Проте поряд з тим, що в Україні прийнято низку нормативно-правових актів на означеному напрямі, важливою проблемою залишається певна несистемність та кодифікація вітчизняної правової політики в інформаційній сфері, зокрема з огляду на те, що почасти законодавчі акти ухвалюються з метою вирішення тактичних завдань, без урахування стратегічних орієнтирів та об'єктивних українських умов[2]. Окрім того, необхідно враховувати, що частина інформаційних відносин регулюється підзаконними, а подекуди й відомчими нормативними актами.

Як наслідок, велика кількість питань функціонування інформаційної сфери в Україні залишається досі недостатньо та некоректно врегульованою на законодавчому рівні – це стосується як проблем інфраструктури, так і діяльності ЗМІ, інформаційно-аналітичних установ тощо.

З огляду на недостатню контрольованість державою відносин власності на ключові вітчизняні ЗМІ та відсутність нормативно-правових актів, які сприяли би становленню економічно незалежних ЗМІ, створюються передумови для монополізації медіа-ринків фінансово-промисловими групами, які через належні їм ЗМІ почасти вдаються до формування змістовного наповнення інформаційних продуктів на власний розсуд обслуговуючи не стільки суспільні та загальнодержавні, скільки вузько-групові корпоративні інтереси, використовуючи ЗМІ у маніпулятивних цілях. При цьому журналістські колективи, передовсім через непрозорість

трудових відносин з власниками, а також слабку самоорганізацію, практично не мають можливостей для проведення незалежної редакційної політики.

Фактично відсутнє та неповноцінне правове регулювання функціонування в Україні міжнародних інформаційних обмінів та інформаційних систем, найяскравішим та найболючішим прикладом яких є Інтернет та відсутність поняття засобу масової інформації в мережі Інтернет, унеможливує здійснення перевірки інформації, яка там поширюється та створює передумови для використання Інтернет-ЗМІ у деструктивних цілях.

Крім того, значна частина авторських творів, доступних в українському сегменті Інтернету, опинилася там незаконно з порушенням прав інтелектуальної власності. Про це зокрема, зазначалося у щорічній «Спеціальній доповіді 301», яку оприлюднив 1 травня ц.р. «Офіс торговельного представника США». У відповідності до цієї доповіді, Україну назвали найбільшим порушником авторського права та віднесено до категорії так званих пріоритетних зарубіжних країн (у цій категорії наша країна опинилася першою і єдиною за останні сім років) [3].

З метою усунення наведеного вище, на думку фахівців, спершу потрібно у парламенті прийняти Інформаційний кодекс України. Крім того, слід підготувати та внести відповідні зміни до інформаційного законодавства, адже чимало його положень застаріли, є чимало суперечностей у регулюванні певних суспільних відносин різними законами, що призводить до неоднозначного тлумачення їхніх норм.

Як зазначив перший директор Науково-дослідного центру правової інформатики Національної академії правових наук України Микола Швець, питання систематизації інформаційного законодавства в Україні на рівні кодифікації передбачає не лише зовнішню обробку сукупності існуючого нормативного матеріалу, розташування його у певному порядку, тощо. У процесі кодифікації переглядають і виключають застарілі норми, вносять виправлення і усувають протиріччя, заповнюють прогалини у правовому регулюванні, створюють нові правові формули і конструкції, які враховують перспективи розвитку відносин в інформаційній сфері.)[4].

Сплеск пропозицій науковців щодо ухвалення тих чи інших інформаційних нормативно-правових актів пов'язаний не лише з динамічністю розвитку інформаційних правовідносин. Як вірно стверджує О. А. Баранов: «Законои покликані не тільки юридично фіксувати суспільні відносини, що вже склалися або достатньою мірою сформувалися, але й активно формувати

перспективні відносини, які визначатимуть вектор розвитку суспільства в майбутньому» [5, с. 62].

Хоча є діаметрально протилежні думки з цього приводу: «...нам не потрібно створювати нові закони у сфері інформації, а систематизувати вже існуючі, визначаючи у них правові гіперзв'язки з метою подальшого їх кодифікування на рівні Кодексу України про інформацію» [6, с. 82].

Попри таку жваву дискусію науковців з приводу необхідності подальшої динамічної та інтенсивної правотворчої діяльності в інформаційній сфері, трактування поняття «інформаційне законодавство» й донині є нормативно невизначеним.

Майже в кожному інформаційному нормативно-правовому акті міститься власне поняття: «законодавство про інформацію» (Закон України «Про інформацію»), «законодавство України про наукову і науково-технічну діяльність» (Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність»), «законодавство про Національну програму інформатизації» (Закон України «Про Національну програму інформатизації»), «законодавство України про державну таємницю» (Закон України «Про державну таємницю») тощо.

З метою забезпечення виконання завдань з організації та ведення еталонної бази даних правової інформації, необхідної для формування правової політики, підвищення ефективності правового регулювання, реалізації програм законопроектних робіт, забезпечення правової реформи в Україні, вдосконалення обліку актів законодавства, а також забезпечення автоматизованого обміну правовою інформацією затверджено класифікатор галузей законодавства України, де виокремлено галузь законодавства «зв'язок, інформація та інформатизація» [7].

При тому у концептуальному нормативно-правовому акті, що регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації – Законі України «Про інформацію», на відміну від зазначених вище актів, це поняття взагалі не окреслюється, попри активне оперування ним в низці статей.

У попередній редакції Закону України «Про інформацію» також застосовувалось поняття «законодавство України про інформацію», яке становить Конституція України, цей Закон, законодавчі акти про окремі галузі, види, форми і засоби інформації, міжнародні договори й угоди, ратифіковані Україною, та принципи і норми міжнародного права [8].

Семантичний та герменевтичний аналіз вищезазначеної норми права дав змогу В. А. Ліпкану та В. А. Залізняка дійти таких висновків:

1. Даний нормативно-правовий акт містить вузьке розуміння терміна «законодавство», залишаючи осторонь підзаконні нормативно-правові акти. Хоча більшість інформаційних відносин урегульовані саме підзаконними нормативно-правовими актами, про що детальніше поговоримо далі.

2. Доволі спірним залишається той факт, що законодавство України про інформацію обмежується винятково законодавчими актами про окремі галузі, види, форми і засоби інформації, оскільки виникає питання: що робити з нормативно-правовими актами, які встановлюють режими доступу до інформації чи інші аспекти інформаційної діяльності.

3. Не менш дискусійним є положення про «принципи і норми міжнародного права», оскільки Конституція України чітко визначила, що лише чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Що робити з тими принципами міжнародного права, які можуть порушувати національний суверенітет і нести загрозу національній безпеці [9, с. 132]

В умовах інформаційної революції яка відбулась наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття.

Література:

1. Найбільш суттєвими на означеному напрямі є закони: «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення та радіомовлення», «Про інформаційні агентства», «Про державну таємницю», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про рекламу», «Про Концепцію національної програми інформатизації», «Про Національну програму інформатизації», «Про науково-технічну інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», «Про електронний цифровий підпис», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про захист персональних даних» тощо.

2. Додонов О. Г., Литвиненко О. В., Янішевський С. О. Інформаційна політика органів державної влади: напрями удосконалення // Стратегії розвитку України: теорія і практика. К.: НІСД, 2002. С. 637

3. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1189/>

4. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/803625-rozvitok-informatsynogo-susplstva-vimaga-tslsnogo-zakonodavstva-813244.html>

5.Правова інформатика : підруч. : за ред. В. Дурдинця, Є. Моїсеєва, М. Швеця. [2-е вид.]. — К. : ПанТот, 2007. — 524 с.

6.Марценюк О. Г. Теоретико-методологічні засади інформаційного права України: реалізація права на інформацію : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Олександр Геннадійович Марценюк. — К., 2009. — 266 с.

7. Державне управління перехідних суспільств в умовах глобалізації : матеріали засідання міжнародного круглого столу. — К., 2001. — 69 с.

8. Баранов О. А. Інформаційне право України : стан, проблеми, перспективи — К. : СофтПрес, 2005. — 316 с.

9. Красноступ Г. Організаційно-правові аспекти необхідності реформування сучасного інформаційного законодавства / Г. Красноступ // Право України. — 2005. — № 9. — с. 81—83

-----***-----

Федорова І. І.,

*к.ф.н., професор кафедри
філософії ФСП КПІ ім. Ігоря
Сікорського*

ПАРАДОКСИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ: “ФАТАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ” ДЕФОРМАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ПРОСТОРІ ІНТЕРНЕТ КОМУНІКАЦІЇ

Інформаційна культура складний й неоднозначний феномен сучасності, сфера яку можна експлікувати як багатовекторну систему виробництва, транслявання, освоєння та використання інформаційно-комунікаційних технологій. Темпи розповсюдження і вкорінення інформаційної культури у суспільні практики призвели до кардинальних трансформацій культурної картини світу з кінця ХХ- початку ХХІ століття та перевершили всі попередні етапи зміни форм культури як соціальної комунікації. Історія еволюції культурного досвіду людства засвідчує, що комунікація це механізм розвитку культури, який визначає її буття і динаміку в соціоісторичному процесі. Зміна форм соціальної комунікації від словесної (вербальної) до писемності чи книгодрукування проходила тисячоліттями. Поява інформаційної культури, перш за все, медіа - ЗМІ, як нового каналу комунікації (газети, телеграф, телефон, радіо) з'явившись, у кінці ХІХ століття за п'ять десятиліть зі знакових здобутків технічного прогресу перетворилися на атрибут комфортного побуту і виробничої професійної діяльності. ХХ-ХХІ століття, відкривши «глобальне село» медіакультурних комунікацій (телебачення, Інтернет, ресурс соціальних мереж), визначили

принципово нову темпоральність існування. Створена технологіями інформаційної культури темпоральність (просторово-часова динаміка соціуму), є найсуперечнішим феноменом сьогодення. Вона визначає безмежні комунікативні можливості мережевого суспільства, та водночас, веде до значних соціальних і культурних деформацій людини, світу її ментального осягнення та практичного існування.

По-перше, глобалізований інформаційний простір це світ множинності швидкоплинних віртуальних контентів та їх інтерпретацій. На основі медіакommунікаційних технологій формується новий просторово - часовий хронотоп – єдиний континуум осягнення світу як кіберпростору. За умов якого користувач вважає себе свідком (а іноді й учасником) реальних та ірреальних подій як в просторі, так і в часі. Італійський філософ і публіцист Поль Веріліо вважає, що «руйнація локального часу і простору – це деформація історичної темпоральності, яка веде до «кризи історії»... Якщо медійна історія була створена телебаченням, то сьогодні історія стає мультимедійною – це теленагляд, відеоспостереження, що встановлюється в світі, пропонує нам “пейзаж подій”. Але ця технологія, зрештою, знищує традиційне джерело історії – архів. Вона стирає сам історичний слід, та нарешті, прискорення, акселерація історії призводить до втрати пам’яті, перетворюючись на “індустріалізацію забування”. [Цит. по “Інформаційне суспільство в соціально-філософській ретроспективі і перспективі”/ В.В. Лях, В.С.Пазенок, та інші, - К.: ТОВ “XXI століття: діалог культур”,2009. с.147]

Відмінною ознакою інформаційної культури є формування і стрімке вкорінення кіберпростору – нового комунікативного середовища, квінтесенцією буття якого виступає віртуальна реальність (virtual reality). Цей термін у сучасному сенсі вперше вводить до наукового ужитку відомий діяч кіберкультури Ж.Ланьє. Феномен віртуальності, завдячуючи прогресу інформаційних технологій, значно актуалізується у полі наукових досліджень. Віртуальна реальність стає суперкатегорією, що есплікується на міждисциплінарному рівні, отримуючи різнополярний спектр досліджень як у галузі комп’ютерних наук, так і у сучасній гуманітаристиці. Філософія, психологія, соціологія, культурологія створили значний науковий доробок, рефлектуючи суперечливу сутність віртуальної реальності як нової онтології існування соціуму. Актуальним вектором її осмислення стають правові науки, адже саме з віртуальної реальністю і мережевою комунікацією, пов’язані значні ризики існування людини й сутнісні трансформації

суспільства у добу домінування інформаційних технологій.

Кінематограф технічно удосконалившись звуком і кольором з середини ХХ століття визначився, як “фабрика мрій” і культуріндустрія міфотворення. Телебачення – стало “вікном у світ” засобами якого насаджалися ідеологеми світосприйняття та світорозуміння, стереотипи соціальної поведінки і життєдіяльності. Поява Інтернет мереж з віртуальною реальністю це безперечно, тріумф інформаційних технологій, формування медіаосвіченої людини, глобалізація культурного простору, виникнення нових дистанційних форм дозвілля і навчання, створення “інформаційного портрета користувача”, прозорість Е-декларацій доходів і статків. Та в соціокультурному аспекті віртуальна реальність це своєрідна “схринька Пандори”, оскільки стимулює значні виклики людині і соціуму, деформація раціональної картини світу і формування її симулякру. По-перше, віртуальна реальність, це моделювання комп’ютерними засобами квазіреальності, трансгресивної реальності, що виходить за межі можливого досвіду й стає досвідом неможливого. По-друге, це реальність не дуального (буття і уяви), це деформуюча людську психіку модель тривимірної квазіреальності, що створює ефект “присутності” людини. По-третє, віртуальна реальність стає унікальним інструментарієм інтерактивного неоміфотворення, яке відтворює архаїчне ставлення до міфу, не як до вимислу, а як до єдино можливої, бажаної практики сприйняття реальності, у якій можна розчинитися, абстрагуючись від проблем соціальної дійсності.

Технології медіа комунікації, засобами інтерактивності, статусу анонімності особи, сприяють швидкому процесу адоптації людини до віртуального середовища. Адже воно продукує гедоністичні форми симулятивного спілкування, пропонуючи паралельний проєкт квазіжиття в ігровому просторі множинних можливостей самореалізації анонімних образів “Я-Віртуал”, на відміну від буденності реального життя, де треба вирішувати проблеми і відповідати за свої вчинки персоніфікуючись. Відбувається віртуалізація соціального життя, яка продукує накладання віртуального на реальну практику, деструктуризацію суспільства, виникнення кіберсубкультур, віртуальних груп і кланів, Інтернет-залежність та появу нових проявів девіантної поведінки, особливо молоді.

-----***-----

*Петряев С. Ю.,
к.ю.н., доцент ФСП КПИ им. Игоря
Сикорского.*

ИНФОРМАЦИОННО-ТЕХНИЧЕСКИЕ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ КИБЕРСОЦИАЛИЗАЦИИ

В научной литературе социализацию рассматривают как *усвоение и воспроизводство индивидом социального опыта в процессе жизни, т.е. как двусторонний процесс: с одной стороны, усвоение индивидом социального опыта через вхождение в социальную среду; с другой стороны – процесс активного воспроизводства индивидом системы социальных связей через его активную деятельность* [1].

Ни у кого не вызывает сомнения, что процесс социализации напрямую зависит от конкретного исторического периода, каждый из которых наполнен своими социальными, техническими, культурными, нравственными, научными и другими условиями жизни. Таким образом, процесс развития личности проходит во взаимосвязи с окружающей его социальной средой. И коль скоро, современная социализация характеризуется ускоренными темпами развития технических и технологических, коммуникационных и информационных связей, влияющих на все сферы социальной жизни человека, то и процесс социализации в этих условиях не может не влиять на сознание, прежде всего, молодых людей.

Современные информационные технологии коренным образом изменили процесс социализации, подменив традиционные ее элементы социальными информационными сетями, объединив в себе коммуникационные, воспитательные и обучающие функции. Объемы информации коммуникационных сетей кратно превышают период десятилетней давности и продолжают ускоренно расти. Вся эта информационно - логистическая система формирует информационное пространство общества и становится доминирующей. Наблюдается заметное размывание влияния семьи, дошкольных и школьных учебных заведений на личность первого этапа социализации (детского и юношеского периодов).

Значительную часть этой информации по своему содержанию причисляют к информационному «мусору», выполняющему функции виртуального развлечения и коммуникации. Переизбыток такой информации

не несет человеку ничего кроме захламления сознания. В научном мире этой информации придумано более мягкое название – «белый шум». Загружая мозг «белым шумом», происходит перегрузка памяти, мозг быстро устает и у человека наступает физическая усталость, мозговое истощение.

Для того чтобы понимать, нужно уметь критически мыслить, а чтобы критически мыслить, нужно много знать, т.е. быть образованным человеком. Для этого необходимо много читать полезной информации, рекомендованной образованными людьми (преподавателями).

У современного молодого поколения на чтение нет ни времени, ни желания, так как их сознание занято клиповой интернет-информацией, от которой наступает физическое истощение.

В тезисе «Деякі аспекти кіберсоціалізації особистості» А. М. Бежевец сравнивает положительные и отрицательные свойства виртуального мира (пространства) с *«лекарствами, которые сами по себе призваны лечить определенную болезнь, однако их передозировка может вызвать не только противоположный эффект, но даже летальный исход. Вместе с тем, еще никому не пришла мысль утверждать, что все лекарства – зло, и необходимо от них отказаться»* [2].

Конечно, с данным суждением трудно не согласиться, в особенности, если лекарство стимулирует выздоровление, а передозировка случайное событие. Однако, не следует забывать, что с лекарствами, которые имеют сильное воздействие на организм, вплоть до его разрушения, переводят в статус жесткого врачебного контроля или вовсе прекращают выпуск. *«Все есть лекарство и все есть яд, нужна мера, во всем должно быть равновесие»* утверждал знаменитый швейцарский алхимик, врач, философ, естествоиспытатель, натурфилософ эпохи возрождения Филипп Парацельс. Здравый смысл простого выживания определил правила поведения не только в медицине, но и в иных общественных отношениях общества. Например, даже с таким социальным явлением, как преступность, за много веков человечество научились бороться, если не правовыми методами, то наполеоновскими.

Перманентные законодательные реформы среднего и высшего образования в совокупности с информационными технологиями привели к массовому снижению интеллектуального развития молодых людей. *«Глубокомыслие само по себе отпадает. Образуется доминирование образа над знанием»* [3]. Поэтому, лишь к 3 - 4 курсу университета, лишь немногие

студенты достигают уровня образованности и мышления, соответствующего выпускнику средней школы второй половины прошлого столетия.

Данная проблема характерна не только для Украины, но и для многих развитых стран, в которых присутствует высокий уровень использования IT-технологий. Например, Япония, Южная Корея, США, Великобритания и некоторые другие страны столкнулись с данной проблемой еще 10-15 лет назад [4,5]. Моментом же коренного перехода к поколению, теряющему способность к запоминанию и анализу учебной и научной информации в Украине пришелся на поколение, рожденное после 1995 года. Именно у этих молодых людей ярко проявились симптомы перехода от классической формы усвоения информации (через конспектирование лекций, учебников, научных первоисточников) к использованию информационных сетей, как «единственному» источнику ответов на все вопросы.

Исходя из этого, уже в ближайшие годы в Украине следует ожидать снижение качественного уровня педагогического состава учебных заведений, которое присутствует в странах с высокой степенью использования информационных технологий. В частности, американские ученые отмечают, что студенты калифорнийских университетов покидают колледжи без интеллектуальных навыков, необходимых для обоснования сложных вопросов из-за низкой способности к критическому мышлению по причине непонимания его сущности и, соответственно, отсутствия навыков к последнему со стороны преподавателей. Лишь небольшое меньшинство преподавательского состава колледжей (19%) может дать четкое объяснение того, что такое критическое мышление. Более того, согласно их ответам, только 9% респондентов обучали критическому мышлению своих студентов [5].

Литература:

1. Г. М. Андреева Понятие социализации – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.razlib.ru/psihologija/socialnaja_psihologija_shpargalka/p47.php
2. Бежевец А.М. Деякі аспекти кіберсоціалізації особистості. – Журнал «Інформація і право». К.: НДІП НАПрН України. № 1(13)/2015. – С.140-144.
3. «Киберцивилизация»: $A \neq A$, а в общем напоминают прежних... - Інформація і право. Науковий журнал НДІП НАПрН України. – №3(12). - 2014. – С.25-30.

4. Итальянские ученые и преподаватели пожаловались на безграмотность молодежи. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://news.rambler.ru/world/36009194/?utm_content=news&utm_medium=read_more&utm_source=copylink

5. The State of Critical Thinking Today. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.criticalthinking.org/pages/the-state-of-critical-thinking-today/523>

-----***-----

Красноступ Г. М.,

к.ю.н., с.н.с., головний науковий співробітник наукової лабораторії теорії та історії інформаційного права НДІ інформатики и права НАПрН України.

КУЛЬТУРНА СКЛАДОВА МОВЛЕННЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Телебачення та Інтернет сьогодні є основними джерелами інформації для більшої частини населення України.

Телебачення (телемовлення) – виробництво аудіовізуальних програм та передач або комплектування (пакування) придбаних аудіовізуальних програм та передач і їх поширення незалежно від технічних засобів розповсюдження, які приймаються необмеженою кількістю осіб.

Слід зазначити, що телебачення є одним з наймасовіших засобів інформації, освіти, політичного і культурного виховання людства; також одним з основних засобів зв'язку, широко використовуваним у наукових дослідженнях при обсервації об'єктів з віддалі, в техніці, промисловості, транспорті, будівництві, сільському господарстві, метеорології, космічних і нуклеарних дослідженнях, у військовій справі тощо [1].

У частині другій статті 4 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» зазначено, що держава створює умови для забезпечення засобами телерадіомовлення культурних та інформаційних потреб громадян України, а також потреб етнічних українців, які проживають за межами України [2]. Саме «культурна» (а не політична чи економічна) інформація на загальнодоступному рівні формує тип мислення та образ життя суспільства [3].

Як і будь-яке явище культурного життя, телебачення дуже суперечливе. Воно може стати й могутнім засобом розвитку, і не менш могутнім засобом деградації й так званого «промивання розуму» [4].

Можна продовжити довгий перелік можливостей, знайомства зі світом культури за допомогою телебачення. Але було б несправедливо не бачити істотних вад, також пов'язаних з телевізійним освоєнням культури. Кілька років тому ректор Бостонського університету в сумному розпачі заявив: «Якщо захоплення наших співвітчизників телебаченням буде продовжуватися, то, зважаючи на ідіотський характер програм, можна стверджувати, що ми виховаємо покоління недоумкуватих» [4].

Водночас, інший американський дослідник Джон Фіске у своїй книзі «Телевізійна культура» не погоджується з теорією про те, що масова аудиторія бездумно споживає продукцію, яка їй пропонується. Він відкидає поняття «масова аудиторія», яка має на увазі наявність некритичної масової аудиторії. Замість цього, він постулює існування «публіки», яка складається з різних соціальних шарів і різних ідентичностей, і ця обставина показує, що текст може бути прочитаний по-різному [5].

Саме тому сьогодні ми пропонуємо розглянути проблему культурної складової телевізійного мовлення та перспектив правового регулювання порушеного питання.

Суспільні відносини, що виникають у сфері телевізійного та радіомовлення на території України, регулюються Законом, який визначає правові, економічні, соціальні, організаційні умови їх функціонування, спрямовані на реалізацію свободи слова, прав громадян на отримання повної, достовірної та оперативної інформації, на відкрите і вільне обговорення суспільних питань [2].

Аналіз положень цього Закону дозволяє зробити висновок, що законодавець приділив певну увагу проблемі культури телевізійного мовлення. Так, відповідно до пункту «є» частини першої статті 59 Закону телерадіоорганізація зобов'язана з повагою ставитися до національної гідності, національної своєрідності і культури всіх народів. Крім того, чітко визначено, що основу програмної концепції мовлення телерадіоорганізації мають становити такі передачі: інформаційно-аналітичні та публіцистичні; культурно-мистецькі; науково-просвітницькі; розважальні; музичні; освітні.

Разом з цим, частиною шостою статті 9 Закону передбачено виняток із загального правила щодо обмеження розповсюдження аудіовізуальних творів в частині випадків, пов'язаних з розвитком української науки та культури.

Не багато.

Законом України «Про культуру» визначено, що культурний простір України – сфера, в якій відповідно до законодавства провадиться культурна діяльність та задовольняються культурні, інформаційні та дозвілліві потреби громадян, що охоплює, зокрема, телебачення, радіомовлення, періодичні друковані видання та книговидавничу продукцію, ринок культурних благ, а також культурно-мистецьке середовище. Статтею 14 Закону передбачено встановлення квот демонстрування та розповсюдження вітчизняного україномовного культурного продукту на телебаченні, радіо, у кіно - та відео мережі [6]. Але на цьому регулювання суспільних відносин щодо культури телевізійного мовлення Законом України «Про культуру» обмежується.

Оскільки наша держава взяла курс на євроінтеграцію сьогодні край необхідно враховувати кращі європейські практики під час формування та реалізації державної інформаційної політики.

Що стосується культурної складової мовлення, особливо питань змісту, то в цій сфері правова компетенція Європейського Союзу (далі – ЄС) обмежена. У Договорі про функціонування ЄС говориться про те, що Євроспільнота сприяє культурному розквіту держав-членів, але тут же прямо сказано, що будь-яка гармонізація законів та інших нормативно-правових актів держав-учасників у сфері культурної політики на рівні ЄС виключається [7]. Як наслідок, на практиці ЄС не має компетенції для прямого втручання в регулювання мовлення держав-учасників тією мірою, щоб впливати на контент мовлення. Однак ЄС все ж таки застосовує певні регуляторні механізми, приймаючи норми, які регулюють зміст, особливо в питаннях захисту прав неповнолітніх, а також задля досягнення «єдиного ринку» [8, с. 82 – 83].

Враховуючи наведене, робимо висновок про доцільність функціонування інституту саморегулювання у сфері телебачення і радіомовлення, ефективність роботи якого вже доведено практикою інших країн.

Такий інститут в Україні є. Незалежна медійна рада, створена наприкінці 2015 року за ініціативи Центру демократії та верховенства права, Інституту Масової Інформації, Інтерньюз - Україна, ГО «Детектор Медіа» та

Фундації «Суспільність» – це орган саморегулювання у сфері медіа, до складу якого входить 15 членів – авторитетних журналістів та громадських активістів, які мають ґрунтовний досвід у медійній сфері.

Незалежна медійна рада, яка є постійним громадським моніторинговим та консультативним органом, який створено з метою утвердження високих професійних стандартів журналістики та задля об'єктивного розгляду спірних питань та ситуацій, які виникають в інформаційному просторі України.

Рада розглядає спірні ситуації щодо недотримання медійного законодавства, міжнародних стандартів висвітлення інформації у медіа, а також порушень норм журналістської етики. Окрім експертних висновків щодо вирішення суперечливих ситуацій, Незалежна медійна рада надає рекомендації органам влади та іншим зацікавленим особам задля вдосконалення ними регулювання у медійній сфері [9].

З огляду на наведене, робимо наступні висновки:

- важливе значення у сфері управління культурою має інформація, адже сьогодні вона виступає основним засобом в освоєнні здобутків української культури;
- питання правового регулювання суспільних відносин щодо культури телевізійного мовлення є дискусійним. Тому дуже виправданим є існування інституту саморегулювання у медійній сфері;
- Закон України «Про телебачення і радіомовлення» потребує внесення змін в частині забезпечення державної підтримки вітчизняного україномовного культурного продукту на телебаченні, радіо.

Література:

1. Застосування телебачення. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%B1%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F>

2. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21 грудня 1993 р. № 3759-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 18. – ст. 155. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>.

3. Для українського телебачення сучасна українська культура опинилася поза форматом, виключення становлять лише «бігморди». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mmr.ua/show/dlja-ukrajinskogo-telebachennja-suchasna-ukrajinska-kultura-opin/818#1220241345.1511968775>

4. Телебачення і культура. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/7606/46/>

5. John Fiske. Television Culture. – London: Methuen, 1987. – 353 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pdfgen.com/fi/fiske-television-culture.pdf>

6. Про культуру : Закон України від 14 грудня 2010 р. № **2778-VI** // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 24. – ст. 168. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2778-17?find=1&text=%F2%E5%EB%E5%E1#w11>.

7. Зінаїда Кукіна. Правове регулювання діяльності засобів масової інформації в Європейському Союзі / З.О. Кукіна // Юридична Україна. – 2010. – № 7. – С. 81 – 85.

8. Article 167 of Consolidation Version of the Treaty on the Functioning of the European Union / Official Journal of European Union, 30.03.2010. – С.83/47. – P. 75 – 76.

9. Про Незалежну медійну раду. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mediarada.org.ua/pro-nas/>

-----***-----

*Маньгора Т. В.,
к.ю.н., в.о завідувача кафедри
права Вінницького кооперативного
інституту.*

ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЮРИСТА ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

В сучасному світі майже будь-яка сфера людської діяльності пов'язана з інформацією. Активне впровадження в усі сфери діяльності людини нових інформаційно-комунікаційних технологій вимагає розв'язання проблеми підготовки майбутніх фахівців, здатних ефективно працювати в умовах становлення і розвитку інформаційного суспільства, коли інформація, знання стають важливим ресурсом, рушійною силою соціально-економічного, технологічного й культурного розвитку людства. З огляду на це, неодмінною ознакою високого професіоналізму майбутнього юриста, є формування інформаційної культури.

Інформаційна культура юриста включає оволодіння знаннями в області інформатики й інформаційного законодавства, широку інформованість про життя інформаційного суспільства, його закономірності, права і обов'язки громадян як учасників інформаційних відносин; переконаність у

необхідності служити суспільству шляхом використання послуг, заснованих на нових досягненнях у галузі розвитку засобів інформатизації та інформаційних технологій; участь в інформаційних відносинах, ефективно використання інформаційних ресурсів і засобів інформаційних комунікацій, а також принципів і норм інформаційного законодавства: збереження персональних даних (особистої інформації), забезпечення інформаційної безпеки суспільства, захист професійної таємниці, державних інформаційних стандартів. [1].

Поняття інформаційної культури юриста тісно пов'язано з його інформаційною діяльністю. За визначенням багатьох авторів *«інформаційна діяльність юриста – це нормативно врегульована сукупність процесуальних дій, спрямованих на одержання правової інформації стосовно певної юридичної ситуації шляхом здійснення комплексу інформаційно-правових, інформаційно-пошукових, інформаційно-комунікативних і інформаційно-аналітичних заходів та уникнення дезінформації з метою об'єктивного неупередженого розгляду справи, встановлення істини та документального оформлення прийнятих процесуальних рішень у вигляді, придатному для розгляду справи у суді»* [2, с. 9].

Основними видами інформаційної діяльності, відповідно до ст. 9 закону України «Про інформацію» є створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації. Основним видом інформації, яку використовують юристи у своїй професійній діяльності, згідно з Законом, є правова інформація. Отже, одержання правової інформації для юриста має суттєве значення. Під інформацією розуміють будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді». Під правовою інформацією розуміють будь-які відомості про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику [3].

Об'єднавши поняття «інформаційна діяльність», «інформація» та «правова інформація» отримаємо визначення інформаційної діяльності юриста як *нормативно врегульованої сукупності процесуальних дій, спрямованих на одержання будь-яких відомостей та/або даних, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді, про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх*

профілактику, які можуть застосовуватись до певної юридичної ситуації шляхом здійснення комплексу інформаційно-правових, інформаційно-пошукових, інформаційно-комунікативних і інформаційно-аналітичних заходів та уникнення дезінформації з метою об'єктивного неупередженого розгляду справи, встановлення істини та документального оформлення прийнятих процесуальних рішень у вигляді, придатному для розгляду справи у суді. Отже, ключовим в інформаційній діяльності юриста є одержання та застосування інформації.

В сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства крім фундаментальних і спеціалізованих юридичних знань, що дають розуміння внутрішніх закономірностей держави і права, охоплюють усі важливі юридичні поняття і категорії та використовуються для потреб різних видів юридичної діяльності [4], юристу вкрай важливим є вміння шукати та аналізувати отриману інформацію шляхом використання можливостей сучасних інформаційних технологій, які дозволяють йому швидко, правильно та ефективно вирішувати правові завдання.

Не рідко у юридичній практиці зустрічаються випадки, коли під виглядом достовірної подається дезінформація. Серйозність проблеми підписання чи прийняття підроблених документів може бути колосальною: від втрати значних коштів до втрати бізнесу. Серйозно може постраждати й ділова репутація – якщо найняли на роботу несправжнього бухгалтера, юриста чи навіть лікаря. То ж при отриманні інформації для юриста важливим є перевірка інформації на автентичність.

Вміння працювати з інформаційними системами, використання в юридичній діяльності експертних систем, систем підтримки прийняття рішень, Інтернет - технологій, проблем і засобів захисту інформації, систем автоматизації діловодства та ділових процесів, а також ознайомлення з правовими інформаційно-пошуковими системами та передовими мультимедійними системами в юридичній діяльності допоможуть юристу піднятися на абсолютно новий фаховий рівень [5].

З огляду на зазначене, слід зауважити, що на сьогодні в Україні існує багато юридичних сайтів, якими користуються юристи, зокрема: Юридичні послуги Online, «Національний Центр електронного урядування», Юридична консультація, ІПС «Законодавство», Ліга:закон, Консультант, Банкрутство, Всеукраїнський Юридичний Портал, Status-Quo, Український Юридичний Портал – Радник, Перший український форум, Українська Гельсінська спілка

з прав людини. При виборі тієї чи іншої послуги головне для юриста знайти надійного помічника в законотворчій, нормотворчій, правозастосовній, правоосвітній та ін. діяльності.

Підсумовуючи зазначене, можна констатувати:

1) інформаційна діяльність є складовою загальної інформаційної культури юриста;

2) правова інформація є основним видом інформації, яку використовують юристи у своїй професійній діяльності;

3) ключовим в інформаційній діяльності юриста є одержання та застосування інформації;

4) для ефективної діяльності юриста вкрай важливим є вміння шукати та аналізувати, а також перевіряти отриману інформацію за допомогою можливостей сучасних інформаційних технологій.

Література:

1. Скакун О.Ф. Юридична деонтологія: Підручник. Перек. з рос. / О.Ф. Скакун. - Харків: Еспада, 2008. - 400 с.

2. Співаковський О.В. Інформаційні технології в юридичній діяльності: базовий курс: [навчальний посібник] / О.В. Співаковський, М.І. Шерман, В.М. Стратонов, В.В. Лапінський. – Херсон: ХДУ, 2012. – 220 с.

3. Закон України «Про інформацію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

4. Правова інформація. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F

5. Информационные технологии в юридической деятельности: уч. пособие для бакалавров / Под ред. В.Д. Елькина.- М.: Юрайт, 2013. - 527 с.

-----***-----

*Чепульченко Т. О.,
к.ю.н., доцент, завідувач кафедри
публічного права КПІ ім. Ігоря
Сікорського*

АВТОНОМІЯ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ З УРАХУВАННЯМ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Євроінтеграційні прагнення України зумовлюють реформування значного обсягу державних і громадських інституцій, серед яких інститут вищої освіти має одне з ключових значень, оскільки на вищу освіту покладено завдання формувати інтелект нації та готувати цілі покоління до прогресивного цивілізаційного поступу. Вища освіта є інструментом забезпечення кадровим потенціалом всіх сфер національної економіки, виробництва, культури, мистецтва та інших напрямів життєдіяльності людства, тому пріоритетним завданням сучасного державотворення є забезпечення розвитку вищої освіти, що набуває нової актуальності в умовах євроінтеграції на тлі полеміки з країнами ЄС щодо вивчення мов у освітньому процесі та вирішення проблем. У цьому процесі важливим механізмом забезпечення якості вищої освіти є інститут автономії закладу вищої освіти, оскільки автономія наділяє вищий навчальний заклад набором прав та створює відповідні обов'язки.

У останній редакції « Закону України » Про вищу освіту у частині першій статті 1 автономія закладу вищої освіти розглядається як самостійність, незалежність і відповідальність закладу вищої освіти у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених цим Законом [1]. Тому повноваження ВНЗ згідно зазначеного формулювання є достатньо широкими, але ж виникає питання – чи достатньо їх для організації ефективного навчально-наукового процесу?

Вчені зазначають, що автономія ВНЗ забезпечується цілим нормативно-правовим інструментарієм, що створює інструменти для реалізації самоуправлінських прав у навчальних закладах. Так, О. Длугопольський та Є. Ніколаєв наголошують, що академічна автономія належить до цінностей, що необхідні для успішної реалізації університетами

місії концентрації та збільшення інтелектуального потенціалу суспільства. Водночас чимало аспектів діяльності ВНЗ України традиційно регламентувалися «центром». Від 2014 р. започатковані зміни, спрямовані на розширення автономних академічних прав ВНЗ: ухвалено узгоджений із міжнародною класифікацією новий перелік спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти; ВНЗ одержали право створювати будь-які власні освітні спеціалізації в межах ліцензованих ними спеціальностей; розпочалася розробка нових стандартів вищої освіти за цими спеціальностями за новою методикою, яка передбачає формування переліку компетентностей здобувачів вищої освіти, але забороняє включати до стандартів назви конкретних навчальних дисциплін; відповідність змісту освіти у ВНЗ вимогам стандартів ВО буде одним із критеріїв внутрішньої та зовнішньої оцінки якості освіти; скасована необхідність одержання грифа МОН (підтвердження про належну якість) на навчальні видання ВНЗ, такі як підручники та навчальні посібники; ВНЗ та наукові установи одержать право самостійно присвоювати наукові ступені за підсумками захисту дисертацій, підготовлених за новими правилами здобуття звання доктора філософії; ВНЗ самостійно здійснюють нострифікацію (визнання еквівалентності українським вимогам) дипломів своїх співробітників, студентів, аспірантів, докторантів, одержаних у закордонних закладах освіти. На погляд вказаних дослідників ці кроки із розширення академічної автономії ВНЗ є достатньо адекватними [2, с. 5].

На наш погляд, надзвичайно важливим напрямом розширення академічної автономії ВНЗ є надання реальної фінансової та академічної автономії вищим навчальним закладам, оскільки матеріально-технічне забезпечення навчально-наукового процесу є пріоритетним аспектом реформування цієї сфери.

Фінансова автономія ВНЗ є пріоритетом, який визнаний на міжнародному рівні. Зокрема, Лісабонською декларацією 2007 р. визначено чотири види автономії вищого навчального закладу: 1) академічна автономія, що передбачає здатність приймати рішення про навчальні плани, програми, дослідження; 2) організаційна автономія, котра надає можливість незалежно формувати структуру університету; 3) кадрова автономія, яка відповідає за рішення, щодо прийняття на роботу персоналу, виплату заробітної плати, просування по службі; 4) фінансова автономія – прийняття рішень щодо отримання та розподілу фінансових ресурсів [3].

У цьому контексті слід зазначити, що важливим кроком на шляху до фінансової автономії вишів України стало прийняття в 2014 році Закону України «Про вищу освіту», що надає право вишу встановлювати власні форми матеріального заохочення, розпоряджатися надходженнями, відкривати поточні та депозитні рахунки в банках та інше. Тобто, приймати рішення щодо розподілу коштів та генерування доходів університетом, а не державою. При цьому збережеться зв'язок вищого навчального закладу з державою через виконувати держзамовлення на підготовку фахівців та реалізацію наукових проектів в рамках держпрограм [4]. Водночас, як справедливо констатує В. Виноградня, в багатьох європейських країнах фінансування вищої освіти здійснюється як студентами у вигляді плати за навчання так і бізнес-сектором через контракти на проведення науково-дослідних робіт, інформаційно-консультаційні послуги, контракти на професійне навчання, добровільні фонди та інше [5].

Саме тому, на наш погляд, зміст фінансової автономії має чітко встановлювати право вищих навчальних закладів на укладення господарських договорів з іншими суб'єктами господарювання, предметом яких можуть бути тільки ті види діяльності, які передбачені статутом конкретного ВНЗ. Можливість проведення господарської діяльності ВНЗ дозволить залучати фінансові ресурси й використовувати їх тільки на розвиток освітнього процесу, тому правові наслідки господарських договорів, які укладають українські ВНЗ, несуть у собі зміст неприбутковості – тобто прибуток, отриманий ВНЗ у наслідок укладення господарського договору, повинен витратитися виключно на матеріально-технічне забезпечення навчально-наукового процесу, оскільки акумуляція таких грошових ресурсів на депозитних рахунках є недоцільною в умовах постійних оперативних фінансових потреб процесу навчання та досліджень. Акумуляція фінансів на депозитах у такому разі має бути аргументованою тільки для конкретних цільових витрат у подальшому, наприклад формування рекламного бюджету для ВНЗ на період підготовки до вступної кампанії, цільовий ремонт приміщень та сезонна профілактика комунікацій тощо. Вважаємо за потрібне внести зміни у відповідні підзаконні акти регулювання даної сфери суспільних відносин з метою чіткого упорядкування цільових мотивів депозитного утримання фінансів ВНЗ. Зазначені напрями удосконалення чинного законодавства України, на наше

переконання, дозволять забезпечити реальну фінансову автономію українських ВНЗ у сучасних умовах державотворення.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2014. – № 37-38. – ст.2004.
2. Ніколаєв Є., Длугопольський О. Реформа вищої освіти України: реалізація профільного закону в 2014–2016 рр. – К.: USAID «РАДА: відповідальність, підзвітність, демократичне парламентське представництво», 2016. – 23 с.
3. The Lisbon Declaration. Europe's Universities Beyond 2010: Diversity With A Common Purpose. Academic Information Centre. URL: http://www.aic.lv/bolona/Bologna/London_conf/Lisbon_declaration.pdf (viewed 02.10.2016).
4. Питання власних надходжень державних і комунальних вищих навчальних закладів, наукових установ та закладів культури : Постанова Кабінету Міністрів України 2 вересня 2015 р. № 719. Верховна Рада України : офіційний веб-портал. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/719-2015-п> (дата звернення 02.10.2016).
5. Виноградня В. М. Фінансова автономія як необхідна умова функціонування державних вищих навчальних закладів в Україні / В. М. Виноградня // Траектория науки. - 2016. - Т. 2, № 11. - С. 4.1-4.10. - Режим доступу: <http://oaji.net/articles/2017/3992-1484307874.pdf>

-----***-----

Маньгора В. В.,
*к.пед.н., доцент, професор
кафедри права ПрАТ «Вищий
навчальний заклад «МАУП»
Вінницького інституту*

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Професійна діяльність юриста в умовах інформаційного суспільства залежить від його здатності адаптуватися до сучасних умов. Підготовка конкурентоздатних фахівців в галузі права вимагає освоєння і використання ними інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

Інформаційно-комунікаційні технології – це сукупність методів, засобів та прийомів пошуку, зберігання, опрацювання, подання та передавання

графічних, текстових, цифрових, аудіо та відеоданих на базі персональних комп'ютерів, комп'ютерних мереж та засобів зв'язку.

ІКТ здійснюють активний вплив на процес навчання і виховання студентів, оскільки змінюють схему передавання знань і методи навчання.

Основними засобами ІКТ, які застосовуються у навчально-виховному процесі майбутніх юристів є: текстові і табличні процесор, комп'ютерні презентації, електронні довідники, електронні підручники і мультимедіа; електронні бібліотеки й архіви, експертні та інформаційно-пошукові (універсальні) системи, банки і бази даних, глобальні та локальні освітні мережі, хмарні технології. Вони допомагають майбутньому юристу вибрати необхідну інформацію та належним чином її представити.

Професійна компетентність майбутнього юриста у процесі фахової підготовки визначається як готовність майбутнього юриста до здійснення правового регулювання суспільних відносин, забезпечена системою знань, вмінь, навичок і особистих якостей.

Загальні вимоги до властивостей і якостей випускників вищого юридичного навчального закладу як соціальних особистостей подаються у вигляді компетенцій щодо вирішення певних проблем і завдань соціальної дійсності.

Використання ІКТ сприяє формуванню у майбутніх юристів інформаційної компетентності. Інформаційна компетентність юриста безпосередньо пов'язана зі сферою його професійної діяльності.

Інформаційна компетенція включена до списку ключових компетенцій, затверджених у 2006 р. ЄС («Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning»).

Проект Стандарту вищої освіти України, бакалаврський рівень, галузь знань - 08 Право, спеціальність - 081 Право (Далі – проект Стандарта) визначає перелік компетентностей випускника, до загальних компетентностей відносить навички збору й аналізу інформації з національних і міжнародних джерел, оцінка її достовірності, використання сучасних інформаційних технологій і баз даних [2].

Відповідно до проекту Стандарту здобувач вищої освіти ступеня бакалавр зі спеціальності - 081 «Право» повинен продемонструвати такі результати навчання в професійній самоорганізації та використанні інформаційних технологій:

- належно використовувати цифрову і статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для своєї професійної діяльності;

- вільно використовувати для професійної діяльності доступні інформаційні технології й бази даних;

- користуватися комп'ютерними програмами у межах стандартного програмного забезпечення з використанням електронних таблиць, графіків, працювати в групі як учасник, формуючи власний внесок у виконання завдань групи [2].

Н.Х. Баловсяк визначає інформаційну компетентність як інтегративне утворення особистості, яке віддзеркалює її здатність до визначення інформаційної потреби, пошуку відомостей та ефективної роботи з ними у всіх їх формах та представленнях – як в традиційній, друкованій формі, так і в електронній формі; здатності щодо роботи з комп'ютерною технікою та телекомунікаційними технологіями, та щодо застосування їх у професійній діяльності та повсякденному житті.

О.С. Федорчук та Н.Г. Русіна присвятили дисертаційні дослідження методиці формування інформаційних компетенцій майбутніх правознавців.

О.С. Федорчук дає визначення поняття «фахово-інформативна компетентність майбутнього правознавця – складне індивідуально-психологічне утворення, засноване на інтеграції теоретичних знань і практичних умінь працювати з інформацією різних видів, використовуючи ІКТ для пошуку, переробки, трансформації, засвоєння і узагальнення інформації з метою формування предметно-специфічних знань, які є основою для прогнозування, вироблення, прийняття і реалізації оптимальних рішень у правовій сфері діяльності, бажання займатися цією справою [4, с. 11].

Н.Г. Русіна розглядає інформативні компетентності майбутнього правознавця як здатність застосовувати набуті знання, вміння та навички у галузі інформатики та інформаційних технологій, що пов'язані з умінням надавати можливість людині розв'язувати професійні задачі та вміти використовувати ІКТ у повсякденному житті та для професійного розвитку [3, с. 8].

Інформаційна компетентність майбутніх юристів включає такі компоненти:

- інформаційний (способи прийому, зберігання і оформлення інформації);

- комп'ютерний (вміння та навички роботи з комп'ютером);
- мотиваційний (мотиви, мета, бажання використовувати ІКТ);
- оцінний (порівняння результатів з метою, прогнозування);
- комунікативний (застосування ресурсів інших людей для досягнення своїх завдань);
- емоційно-вольовий (здатність розуміти власний емоційний стан в результаті пошуку та обробки, передачі інформації);
- етичний (знання правил етики використання інформації).

В процесі навчання у вищій школі в студентів-юристів, мають сформуватися такі інформаційні компетенції:

- базові знання в галузі інформатики й сучасних інформаційних технологій;
- навички використання програмних засобів і навички роботи в комп'ютерних мережах, уміння створювати бази даних і використовувати Інтернет - ресурси;
- навички роботи з комп'ютером;
- навички управління інформацією.

Формуванню і розвитку інформаційної компетентності майбутніх юристів має сприяти ефективна організація навчального процесу в вузі, застосування сучасних методів навчання, використання міжпредметних зв'язків, активізація пізнавальної діяльності студентів, мотивація навчальної діяльності, а також врахування постійного вдосконалення ІКТ та змін законодавства. Інформаційна компетентність майбутніх юристів має сприяти ефективному пошуку, оцінці, відбору інформації з метою виконання професійних обов'язків під час юридичної практики.

Таким чином, інформаційна компетентність майбутніх юристів – інтегративна характеристика юриста, як професіонала пов'язана з виконанням дій пошуку, оцінки, відбору інформації за допомогою ІКТ в юридичній практиці.

Література:

1. Баловсяк Н.Х. Структура та зміст інформаційної компетентності майбутнього спеціаліста / Н.Х. Баловсяк // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова Серія № 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наук. праць / Редкол. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова. – № 4 (11). – 2006. – С. 3-6.

2. Проект Стандарта вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань – 08 «Право», спеціальність – 081 «Право», розроблений

членами підкомісії зі спеціальності 081 «Право» Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 06.04.2016 р. № 375) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/>

3. Русіна Н.Г. Методика формування інформативних компетентностей у майбутніх правознавців: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання» / Русіна Наталя Геннадіївна. – Київ, 2016. – 20 с.

4. Федорчук О.С. Формування у майбутніх правознавців навичок професійного застосування інформаційно-комунікаційних технологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Ольга Степанівна Федорчук. – Київ, 2009. – 20 с.

-----***-----

*Мисливий В. А.,
д.ю.н., професор кафедри публічного
права КПП ім. Ігоря Сікорського*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СУБ'ЄКТ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ДЕЛІКТІВ

Транспорт – це одна з найбільш важливих галузей матеріального виробництва, індикатор цивілізації суспільства. Водночас небезпечним породженням транспорту залишається аварійність, яка займає одне з лідируючих місць у світі за тяжкістю шкоди життю і здоров'ю людей. Найбільш небезпечним є автомобільний транспорт, адже за статистикою в аваріях щорічно гине близько 1 млн. 250 тис. людей, що вимагає об'єднання зусиль світової спільноти щодо запобігання таким наслідкам.

Фахівці доводять, що ДТП обумовлюють більше 300 факторів, серед яких найбільш уразливим є «людський фактор», який пов'язують з водієм транспортного засобу, що обумовлюється його протиправною поведінкою.

Сьогодні науково-технічний прогрес на підґрунті впровадження штучного інтелекту у вигляді безпілотного автотранспорту надає можливість виключити зі сфери дорожнього руху водія як атрибутивного учасника дорожнього руху, без якого, як вважалося раніше, неможливе безпечне функціонування автотранспорту, а отже знизити вплив «людського фактора» на аварійність. У цьому напрямку серйозний прорив здійснюють такі провідні корпорації, як Tesla, General Motors, Google, Apple (США), Nissan, Toyota (Японія), Volkswagen (ФРН), Volvo(Швеція).

Відтак, при виключенні водія зі сфери дорожнього руху можна прогнозувати суттєве позбавлення дорожнього руху від протиправних та помилкових рішень і дій людини, що призводять до настання суспільно небезпечних наслідків. Отже, впровадження безпілотного автотранспорту може слугувати докорінному зниженню аварійності у світі.

Штучний інтелект спроможний позбавити сферу дорожнього руху від таких небезпечних порушень, як керування транспортним засобом у стані сп'яніння, хворобливому чи стомленому стані. Автоматичне керування автотранспортом сприятиме виключенню багатьох інших умисних і необережних порушень правил дорожнього руху, що обумовлюють вчинення ДТП: перевищення швидкості руху; виїзд на зустрічну смугу руху; проїзд перехресть. Враховуючи, що найбільшу частину всіх ДТП складають зіткнення і перекидання автотранспорту, а також наїзди на пішоходів, потенційні можливості запобігання аварійності при впровадженні безпілотного автотранспорту очевидні.

Таким чином, найважливішим компонентом системи безпеки дорожнього руху стає її матеріальний субстрат – «безпілотний транспортний засіб» (далі – БТЗ). При цьому очевидно, що він має характеризуватися певними технічними і технологічними особливостями: прийнятими на законодавчому рівні технічними стандартами виготовлення та експлуатації; окремим маркуванням і обліком; оснащенням передовими безпековими технологіями.

Важливе значення для БТЗ повинна мати досконалість кібернетичних систем, що має забезпечити належне виконання функції керування транспортним засобом. При переході керування автомобілем від автопілота до водія і навпаки обов'язковою є фіксація цього моменту («чорний ящик», відеореєстратор), що необхідно для подальшого технічного та правового аналізу їх дій.

Складні питання постають перед фахівцями впровадження безпілотного автотранспорту при програмуванні необхідних рішень та дій автопілота в тих чи інших дорожніх ситуаціях. Часто йдеться про «моральні», «етичні», «правові» та інші аспекти його поведінки. При цьому наводяться ситуації з питаннями такого змісту: як діяти автопілоту в етичних ситуаціях на дорогах, коли зіткнення уникнути неможливо; як запрограмувати поведінку машини – вона повинна врятувати життя перехожих, не шкодуючи пасажирів, або у будь-яку ціну захистити господаря

авто тощо. На наш погляд, йдеться про гуманістичні аспекти зазначеної проблеми, проте корисність їх аналізу, не має жодного відношення до цієї сфери функціонування штучного інтелекту, оскільки його діяльність у більшості випадків не має нічого спільного зі станом крайньої необхідності, в якій така поведінка має бути усвідомленою при оцінці обстановки, прийнятті рішень та подальших діях. Поведінка ж автопілота в аварійній обстановці аналогічна діям водія, яка для людини носить підсвідомий, рефлекторний характер та не має нічого спільного з нормами моралі чи етики, а тим більше не може регулюватися нормами права.

При цьому варто враховувати досвід техніко-правового аналізу механізму ДТП, зокрема слідчу, експертну та судову практики. На цьому підґрунті визначимо, що механізм ДТП складається з таких етапів (стадій) розвитку: 1) порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту; 2) небезпечна дорожня обстановка; 3) аварійна дорожня обстановка; 4) суспільно небезпечні наслідки. У ДТП небезпечна дорожня обстановка має ключове значення, оскільки приписи Правил дорожнього руху (далі – ПДР) вживають саме термін «небезпека», на що прямо вказує зміст п. 12.3. ПДР: «У разі виникнення небезпеки для руху або перешкоди (курсив наш – *В.М.*), яку водій об'єктивно спроможний виявити, він повинен негайно вжити заходів для зменшення швидкості аж до зупинки транспортного засобу або безпечного для інших учасників руху об'їзду перешкоди».

Отже, автопілот має бути озброєним таким арсеналом інформації, що забезпечить його спроможність своєчасно виявити небезпеку для руху та вжити вказаних вище заходів для її запобігання. Достатній набір таких небезпек має бути у розпорядженні штучного інтелекту. З'ясувавши конкретну небезпеку для руху та ідентифікувавши її з типовою дорожньою ситуацією, система за наявним алгоритмом здійснює розрахунок того, який із передбачених у п. 12.3. ПДР захід безпеки дозволить уникнути перетворення небезпечної дорожньої обстановки в аварійну, а відтак за його наявності запобігти суспільно небезпечним наслідкам. Тобто фактично автопілот виконає експертну функцію та отримає відповідь на питання чи має він технічну можливість у даній дорожній ситуації запобігти зіткненню з іншим транспортом, уникнути наїзду на пішохода тощо та використає її для відвернення наслідків.

Якщо розрахунок покаже відсутність такої можливості, це буде свідчити про наявність аварійної обстановки, під якою розуміється така дорожньо-транспортна ситуація, що неминуче призводить до настання суспільно небезпечних наслідків. Особливість аварійної обстановки є в тому, що в ній дії (бездіяльність) водія не можна піддавати правовому аналізу та оцінювати їх відповідно до приписів безпеки руху транспорту, адже в таких ситуаціях поведінка водія носить автоматичний, рефлексивний характер, а відтак не має кримінально-правового значення.

У цьому контексті судження про те, що в ДТП «машина може діяти за принципом зменшення числа жертв», «мінімізувати кількість жертв» і т. п. слід вважати нікчемними, оскільки у небезпечній дорожній обстановці автопілот взагалі запобігає будь-яким жертвам, а не робить вибір між ними, а в аварійній – такого вибору у нього просто не існує.

Діяльність БТЗ з огляду на запобігання аварійності вдається більш ефективною за рахунок усунення великої кількості порушень правил безпеки дорожнього руху, а також більш швидкої реакції для відвернення аварії. Так, за заявою Google за 6 років роботи безпілотні автомобілі потрапляли у ДТП 11 разів, і тільки з вини інших учасників дорожнього руху.

Поряд з технологічними викликами впровадження БТЗ існує чимало інших питань правового регулювання та відповідальності у разі таких деліктів. Зазначені напрямки активно розвиваються у США, де протягом останніх років була врегульована діяльність, пов'язана з використанням БТЗ на дорогах, зокрема загального користування, з'ясовані питання страхування, безпеки та тестування безпілотників.

Незважаючи на сучасні проблеми розвитку вітчизняного автопрому, слід рухатись у напрямку опанування високих технологій, а також працювати над змінами до законодавства і нормативної бази про безпеку дорожнього руху, з огляду на передбачення в них поняття БТЗ, дорожніх знаків, технічних засобів регулювання руху, особливостей безпеки його руху тощо.

Проблемою, що хвилює фахівців у цій сфері, є питання кримінальної відповідальності штучного інтелекту при заподіянні шкоди у транспортному делікті, адже у законодавстві відсутнє його вирішення. Така ситуація може бути суттєвим гальмом впровадження безпілотного автотранспорту.

Так, за чинним кримінальним законодавством України штучний інтелект не може бути визнаний суб'єктом злочину, оскільки ні кримінально-

правова доктрина, ні закон не вважають нікого, окрім фізичної особи, суб'єктом злочину.

При цьому, намагання України рухатись у напрямку приведення національного законодавства до стандартів ЄС не може залишити поза увагою рекомендації європейської спільноти щодо «наділення в перспективі роботів особливим правовим статусом, в рамках якого найбільш просунуті автономні роботи можуть створюватися як *електронні особи* (курсив наш – *В. М.*) і нести відповідальність за завдану ними шкоду в тих випадках, коли вони приймають рішення автономно або іншим чином самостійно взаємодіють з третіми особами» [1].

У зв'язку з цим, на даному етапі вважаємо можливим реалізацію щодо штучного інтелекту його визнання в якості електронної особи та *de lege ferenda* внести зміни до Розділу XIV¹ Кримінального кодексу України, виклавши його назву в такій редакції: «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних та електронних осіб», з передбаченням відповідних доповнень.

Література:

1. Нормы гражданского права о робототехнике. Резолюция Европарламента от 16 февраля 2017 года 2015/2013(INL) P8_TA-PROV(2017)0051 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// robopravo.ru/riezoliutsiia_ies](http://robopravo.ru/riezoliutsiia_ies).

-----***-----

Чернишина Г. Г.,
завідувач лабораторії ФСП КПП ім.
Ігоря Сікорського.

ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ЗНАЧЕННЯ

Наше сьогодення можна по праву вважати ерою інформаційного суспільства. Інформаційні технології оточують нас скрізь і тим самим стали невід'ємною частиною нашого життя. Бажали ми цього чи ні, але це вже є і ми маємо це лише прийняти та навчитись це контролювати.

Сьогодні, особливо молоді, важко уявити хоча б день без сучасного мобільного телефону, планшету чи ноутбуку. Вміст мобільних додатків на пристроях полегшують нам життя. Ми можемо завжди бути в курсі останніх новин, не витрачаючи часу та коштів спілкуватись зі знайомими навіть якщо

ми у різних країнах, робити покупки та оплачувати будь-які рахунки (комунальні послуги, банківські рахунки, перевід коштів та інше) не виходячи навіть з дому. Звісно це є плюсом нашого сьогодення. Але як і все, цей аспект також має дві сторони. Негативна сторона полягає в тому, що нами можна легко маніпулювати цими ж технологіями. З впровадженням Інтернету нам почали надавати різну інформацію у великій кількості яку важно фільтрувати та розділяти на правдиву або просто провокуючу. А з появою соціальних мереж Facebook, Twitter, Instagram та ін. ми стали залежні наших телефонів (Інтернету). Як показує статистика, сучасна людина торкається екрану свого мобільного приблизно 2617 разів на день.[1] Це може бути, простим дзвінок або sms, але частіше смартфон слугує для того щоб зайти соцмережу та прогортати стрічку новин. У своїй статті Поль Льюїс .[1] пише про розвиток такої соціальної мережі як Facebook, цікавим моментом є створення значку повідомлення «Like», що попереджує користувачів про нові дії, який спочатку мав бути синього кольору. Це відповідало стилю Facebook, і був «ненав'язливим». Але ніхто не реагував на повідомлення, і тоді дизайнери вирішили зробити значок червоним, і, звичайно, усі стали звертати на нього увагу.

Цей червоний значок тепер всюди. Коли користувачі смартфонів дивляться на свої телефони, вони бачать червоні значки поруч з додатками, які «благають» зреагувати на них. Червоний - це критичний колір, сигнал тривоги, відзначають дизайнери. Коли ми відкриваємо додаток з червоними значками, ми не знаємо, що знайдемо всередині: цікавий лист, лайк або взагалі нічого. І це формує у нас стійку звичку. Це схоже на механізм залежності в азартних іграх. Кожен раз, коли користувач прокручується стрічку, це нагадує ігровий автомат. Ти не знаєш, що буде далі. Іноді це красива фотографія, а іноді просто рекламне оголошення. Тобто це проста маніпуляція розробниками, для вищого рейтингу додатку. Варто пам'ятати, що Інтернет – це лише один зі способів реалізації людських задумів.

Ще один негативний аспект полягає, що сьогоденні підлітки росте менш соціалізованим, їх світ обмежується телефоном або ноутбуком. Віртуальні друзі, нескінченні соціальні мережі, Інтернет магазини, що дозволяють забезпечувати себе всім необхідним не виходячи з дому і тим самим не стикаючись з реальним світом. Не треба ходити далеко розробники Apple створили Siri як хмарного персонального помічника, але з часом вона перетворилася ще й у особистого співрозмовника на коротких діалогах.

Яндекс ж ступив далі і у відповідь розробив A.L.I.C.E. - не тільки особистого помічника, але ще і персонального співрозмовника, який здатний змінювати настрої і навіть відчувати депресію. Дана програма з легкості може вести змістовний діалог на зручному для людини мовою. Так само A.L.I.C.E. подає великі перспективи на проходження тесту Тюрінга. Таким чином підлітку комфортніше розмовляти зі штучним співрозмовником, який підлаштовується під нього, ніж витратити зусилля на завоювання уваги у реальних людей. Це вже початком нового етапу - штучного інтелекту. На сьогодні наука зробила крок вже набагато далі ніж додатку на телефоні, вже створені такі поняття як «розумний будинок», машина на автопілотому управлінні, 3d принтери та багато іншого. Перспективи, які малює нам наука через 100 років являє собою роботизовано населення. Добре це чи погано покаже час. Але вже сьогодні необхідно продумати законодавчу базу для врегулювання відносин штучний інтелект - людина.

Література:

1. Захопили розум [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://nv.ua/ukr/recommends/jak-facebook-i-google-zahopili-nash-rozum-2202607.html>

-----***-----

Горовий В.,
д.і.н., професор

ПРОБЛЕМИ ЗМІСТОВОГО РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Зростаюче значення інформаційних ресурсів у суспільному житті обумовлюється збільшенням складності задач, що постають перед ним, необхідністю оперативного реагування на нові виклики, що вимагають творення адекватного їм змістовного наповнення, нових інформаційних продуктів, узгодження строків їх впровадження в практику із темпами самих змін у навколишньому світі. Зближення процесу інформаційного виробництва безпосередньо із перетворюючою діяльністю людини, об'єктивна потреба підвищення ефективності використання інформації як суттєвого фактора прискорення суспільного прогресу – все це дало підстави до визначення постіндустріального етапу розвитку людства як інформаційного, а із врахуванням специфіки нинішнього етапу переведення різних за формою ресурсів в електронний вигляд, впровадженням цифрових технологій - цифрового етапу розвитку.

Слід зазначити, що з розвитком сучасних інформаційних процесів, зростаючим значенням їх в діяльності людей, все більша увага приділяється змістовим характеристикам інформаційних продуктів. За образним порівнянням академіка О. С. Онищенка, сучасний інформаційний процес можна порівняти з користуванням водопроводом. При цьому технічне забезпечення інформаційних процесів, по - аналогії, можна порівнювати з трубами, а змістове наповнення – з водою. Водогін, наповнений водою, потрібен людині, а без води – може мати значення лише в якості брухту.

Зі зростаючим значенням інформації розвитку завдання донесення актуального змісту до користувача на сьогодні набуває особливої актуальності. Це обумовлюється наближенням сучасних інформаційних процесів до перетворюючої діяльності людей, що, в свою чергу, є реакцією на прискорення темпів суспільного розвитку, складність, масштабність завдань, які постають нині перед цивілізацією. При всьому цьому розвиток процесу ефективного використання інформаційних ресурсів натикається на ряд проблем:

- тривалий час в умовах становлення нового інформаційного суспільства в Україні розвиток інформаційних процесів розглядався як процес комп'ютеризації і освоєння технологій обробки електронної інформації, напрацьованих країнами – лідерами інформатизації;
- оскільки електронні інформаційні технології проникали в Україну насамперед через бізнес, спільні підприємства та в рамках західної допомоги в модернізації суспільних процесів, зарубіжні суб'єкти організації інформаційної модернізації України. Виходячи із власних інтересів, не були зацікавлені в розвитку нового українського виробництва інформації і використання вже наявних ресурсів;
- з розвитком інформаційного ресурсу глобального інформаційного простору посилювався тиск даних ресурсів на інформаційний простір України, певною мірою задовольняючи затребуваність в новій інформації вітчизняних користувачів [1];
- невиправдано слабкою протягом тривалого часу була увага вітчизняних органів державної влади та інформаційних структур до організації продукування нової інформації розвитку, використання наявних національних інформаційних ресурсів в інтересах суспільного прогресу на інформаційному етапі еволюційного процесу [2].

Відставання України в продукуванні власного інформаційного ресурсу розвитку стало особливо відчутним в період розгортання інформаційного протистояння з РФ в рамках розв'язаної нею гібридної війни. Події на Сході України, українсько-російське інформаційне протистояння, пов'язане з ними, стали трагічною ілюстрацією розвитку уявлень про поняття гібридної війни, що поєднує в собі комплексне застосування інформаційних, в тому числі інформаційно-психологічних та силових компонентів тиску на противника, підривних дій, від терактів до корупції, заходів по враженню енергетики, економіки, фінансів, міжнародного іміджу країни в економічній та всіх інших сферах суспільного життя, активно підтримуваних відповідним інформаційним супроводом. Уін Швартоу, один із провідних дослідників даної теми в США, справедливо зауважує, що «інформаційна війна є електронним конфліктом, де інформація є стратегічним здобутком, який варто захопити, чи знищити. І комп'ютери, й інформаційні системи стають привабливим напрямом першого удару» [3].

Прояв інформаційної складової російсько-української гібридної війни став переконливим свідченням того, що комплексна інформаційна агресія в сучасних умовах, потребує адекватних дій по її нейтралізації. Такі дії мають реалізуватися в чіткій координації всієї системи інформаційно-аналітичного забезпечення суспільства для донесення до свідомості громадян змісту державної політики, діяльності, спрямованої на нейтралізацію агресії, спростування неправдивої аргументації, для нейтралізації всіх інших негативних впливів на вітчизняну інформаційну сферу.

Досвід проведення АТО свідчить також не лише про проблеми проведення організаційних заходів з координації діяльності державних інформаційних структур, але й про наявність правових проблем, пов'язаних із необхідністю регламентації діяльності ЗМІ, що функціонують на території нашої держави, в умовах інформаційної війни. Як зауважує з цього приводу Андрій Ілларіонов, інформаційна війна є одним із найсерйозніших викликів сучасному вільному суспільству, потребує глибокого осмислення його поведінки в умовах розгортання міждержавного конфлікту, оскільки в таких умовах дотримання свободи слова «може значити самовбивство, як віртуальне, так у деяких випадках і реальне». В таких умовах необхідне корегування в застосуванні принципу свободи слова [4]. Йдучи далі за твердження дослідника, необхідно вивчити можливість здійснення такого

корегування через створення правової бази для введення надзвичайного інформаційного стану в умовах інформаційної війни.

При цьому засоби протистояння агресивним впливам мають бути адекватними в тому числі й за формою протистояння. Тому видається за доцільне також передбачення в розвитку правової бази можливості залучення до виробництва інформаційної продукції оборонного значення також недержавних аналітичних та інформаційно-аналітичних структур, представлення для оприлюднення офіційної державної інформації місця на сторінках всіх періодичних видань, що виходять на контрольованій державою території, та часу в теле - і радіоефірі. Тобто в державі має бути налагоджено виробництво інформації бойового призначення, що могла б оперативно протидіяти негативним інформаційним впливам, була б орієнтована як на власну аудиторію громадян, так і на зарубіжжя, включаючи територію противника.

Правова база для введення надзвичайного інформаційного стану в умовах інформаційної війни має передбачати також ту обставину, що успіх в інформаційній війні не можливий лише при обороні, навіть якщо вона якісно облаштована. У зв'язку з цим слушною видається думка директора Національного інституту стратегічних досліджень при президенті України академіка В.П. Горбуліна про необхідність орієнтації в нинішніх умовах на кіберозброєння і активне використання його в умовах інформаційної війни не лише в оборонних цілях, але й для донесення правдивої інформації до всієї глобальної аудиторії користувачів інформаційних ресурсів [5].

Однак, згадуючи наведене на початку даної публікації образне порівняння академіка О. С. Онищенка, потрібно констатувати, що відповідне кіберозброєння – це лише половина справи. Необхідна також ефективна організація нового інформаційного виробництва, змістового компонента зброї стримування в інформаційній війні. Останнім часом в даному напрямі зроблені певні кроки для організації необхідного інфотворення. Так, «стимулювання розвитку національного виробництва текстового і аудіовізуального контенту» передбачено Доктриною інформаційної безпеки України, дослідження, проведені Л. А. Чуприною, свідчать про певні результати в роботі по залученню громадських організацій, громадського активу в процес протистояння зовнішнім негативним інформаційним впливам, здійсненій міністерствами інформаційної політики та з питань тимчасово окупованих територій [6]. Проте, ефективність даної роботи

натикається на організаційні проблеми, на недоліки консолідаційного характеру.

Реалії сьогодення потребують конкретних дій для активізації діяльності України в міжнародних інформаційних обмінах, для нашої країни мобілізація відповідних зусиль ускладнюється через відсутність системоутворюючої, визначеної в основних своїх параметрах і головне – загальновизнаної – сучасної національної ідеології. За її відсутності некоординована ні в який спосіб з точки зору ідеологічної зовнішньоінформаційна діяльність характеризується різновекторністю інтересів окремих соціальних структур суспільства, є певною мірою суперечливою і вразливою для зовнішніх впливів. Використання національного інформаційного ресурсу, і що найбільш важливо, його суверенної частини – основи національного інформаційного розвитку – стає малоефективним.

Література:

1. Розвиток глобального інформаційного ресурсу і його впливів на національну соціокультурну сферу// Тенденції впливу глобального інформаційного середовища на соціокультурну сферу України суспільства / [О. С. Онищенко, В. М. Горюхов, В. І. Попик та ін.] / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – С. 32 – 46; Горюхов В. М. Національні інформаційні процеси в умовах глобалізації. Монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2015 та ін.

2. Національний інформаційний комплекс і його роль у глобальному інформаційному просторі / [О. С. Онищенко, В. М. Горюхов, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К.: НБУВ, 2014.

3. Schwartau W. An introduction to information warfare // War in the information age : new challenges for U.S. security policy. – Washington etc., 1997. – P.49.

4. Илларионов А. Вызовы информационной войны для свободного общества и возможная контрстратегия. Выступление на XIX Форуме Открытого Общества Эстонии. Таллинн, 18 сентября 2014 г. – <http://aillarionov.livejournal.com/735489.html>

5. Радник президента: держава повинна робити ставку на кіберозброєння. – news.meta.ua/cluster:41381217

6. Формування стратегічного наративу інформаційного забезпечення реінтеграції тимчасово окупованих територій в загальноукраїнський контекст [В. М. Горюхов (керівник проекту), О. С. Онищенко, Половинчак Ю. М. та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К.: НБУВ, 2017. – С.114 – 153.

-----***-----

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ІНФОРМАЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Ми живемо в світі, де інформаційні технології (ІТ) і великі потоки інформації стали природними і безсумнівними рисами сучасного життя.

Сьогодні права людини в інформаційній сфері, фактично, включають:

- право на доступ до Інтернету;
- право на повноцінне життя з використанням Інтернету;
- право на збалансоване використання Інтернету в повсякденному житті;
- право на свободу слова і вирази в Інтернеті;
- право на освіту, знання і зв'язку з використанням Інтернет.

Названі права призводять до виникнення основних напрямків організаційно-технічних складнощів і завдань, які необхідно вирішувати. Названі напрями можна класифікувати за такими групами:

1) «End user» - кінцевий користувач - дотримання прав конкретної людини, захист його честі і гідності, інших немайнових прав, пов'язаних з людською індивідуальністю;

2) «Legal frameworks» - правові рамки - законодавче регулювання має меншу динаміку в розвитку, ніж процес формування нових суспільних відносин;

3) «Jurisdictional complexity» - юрисдикційна складність - тут ми маємо на увазі проблему кроссрегіонального поширення інформації. Тобто, як результат відсутності фактичних меж і рубежів для поширення інформації виникає необхідність перманентного узгодження національного права різних держав. Важливим є також процес інтеграції конкретного локального (державного) права в світову практику;

4) «Technological complexity» - технологічна складність - високі швидкості і оборот прогресу і розробки нових технологій з непередбачуваними, часто негативними, наслідками для прав людини

5) B2B і B2G відносини-взаємини бізнес-бізнес і бізнес-держава в сфері забезпечення прав людини.

Багато компаній вже роблять потужні кроки, щоб ІТ донести ширшій глобальної аудиторії. Так, наприклад, компанія Unilever встановила

партнерські відносини з Facebook під керівництвом альянсу Internet.org, щоб зрозуміти, як надати доступ в Інтернет мільйонам людей по всій сільській місцевості Індії (в даний час тільки 11,4% індійського населення має доступ до Інтернету [1]).

Альянс Internet.org - глобальне партнерство між лідерами в області технологій, некомерційних організацій, місцевих громад та експертів, які спільно працюють над «Розширення доступу в Інтернет з метою донести Інтернет до двох третин населення земної кулі, що не має його» [2]. Засновники та партнери: Ericsson, Facebook, Mediatek, Nokia, Opera, Qualcomm і Samsung.

Наступним прикладом B2B і B2G відносин є проект, створений Amnesty International. Так, компанія розробила «panic button» (укр. "Кнопка паніки") додаток - має інтуїтивно зрозумілий інтерфейс і реалізацію в формі стандартної утиліти, - яке дозволяє користувачам таємно відправляти повідомлення до заздалегідь обраних контактам шляхом швидкого натискання на кнопку включення телефону (або будь-яку іншу зовнішню кнопку на корпусі). Одна з переслідуваних цілей: надати журналістам, які піддаються нападу або затримані, можливість про це повідомити компетентним особам. Описане мало місце в 2010 році. А сьогодні схожою кнопкою оснащені практично будь-які мобільні гаджети.

Разом з тим, розвиток B2B і B2G відносин у сфері забезпечення прав людини мають також і ряд негативних аспектів. Так, у багатьох країнах Інтернет - компанії стикаються з вимогами, обмежити доступ до веб-сайтів, видалити користувача контент або надавати особисту інформацію правоохоронним органам або іншим державним структурам. Ризики для прав людини, свободи слова та недоторканності приватного життя мають відношення до всієї ланцюжку ІТ. Наприклад, впровадження системи контролю використання ІТ під час виборів в Ірані викликало серйозні громадські обговорення і привернуло увагу ряду правозахисних організацій. А виявлення невідповідності телекомунікаційних провайдерів послуг державним вимогам в Єгипті призвело до масових закриттів таких провайдерів.

Таким чином, можна виділити кілька «risk drivers» (укр. «Зон ризику»):

1) Телекомунікації Послуги (наприклад, вимоги держави розкрити таємницю приватної інформації для надання допомоги правоохоронним органам або з інших причин);

2) Стільникові телефони і мобільні пристрої (ризик порушення конфіденційності, які викликані можливістю прихованого позиціонування);

3) Інтернет - сервіси (можливість як правомірно, так і неправомірно отримати доступ до вмісту фільтра видалити, блокувати або відключити окремі облікові записи користувачів, а також істотні ризики зберігання інформації з використанням т.зв. хмарних ресурсів);

4) Побутова електроніка (ризик установки спеціального програмного забезпечення з метою прихованого спостереження і зняття інформації).

У взаємозв'язку між правами людини, бізнесом, урядом, правоохоронними органами, а також інтересами національної безпеки дуже важливо мати чітке уявлення про деякі специфічні особливості таких відносин. Названу специфіку можна досить точно описати твердженням, яке добре висловив у 2008 році Спеціальний представник Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй з питань бізнесу та прав людини: держави зобов'язані захищати права людини, а компанії несуть відповідальність за неповагу до прав людини [3].

У зазначених взаєминах необхідно позначити наступних два аспекти:

по-перше, існують законні підстави для держави (спостережні, контролюючі, правоохоронні органи) і різних компаній для обмеження вільного потоку інформації (наприклад, видалення зображень насильства) або, навпаки, приховати номер особистої інформації (наприклад, боротьба з шахрайством, тероризмом). В даному контексті може йтися про позитивне втручання, оскільки основною метою є захист прав людини;

по-друге, в той час як зазначена діяльність (виправдане втручання) в наведених прикладах проводиться з позитивними цілями, проте, завжди існує ризик того, що зовнішня організація (державні або приватні структури) жадають перевести приватне життя в сферу публічної, - для її захисту, забезпечення прозорості і т.д. Тобто, створити законні підстави для втручання. В даному випадку доречним буде вказати в якості прикладу інформаційну резервацію Північної Кореї.

Контраст між названими особливостями взаємин великий. Таким чином, найбільш вірним підходом буде дотримання певного балансу:

- прозорість законодавчого регулювання
- узгодженість національного права і міжнародних норм і практик
- практика виправданого втручання
- індивідуальний і ситуативний підхід

Література:

1. Данные International Telecommunication Union [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.itu.int/en>
2. Официальный сайт Internet.org [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://info.internet.org/en/>
3. Данные официального сайта The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR) [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.ohchr.org>

-----***-----

*Казьмірова І. В.,
аспірант кафедри інформаційного
права та права інтелектуальної
власності ФСП КПП ім. Ігоря
Сікорського*

ДОСТУП ДО ЕЛЕКТРОННИХ НОСІВ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ: ЗАКОНОДАВЧІ НОВАЦІЇ

Важливою умовою захисту прав, свобод і безпеки людини в інформаційній сфері є створення належного і достатнього нормативно-правового забезпечення. Наразі, в цьому напрямку спостерігається позитивна тенденція: приймаються нові нормативно-правові акти (наприклад, Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України») або ж вноситься цілий ряд змін до чинних нормативно-правових актів з метою пристосування останніх до реалій сьогодення.

В аспекті зазначеного, доступ до електронних інформаційних систем не став винятком. Причому, відповідних змін зазнало і кримінальне процесуальне законодавство, на що і буде звернута подальша увага.

У Кримінальному процесуальному кодексі України (далі - КПК України) в редакції 2012 року вже існували положення про електронні інформаційні системи, хоча й у досить обмеженому вигляді. Зокрема, у статтях 258, 264 КПК України йшлося про зняття інформації з електронних інформаційних систем як різновид негласної слідчої (розшукової) дії, що полягає у втручанні в приватне спілкування. У ст. 264 КПК України передбачалося, що пошук, виявлення і фіксація відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або її частин, доступ до електронної інформаційної системи або її частини, а також отримання таких відомостей без відома її власника, володільця або утримувача може здійснюватися на

підставі ухвали слідчого судді, якщо є відомості про наявність інформації в електронній інформаційній системі або її частині, що має значення для певного досудового розслідування. При цьому, не потребує дозволу слідчого судді здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або їх частин, доступ до яких не обмежується їх власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту [1]. Вказані положення і на сьогодні залишилися в такому ж незмінному вигляді.

В подальшому, в КПК України були вміщені положення, що регламентували питання буквально про тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем та їх тимчасове вилучення в рамках окремих відповідних заходів забезпечення кримінального провадження. Законодавець чітко виокремив способи поводження з електронними інформаційними системами залежно від застосовуваного заходу забезпечення. Відповідно до цього, тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем або їх частин здійснюється шляхом зняття копії інформації, що міститься в таких електронних інформаційних системах або їх частинах, без їх вилучення. Останнє стає можливим вже в рамках застосування тимчасового вилучення майна. При цьому, можливість тимчасового вилучення електронних інформаційних систем або їх частин для вивчення фізичних властивостей, які мають значення для кримінального провадження, здійснюється лише у разі, якщо вони безпосередньо зазначені в ухвалі суду [1].

Отже, здійснення доступу до електронних інформаційних систем, а тим більше, їх вилучення, не є вільним, а вимагає дотримання відповідної процесуально оформленої процедури.

У разі підписання Президентом України Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування» (законопроект № 7275), доступ до електронних інформаційних систем на рівні КПК України отримає додаткову законодавчу регламентацію. Зокрема, статтю 168 КПК України після частини другої буде доповнено положеннями про те, що забороняється тимчасове вилучення електронних інформаційних систем або їх частин, крім випадків, коли їх надання разом з інформацією, яка на них міститься, є необхідною умовою проведення експертного дослідження, або якщо такі об'єкти отримані в результаті вчинення кримінального правопорушення чи є засобом або знаряддям його вчинення, а також якщо

доступ до них обмежується їх власником, володільцем або утримувачем чи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту. У разі необхідності слідчий чи прокурор здійснює копіювання інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах. Копіювання такої інформації здійснюється із залученням спеціаліста [2]. І досить важливо зазначити, що копія такої інформації буде визнаватися судом як оригінал документа.

Вважаємо, що в такий спосіб буде суттєво звужено випадки, а точніше встановлено їх вичерпний перелік, в яких допускається тимчасове вилучення електронних інформаційних систем. В свою чергу, це сприятиме зменшенню зловживань з боку органів досудового розслідування та зумовить необхідність більш достатнього та переконливого обґрунтування ними відповідних клопотань.

Таким чином, питанню доступу до електронних інформаційних систем приділяється все більша увага. Вважаємо, що закріплення на рівні КПК України вищезазначених положень є цілком виправданим. В першу чергу, це стосується сприяння захисту прав особи від необґрунтованого доступу та вилучення електронних інформаційних систем. Другий суттєвий аспект полягає у тому, що за умов стрімкого розвитку інформаційного суспільства значну частину доказової бази незабаром становитиме саме інформація, що міститься в електронних інформаційних системах, або ж безпосередньо самі електронні інформаційні системи. І тому вже зараз необхідно робити впевнені кроки в напрямку визначення на законодавчому рівні алгоритму поведінки з такими доказами.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // ВВР України, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13. С. 88.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування» // [Електронний ресурс] Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62853

-----***-----

*Миськевич Т.,
аспірант, мол. наук. співроб.,
Національна бібліотека України імені
В. І. Вернадського*

СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУТИ В СУСПІЛЬСТВІ ЗНАНЬ: СУЧАСНА БІБЛІОТЕКА ЯК ЛОКАЛЬНИЙ ЦЕНТР НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

Сьогодні тенденції суспільного розвитку демонструють той факт, що зростання інформаційних потоків та пов'язані з цим трансформації практично усіх сфер життєдіяльності змушують людину постійно оновлювати свої знання, уміння та навички, щоб залишатися компетентним і затребуваним фахівцем, здатним до успішної реалізації в професійній діяльності. Більше того, дослідники прогнозують, що у найближчій перспективі людям потрібно бути готовими не тільки до постійного підвищення професійної кваліфікації, а й до неодноразової зміни професії впродовж життя. Очевидно, що подібні швидкі зміни вимог до компетентностей сучасної людини обумовлюють необхідність у відповідній соціальній адаптації особистості. Відтак, належної уваги в наш час потребує питання підготовки населення до нових умов інформаційного суспільства.

Нині зростаюче різноманіття пізнавально-інформаційних запитів різних верств населення неможливо задовольнити в рамках існуючих форм традиційної освіти – вищі навчальні заклади не здатні повною мірою забезпечити своїх випускників достатнім обсягом знань на всю подальшу професійну діяльність. У зв'язку з цим виникає проблема дисбалансу між вимогами ринку праці й пропозицією освітніх послуг. Саме тому стає важливим ґрунтовний перегляд традиційних освітніх систем і технологій навчання та орієнтація на перехід до освіти протягом життя, де базова освіта періодично повинна доповнюватися програмами додаткової освіти, зокрема, неформальної, й організовуватись не як кінцева, завершена, а лише як основа, фундамент, що доповнюється іншими програмами.

У розвинених країнах світу неформальна освіта вже перетворилася на впливову й самостійну ланку національної системи освіти, соціальне значення якої істотно посилюється сучасною демографічною ситуацією. Майже в усьому світі відбувається зміна акцентів від первинної (початкової, середньої, вищої) освіти до освіти, що триває протягом усіх періодів

дорослого життя. За таких обставин активними партнерами формальної освітньої системи стають різні установи та соціальні інститути, що переймають на себе освітні функції. Зважаючи на це, актуалізуються питання трансформації бібліотеки як обслуговуючої структури та соціального інституту на шляху вдосконалення роботи у напрямку задоволення нових потреб і вимог сучасного користувача. Саме бібліотечні заклади, які, розвиваючись разом із суспільством, беруть на себе роль громадських центрів – освітніх, інформаційних, культурних, просвітницьких, соціальних тощо – володіють великим потенціалом до перетворення на потужні локальні центри неформальної освіти.

Практика організації бібліотечної роботи зарубіжних країн демонструє успішні приклади впровадження освітніх програм для дорослого населення. Так, бібліотеки США, плідно співпрацюючи з Американською асоціацією безперервного навчання для дорослих, відкривають у себе освітні центри «LifeLong Learning», де пропонують широкий спектр інформаційних та культурних навчальних програм для користувачів будь-якого соціального становища та віку, включаючи, навіть, спеціалізовані тренінгові програми для приватних підприємців та організацій. В ЄС функціонує досить потужна система неформальної освіти, що охоплює цілий ряд програм, розроблених для всіх вікових груп та освітніх рівнів. Показовими видаються «Вищі народні школи», серед яких на окрему увагу заслуговує освітня система Volkshochschule у Німеччині, яку визнано однією з найбільш відомих та потужних у світі систем освіти для дорослих, принципи роботи якої можуть стати у нагоді при організації подібних системних проектів і на базі українських бібліотек.

Загалом частина дорослих, які навчаються в системі формальної і неформальної освіти у країнах Європейського Союзу, за різними підрахунками, складає 50 – 75 %. Україна за рівнем участі дорослого населення в різних освітніх програмах належить до четвертої, останньої групи країн, у яких кількість дорослих громадян, які навчаються, становить менше 15 %. Сучасна освіта дорослих у нашій державі представлена переважно системою післядипломної освіти, яка забезпечує підвищення фахової кваліфікації.

Слід зауважити, що реалізація завдань безперервної освіти, зокрема, неформальної, відкриває нові перспективи для українських книгозбірень та дозволяє залучити до співпраці нові групи користувачів. Так, показовою є

практика позиціонування бібліотек як центрів вивчення іноземних мов, зокрема у минулому році вітчизняні книгозбірні досить активно долучились до кампанії Національної програми вивчення та популяризації англійської, створивши можливості для самостійного навчання та використання різноманітних ресурсів у вивченні англійської мови. Також вартий на увагу інноваційний проект «Університети третього віку», діяльність яких на практиці реалізує принцип навчання впродовж життя та сприяє послабленню соціальної диференціації в суспільстві, надаючи людям похилого віку нових можливостей для самореалізації. Наразі частину «Університетів третього віку» в різних регіонах нашої держави відкрито саме на базі місцевих книгозбірень.

З огляду на такі беззаперечні переваги бібліотечних установ, як їх авторитетний статус, досвід масового обслуговування, кадровий та матеріально-технічний ресурс, фундаментальність і системність на часі розглядати сучасні бібліотеки як готові платформи задля втілення ідеї реалізації освітніх програм для користувачів різного віку, що передбачатимуть організацію народних шкіл, різноманітних курсів, лекцій, тренінгів, дискусійних клубів та проектних груп, консультаційних, технічних, спортивних, оздоровчих, реабілітаційних, комп'ютерних та інших центрів.

Також, з огляду на закономірності в розвитку безперервної освіти в світі, а саме, той факт, що самоосвіта і самонавчання стають дедалі популярнішим продуктом на ринку освітніх послуг, перспективним видається бачення сучасних книгозбірень як свого роду доменів дистанційного навчання. Розвиток інформаційних і комунікаційних технологій вже заклав підґрунтя для створення інформаційних мереж, які надають користувачам навіть невеликих місцевих публічних бібліотек доступ до всесвітніх джерел інформації, тож в суспільстві безперервного навчання саме публічні бібліотеки ставатимуть тими вузлами, що з'єднуюватимуть локальну систему навчання з глобальними ресурсами інформації і знань.

Отже, у формуванні ефективної та дієвої системи, націленої на підготовку громадян до життєдіяльності в суспільстві знань, що набуває загальнодержавного значення, вітчизняним бібліотечним установам належать стратегічні роль та значення.

-----***-----

*Осьмак А.С.,
аспірант кафедри інформаційної
політики та цифрових технологій
НАДУ*

ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Широкий спектр діяльності неурядових організацій (НУО) викликає складність вибору критеріїв класифікації громадських об'єднань. Від стану вивчення різноманіття громадських об'єднань залежить дієвість механізму взаємодії НУО з органами державної влади, а особливо з органами місцевого самоврядування. Поділ громадських організацій за типами дозволить як більш детально визначити цілі і задачі діяльності таких організацій, так і систематизувати механізми співпраці громадських організацій з органами місцевого самоврядування в умовах цифровізації суспільства. Особливості кожного виду організацій повинні враховуватися державними органами при формуванні ефективного механізму взаємодії з ними, в тому числі і в тому числі при побудові он-лайн систем.

Незважаючи на досить широке висвітлення проблем функціонування громадських об'єднань у роботах О. Ващук, Є. Додіної, Л. Кормич, В. Кравчук, Д. Шелест, М. Новікова, О. Гейда, В. Примуш, В. Купрій, В. Надраги, Н. Нижник, О. Хуснутдінова, В. Первалова, П. Любченка, І. Рожко, А. Щиглика, Ц. Ямпольської, Н. Гаєва, І. Кичко, О. Максименко та інших, проблематика класифікації громадських об'єднань саме як інститутів громадянського суспільства досі залишається недостатньо опрацьованою. [1]

Так Т. Слінько та О. Кушніренко запропонували об'єднати всі громадські організації у такі групи: екологічні, соціально-екологічні, природоохоронні, правозахисні, громадсько-культурні, творчі, спортивні (здорового способу життя), миротворницькі рухи, історико - патріотичні та інші.

Л. Лойко у своїй монографії дає детальніший розподіл громадських організацій за спрямованістю на такі групи: професійні(профспілки, асоціації фермерів); економічні (об'єднання підприємців, банкірів, роботодавців та ін.); соціально-демографічні (ветеранські, жіночі, молодіжні); конфесійні (церкви, релігійні общини, об'єднання мирян); культурологічні та просвітницькі; творчі (об'єднання артистів, письменників, художників);

спортивно-туристичні та оздоровчі; наукові та науково-технічні; оборонні; національно-культурні; екологічні [2].

Прогресивною є класифікація громадських об'єднань за базовими ознаками - територіальними, сферами діяльності та складом, визначену В.М. Кравчук [3]. Так на основі територіального принципу виокремлюється три види громадських організацій, правовий статус яких визначено законодавчо: міжнародні (всесвітні, регіональні) неурядові організації; всеукраїнські громадські організації та громадські організації з місцевим статусом. За сферами діяльності: політичні, економічні, екологічні, антивоєнні, профспілкові, культурно-просвітницькі, конфесійні, етнічні. За складом - професійні, жіночі, молодіжні тощо.

В. Авер'янов пропонує класифікації НУО за організаційно-правовими ознаками. Ним визначено наступні групи об'єднань громадян: масові об'єднання громадян (політичні партії, професійні спілки, релігійні організації, творчі спілки); органи громадської діяльності (народні дружини з охорони громадського порядку); органи громадського самоврядування (вуличні, домові комітети тощо) [4].

На нашу думку з активним впровадженням процесів цифровізації в системи місцевого самоврядування, одну із самих універсальних схем було запропоновано Управлінням соціального розвитку Світового банку. Для побудови систем взаємодії на базі цієї класифікації пропонується поділ НГО на п'ять основних груп за базовими функціями [5]:

1. представницькі (організації, які об'єднують голос громадян);
2. креативні (організації, які надають інформацію та консультації, а також лобювання щодо окремих питань);
3. сприяючі (організації, які надають підтримку іншим представникам громадянського суспільства, включаючи фінансування);
4. обслуговуючі (організації, які реалізують проекти з розвитку або надають послуги);
5. соціальні (організації, які сприяють колективній рекреаційній діяльності).

Складність класифікації пояснюється тим, що багато неурядових організацій виконують більше, ніж одну з перелічених функцій. Розмаїття громадських об'єднань для розширення цифрових засобів комунікацій вимагає вироблення нових критеріїв класифікації. Чіткий поділ громадських організацій на види дозволить надати їм більш детальну загальнотеоретичну характеристику та оцінку їх діяльності. Крім того чітка класифікація

громадських організацій забезпечить більш ефективну їхню взаємодію з органами місцевого самоврядування в умовах цифровізації діяльності органів влади.

Література:

1. Бондаренко В.Ю. Теоретико-правові аспекти класифікації громадських об'єднань в Україні / В.Ю. Бондаренко // Державне будівництво та місцеве самоврядування. - 2014. - Вип. 27. - С. 198-213. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dbms_2014_27_18
2. Теслицький А.М., Класифікація громадських об'єднань в Україні / Науковий вісник Чернівецького університету. 2011. Випуск 559. Правознавство. - С. 44-47. - Режим доступу: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/559/8.pdf>
3. Кравчук В.М. Взаємовідносини громадських організацій і держави в умовах формування громадянського суспільства в Україні (теоретико-правові аспекти) : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.01 / В.М. Кравчук; Київ. нац. ун-т внутр. справ. - К., 2008. - 20 с. - укр.
4. Адміністративне право України. Академічний курс : [підручник]: у 2 т. Т. 1. Загальна частина / [ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова) та ін.]. - К. : Юрид. думка, 2005. - 536 с. - С. 248-249.
5. Consultations with Civil Society Organizations. General Guidelines for World Bank Staff. / The International Bank for Reconstruction and Development/ Washington, D.C. 2000. Режим доступу: <http://siteresources.worldbank.org/INTRANETSOCIALDEVELOPMENT/873204-1111663470099/20489515/ConsultationsWithCSOsGuidelines.pdf>

-----***-----

*Струнгар В. В.,
молодший науковий співробітник
Національної юридичної
бібліотеки НБУВ*

КООПЕРАЦІЯ БІБЛІОТЕК ТА КОРИСТУВАЧІВ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Сьогодні з інтенсивним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій бібліотеки нарощують представлення своєї діяльності у інтерактивному веб - середовищі, що створює нову реальність в галузі соціальних комунікацій, зокрема – бібліотекознавчих студій, як складової комунікаційних досліджень. Серед перспективних напрямів роботи у інтерактивному інфопросторі – колаборативні мережі, спільноти, проекти, базовані на технологіях, що пропонують бібліотекам нові можливості для кращого обслуговування своїх користувачів та залучення нових і є чинником

стимулювання розвитку бібліотечної сфери. Вони надали бібліотекам нові можливості щодо співпраці та взаємодії з користувачами, спільного використання ресурсів бібліотечної мережі та інших інформаційних інституцій.

До краудсорсингових технологій, що надають нові можливості комунікації в бібліотечній сфері, можна віднести вікі - технології як інструмент користувацької співпраці в Мережі. З позиції колаборативного процесу написання, вікі - технологія як спеціальна редагувальна модель дозволяє учасникам створювати колективний документ. Варто зазначити, що спеціальна редагувальна модель бібліотеки може виступати або об'єктом (наприклад, енциклопедичні статті про бібліотеку); або суб'єктом колаборації (бібліотекарі можуть бути авторами статей чи проектів бібліотечної чи іншої дотичної тематики; модераторами; організаторами співпраці і т. д.).

Загалом можна виокремити 2 напрямки використання вікі-технології бібліотеками: внутрішньоорганізаційний та участь у загальноінформаційних проектах (не пов'язаних безпосередньо з бібліотекою, але їх може використовувати чи працювати в них бібліотека). На основі вікі-технології розробляються вікі-проекти, за допомогою якої читач перестає бути читачем в бібліотеці, він стає учасником виробництва інформації, автором, читачем, редактором і дистриб'ютором в одній особі.

Бібліотеки можуть використовувати вікі-технології **внутрішньоорганізаційно**, тобто за допомогою вікі-проектів, що мають на меті надання інформації користувачам. Загалом такі проекти мають обмежений доступ редагування та/або доступ серед користувачів та їх модерують бібліотекарі. Щодо таких вікі-проектів, то їх можна умовно поділити на два види: **вікі-проекти, які створюють для користувачів бібліотеки** та **вікі-проекти, які створюють, щоб підтримати свою власну роботу**.

Так, бібліотеки проявляють різні підходи щодо доступу до вікі-проектів серед користувачів бібліотеки. Деякі бібліотеки обмежують використання вікі-проектів серед користувачів, водночас інші дозволяють відвідувачам створювати сторінки. До вікі-проектів, які створюють для користувачів бібліотеки можна віднести проекти, що представляють собою довідники ресурсів, тематичні довідники; комунікаційні майданчики для запису інформації, думок і спогадів, спрямовані на поліпшення комунікації і

розвиток спільноти студентів, викладачів, співробітників і друзів університету щодо університетських бібліотек, архівів та колекцій; проекти, які містять корисну інформацію для викладачів та студентів; проекти для поширення інформації про бібліотечні технології.

Бібліотеки також створюють вікі-проекти, **щоб підтримати свою власну роботу**: у якості заміни групової електронної пошти для колективного написання документів, збереження Інтернету і документів, наприклад, інформування щодо політики керівництва, путівника конференції.

Іншим напрямом використання вікі-технології бібліотеками можна назвати **участь чи організація бібліотеки в загальноінформаційних проектах**, тобто, створених для всіх користувачів інформаційного простору без участі бібліотек, проте вони можуть приєднуватись до них чи використовувати. Варто відмітити, що такі проекти мають необмежений доступ редагування серед користувачів. Водночас обмеження можуть бути обумовлені за рахунок політики проекту, тоді як бібліотека на це не впливає.

Найбільш поширеними серед загальноінформаційних вікі-проектів є енциклопедії – сайти довідкового характеру, наповнення яких здійснюється спільними зусиллями великої кількості учасників. Найвідоміший вікі-проект, загальнодоступна і вільна для використання енциклопедія Вікіпедія, була створена у 2001 році як англomовний проект онлайн-енциклопедії за вікі - технологією. Незважаючи на дискусії про надійність і точності інформації, що надається в ній, Вікіпедія – один з найбільш відвідуваних сайтів у світі, найбільший і популярний універсальний довідник в мережі Інтернет, джерело актуальної інформації (постійно оновлюваний ресурс), який надає інформацію різними мовами. Статті індексуються пошуковими системами і відображаються в перших результатах пошуку, що також є безперечною перевагою цього ресурсу.

Загальноінформаційні вікі-проекти підтримують роботу фахівців в галузі інформації, в тому числі тих, які працюють в області загального управління інформацією, а також в бібліотеках.

Так, до них можна віднести проекти, які представляють собою колекції матеріалів; енциклопедичні проекти, які розробляють, щоб збирати і ділитись знаннями у формі енциклопедії; колабораційні бази знань для інформаційної архітектури; бази знань для фахівців з управління контентом, які інформують про інформаційні бюлетені щодо системи управління контенту, книги, конференції та навіть повідомляють про робочі місця в управлінні

контентом; проекти професійної асоціації або спеціальної групи інтересів, які надають інформацію про інформаційні технології бібліотеки та інші ресурси щодо використання інформаційних технологій в бібліотеці та управління інформацією. Такі проекти відкриті для внеску будь-яким користувачем.

Окремо слід наголосити на **використанні інформаційних вікі-проектів у освітній діяльності**. Галузі використання включають розробку інформаційних ресурсів для студентів; сховищ і атракцій матеріалів, таких як есе та портфелі, які створюються студентами; колаборативних просторів для групової та класної роботи.

Інші вікі-проекти представляють репозиторії для бібліотечних навчально-методичних матеріалів і загальні ресурси для бібліотекарів, які зацікавлені в навчанні, включаючи роздаткові матеріали та навчальні посібники, навчальні поради, гіперпосилання на веб-сайти, глосарій і бібліографію.

У результаті аналізу роботи бібліотек у **загальноінформаційних вікі-проектах**, варто виділити таку форму роботи, як створення та редагування матеріалів, наприклад, створення або редагування статей, спрямованих на представлення бібліотеки (довідкові дописи про установи, історичні будівлі, документи і колекції; дописи з бібліотекознавчих і дотичних тем; статті про бібліотекознавців).

Серед відібраних для дослідження 56 бібліотек та науково-інформаційних центрів України, які активно використовують соціальні медіа, було виявлено, що 25% бібліотек (14,3% ВНЗ, 8,9% обласних та 1,8% загальнодержавного значення) надають інформацію щодо представлення їхньої сторінки у Вікіпедії на офіційному сайті бібліотеки. Загалом на сторінках вікі-проекту надається інформація щодо історії та сучасного стану, фондів, користувачів, послуг, видавничої роботи, веб-проектів бібліотеки. Також на сторінках представляють рік заснування, контакти, тип, зібрання (обсяг фондів), доступ та користування (видача книг, кількість читачів, веб-сайт), фотографію будівлі бібліотеки. Подання інформації у статтях вікі стандартизоване, публікується за єдиним шаблоном.

Водночас зарубіжні бібліотеки не надають інформацію на офіційному сайті щодо сторінки у Вікіпедії, будучи представлені у вікі-проекті. Варто відзначити, що бібліотечні статті більш інформативні, коли йдеться про зарубіжні бібліотеки. Наприклад, надається розширена інформація про

історію, сучасний стан, фонди бібліотеки. Також на сторінках вікі надаються відомості щодо бюджету, керівництва та співробітників бібліотеки.

В ході дослідження було проведено аналіз щодо редагування сторінок українських та зарубіжних бібліотек у Вікіпедії, який показав, що це різні користувачі, наприклад, бібліотеки, бібліотекарі та студенти, які постійно оновлюють інформацію. Можуть також працювати бібліотечні вікіпедисти, наприклад, тексти про Бібліотеку Конгресу редагує вікіпедист з Вірджинії.

Окрім описаного напрямку роботи, вікі проводить різного роду організаційні заходи: марафони, конкурси, тематичні тижні і т. д. Перспективними з точки зору роботи бібліотеки є краєзнавчі, тематичні проекти, наприклад, «Тиждень Вінниччини 2017». Бібліотеки можуть як популяризувати заходи, ініційовані вікі, так і висувати власні організаційні проекти для наповнення вікі-простору.

Підсумовуючи результати аналізу практичного застосування вікі-проектів, можна виокремити три основні напрямки цієї діяльності: ***співробітництво між бібліотеками; співробітництво бібліотеки і користувачів; співробітництво серед користувачів.***

В результаті аналізу було визначено мету представлення бібліотек у вікі-проектах: спільне використання інформації; збір документації щодо програмного забезпечення; підтримання конференцій; сприяння бібліотекарів і викладачів до колаборації; створення цифрових депозитаріїв; створення інтранету, бази знань, тематичних путівників; збір відгуків читачів.

Якщо на початку своєї діяльності бібліотеки лише надавали доступ до створеної в процесі розвитку суспільства інформації, то сьогодні завдяки соціальним медіа бібліотека не лише перейшла до вироблення власної продукції та надання доступу до неї, а й досліджує можливості використання мережевої платформи для створення нової інформації спільно з користувачами.

Можливості використання колаборативних технологій у процесі оптимізації бібліотечного обслуговування створили умови для співавторства бібліотеки та користувача, що дає змогу говорити про формування інтелектуального бібліотечного та користувацького ресурсів.

-----***-----

*Єгорова В. С.,
к.ю.н., доцент кафедри публічного
права КПП ім. Ігоря Сікорського*

ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ ЗГІДНО З КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ

Демократичність та ступінь цивілізованості кожного суспільства визначається, насамперед, тим, наскільки вільними почувають себе у цьому суспільстві його члени, наскільки реально здійснюються їхні громадянські, політичні, соціально-економічні та культурні права. Можна констатувати, що останніми роками в Україні здійснено конкретні заходи розбудови нового демократичного суспільства. Першими кроками стали прийняття численних законодавчих актів у різних галузях права — конституційного, цивільного, кримінального, адміністративного, фінансового, трудового, інформаційного.

Реалії нашого суспільства такі, що відстань між прийняттям таких актів і реальним втіленням в життя закріплених у них прав і свобод людини ще величезна. Не останню роль відіграв інформаційний бум, який спостерігається нині завдяки розвитку засобів масової інформації, насамперед Інтернету.

Про розвиток інформаційних відносин свідчать, зокрема, численні документи Ради Європи. А в одній з резолюцій Генеральної Асамблеї ООН свобода інформації проголошена основним правом людини і критерієм усіх інших свобод.

У розділі II Конституції України наведено перелік основних прав і свобод людини та громадянина, але відсутнє їх чітке розмежування. У конституційному праві їх поділяють на особисті (громадянські), політичні, соціально-економічні та культурні. Причому, право на інформацію, що закріплене у статті 34 Конституції України (тобто право «збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію»), багато представників конституційного права відносять це до політичних прав. Але право на самовираження, що передбачає і право на інформацію, очевидно, є не тільки політичним правом громадянина, а й природним особистим правом, таким, як право на життя, свободу пересування. Воно притаманне людині від народження, а не лише у контексті участі у політичному житті країни.

Логічно і природно відносити право людини на інформацію до конституційних особистих прав, бо його, як визнав Європейський суд з прав

людини, кожен може реалізувати незалежно від мети: чи то користь, чи політична пропаганда, чи релігійна діяльність тощо. Все це елементи права на самовираження людини.

Такі відомі автори, як В.Я. Тацій, В.Ф. Погорілко, Ю.М. Тодика, до особистих прав і свобод людини відносять, насамперед, право на життя, на повагу її гідності, свободу та особисту недоторканість, свободу думки і слова, світогляду та віросповідання, свободу пересування тощо. Але до політичних прав і свобод громадян України вони відносять право на свободу друку та інформації, тобто у праві, закріпленому в ст.34 Конституції, вбачають два різних права (відповідно до частин першої та другої цієї статті). Раніше В.Ф. Погорілко та інші автори право на свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань та право на інформацію відносили до політичних прав, хоч і зазначали, що ці права і свободи є переважно культурними (духовними), а віднесення її до політичних прав і свобод є надмірною політизацією цієї свободи. Крім того, ці автори підкреслювали, що право на інформацію закріплене в Конституції вперше, а його здійснення може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки та у випадках, передбачених частиною третьою ст. 34 Конституції. Таким чином, у конституційному праві спостерігається певна еволюція щодо розуміння і визнання права на інформацію.

Конституційні права на свободу думки і слова та інформацію в будь-якій формі, закріплені, відповідно, у частинах першій та другій статті 34 Конституції, можна розглядати, насамперед, як особисті права кожної людини, але в певних аспектах — як політичні права громадян України (наприклад, у разі отримання чи поширення певної інформації під час виборів тощо). Право на інформацію можна також віднести до культурних прав в контексті реалізації свободи літературної, художньої, наукової та технічної творчості (стаття 54 Конституції), реалізації права на освіту (стаття 53 Конституції). Очевидно, що реалізація соціальних та економічних прав неможлива без вільного поширення інформації. Ця думка підтверджується, зокрема, Декларацією.

Згідно з Конституцією, право на інформацію знаходиться під захистом загального права на свободу та особисту недоторканість. Обмін же інформацією, здійснюваний за допомогою засобів зв'язку, має і спеціальну конституційну гарантію у вигляді таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (стаття 31). В умовах постійного

розвитку засобів зв'язку ця форма поширюється на будь-які його види, в тому числі на електронну пошту, кореспонденцію надіслану факсом тощо. Конституційний обов'язок зберігати зазначену таємницю мають виконувати як державні установи зв'язку, так і громадські організації та приватні підприємства, що працюють у сфері інформаційної комунікації.

У Конституції України (стаття 32) також зазначено, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Кожний громадянин має право ознайомлюватися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею. Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, і право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації.

Література:

1. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – Постанова ВР № 750-VII від 30.09.2016.
2. Кудрявцева С.П., Колос В.В., Навчальний посібник — К.: Видавничий Дім «Слово», 2005. - 400с.
3. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. "Конституційне право України: Підручник (за заг. ред. В.Л. Федоренка.)" — К.: Наукова думка, 2012. – 727 с.

